

**JÉ
LEN
KÖR**

12

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

1965

Jelenet a Concertó-ból

(Foto: Erb János)

Számunk szerzői:

ANGYAL ENDRE
ARATÓ KÁROLY
BEDE ANNA
CSUKA ZOLTÁN
DEMÉNY OTTÓ
DÉRY TIBOR
DUDÁS KÁLMÁN
GALAMBOSI LÁSZLÓ
HARCOS OTTÓ
KANYAR JÓZSEF
KODÁLY ZOLTÁN
LEMLE GÉZA
MEZEI ANDRÁS
CS. NAGY ISTVÁN
NAGY LÁSZLÓ
NASZVADY JÓZSEF
NÉMETH LÁSZLÓ
PAPP ÁRPÁD
PÁL JÓZSEF
W. PETROLAY MARGIT
PÉCZELY LÁSZLÓ
POMOGÁTS BÉLA
SZEDERKÉNYI ERVIN
SZEPESI ATILA
SZTEPANOV PREDRÁG
TAXNER ERNŐ
THIERY ÁRPÁD
TÜSKÉS TIBOR
VASVÁRI ISTVÁN
WEÖRES SÁNDOR

Képek:

FERENCZY BÉNI
HORVÁTH OLIVÉR
KELLE SÁNDOR
KONJOVIĆ, MILAN
ŠIMUNOVIĆ, FRANO
TIMÁR ISTVÁN

Jugoszláv szerzőink:

O. DAVICSO
M. CRNYÁNSZKI
D. IVANISEVIČ
J. KAŠTELAN
M. KONJOVIČ
G. KRKLEC
M. KRLEŽA
L. LALIČ
D. MAKSZIMOVICS
I. MINATTI
V. PARUN
F. ŠIMUNOVIČ
D. TADIJANOVIČ

JÉ LEN KOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI
FOLYÓIRAT

VIII. ÉVFOLYAM, 12. SZÁM
1965. DECEMBER

A Baranya megyei Tanács lapja
Megjelenik havonta

Szerkeszti a Szerkesztő Bizottság

Főszerkesztő:
SZEDERKÉNYI ERVIN

TARTALOM

VASVÁRI ISTVÁN versei: Mielőtt...	
Tisztaság - - - - -	1075
DEMÉNY OTTÓ versei: Boxballada, Vi- rág, Gyerek - - - - -	1076
DÉRY TIBOR: A kiközösítő (regényrész- let) - - - - -	1078
MEZEI ANDRÁS versei: Bentről, Rendel- kezés, Szférák - - - - -	1093
ARATÓ KÁROLY versei: Szavak, Hiába alkuszom - - - - -	1094
NASZVADY JÓZSEF: Holnap vasárnap lesz (elbeszélés) - - - - -	1096
PÁL JÓZSEF versei: Azon a napon, Ro- binsoni vasárnapok - - - - -	1101
GALAMBOSI LÁSZLÓ versei: Kihajló ág, Szomorúság - - - - -	1102
BEDE ANNA: A hetvenedik év (vers) -	1104
DÉLSZLÁV NÉPDALOK (Nagy László fordítása) - - - - -	1106
MIROSLAV KRLEŽA: Szakítás (Csuka Zoltán fordítása) - - - - -	1109
MAI JUGOSZLÁV KÖLTŐK (Dudás Kál- mán fordításai) - - - - -	1118
SZTEPANOV PREDRÁG: Dubrovnik, 1965 - - - - -	1125
IVAN V. LALIČ versei: Így énekel Or- pheus, Orpheus második alászállása, Tengerpart (Weöres Sándor fordításai)	1130
IVAN MINATTI: Valakit kell szeretned! (Papp Árpád fordítása) - - - - -	1132
BARTÓK BÉLA EMLÉKÉNEK	
KODÁLY ZOLTÁN - BARTÓK BÉLA- RÓL - - - - -	1134
TÜSKÉS TIBOR: Az ötéves Ballet So- pianae - - - - -	1136
PÉCZELY LÁSZLÓ: „Az Értől az Océán- ig” - - - - -	1139
HÜSZ ÉV	
THIERY ÁRPÁD: Új városrész - új élet- forma? - - - - -	1144
KANYAR JÓZSEF: Újjáéledés Somogyban	1148
LEMLE GÉZA: Gólyafészkek (III. rész) -	1154

IFJÚSÁG ÉS MŰVÉSZET

- SZEDERKÉNYI ERVIN: Vita közben ... 1162
MAI MAGYAR KÖLTÉSZET – GYER-
MEKEKNEK (W. Petrolay Margit és Cs.
Nagy István a Cifra Palota című anto-
lógjáról - - - - - 1165
SZEPESI ATTILA versei: Virág-mondóka,
Napébresztő - - - - - 1168

JEGYZET

- NÉMETH LÁSZLÓ: Az Iszony filmbem-
tatójáról - - - - - 1169
TAXNER ERNŐ: Színházi levél Budapest-
ről - - - - - 1170
POMOGÁTS BÉLA: Karácsony Benő em-
lékezete - - - - - 1176
MOLNÁR ISTVÁN: Engels példája - - 1178

SZEMLE

- ANGYAL ENDRE: Miodrag Bulatović:
Égre száll a vörös kakas - - - 1181
HARCOS OTTÓ: Mirko Božić: A Kurla-
nok - - - - - 1183

KÉPEK

- FRANO ŠIMUNOVIČ: Sziklarepedések - 1077
TIMÁR ISTVÁN: Napraforgók - - - 1092
Öreg ház - - - - - 1100
Könyöklő - - - - - 1103
HORVÁTH OLIVÉR rajzai - 1095, 1161, 1178
KELLE SÁNDOR: Dalmát városrészlet - 1105
Hegyvidéki táj - - - - - 1143
MILAN KONJOVIČ: Mulatozás - - - 1108
Szövőszék - - - - - 1117
FERENCZY BÉNI: Bartók Béla - - - 1133

MŰMELLÉKLETEN

Részletek a Pécsi Balett Bartók-műsorá-
ból (Erb János fotói)

Kiadja a Baranya megyei Lapkiadó V.
Pécs, Hunyadi János u. 11.
Telefon: 15-32, 50-00
Felelős kiadó: Braun Károly

Szerkesztőség:
Pécs, Széchenyi tér 17. I. emelet
Postafiók 24. Telefon: 13-05
Kéziratot nem őrünk meg
és nem küldünk vissza

Terjeszti a Magyar Posta
Előfizethető bármely postahivatalnál
és a Posta Központi Hírlapirodatójánál
(Budapest, V., József Nádor tér 1.)
Évi előfizetési díja 72,- Ft.
Egyéni előfizetési csekk számla száma
61 068.
Közületi előfizetési csekk számla: 61 066
vagy átutalással az MNB 8. fióknál
vezetett egy számlára.

65-4304 Pécsi Szikra Nyomda
F. v.: Melles Rezső

Index: 25.906

MIELŐTT...

Ó, hányan várják, hogy kié
 lesz végül a markos igazság,
 de én rettegek, mint izeltlábú
 a rátaposó talp előtt,
 mintha a végső pillanatban
 kellene kimondani valamit:
 halak néma iszonyatát a fel-
 emelkedő bárdtól; szép, hű
 kutyák riadalmát mielőtt szét-
 törné gerincük a bunkó; csecsemőkét,
 mielőtt szétmálana simogatásra-
 hajló, lágypihéjú testük a kövön.
 Ó, barátaim, barátaim, hát hiába
 mondtuk: jóságra-termett
 az ember? Hiába emeltük
 volna szelid évek fénytöréseire!
 Ó, sötét, nagy vizek fölháborult
 végzete; szélbe-hulló gyenge virágé...
 Rohamoznak tekergő-lobogással
 az ösztönök; eljön-é ismét az
 Írás lobbanása? Értelemtől
 sajdult remegéssel emelem fel kezem;
 emeljük annyian! Szeretni születünk.
 Védeni kell magunk minden
 gyalázattól, hogy el ne vesszünk
 szakadó vérben; ó, hogy sokáig
 megmaradjon e volt-szörnyűségeket
 engesztelő, pillénél hamvasabb
 szilaj virágzás!

TISZTASÁG

Mintha tenger zúgna innen messze
 délővi, forró szigetekre,
 a levegő, a porcellánkékség
 szinte viszi szívem verését.

E pannon-kék, e lobogó, tiszta,
 tündéreim felszabadítja
 s mintha mellettem polinéz nők
 tennének oly ifjjá-igézőt,

hogy az egész mindenséget érzem
 a löszpart nyárvégi szelében.

DEMÉNY OTTÓ

BOXBALLADA

A legkisebb, a leggyöngébb, a többsincs,
az aki mindent komolyan vett,
szolgálatkészen s áhitattal
vállrakapta a ringet.

Ő tekerte kézre a bandázst,
ő lógatta ujján a gongot,
s mert úgy gondolta, így van rendjén
– föl is söpörte a porondot.

Kis örült drukkere a harcnak,
akit a menők hitegettek,
de kesztyűt soha nem kapott.
Azóta hányat kiütöttek?

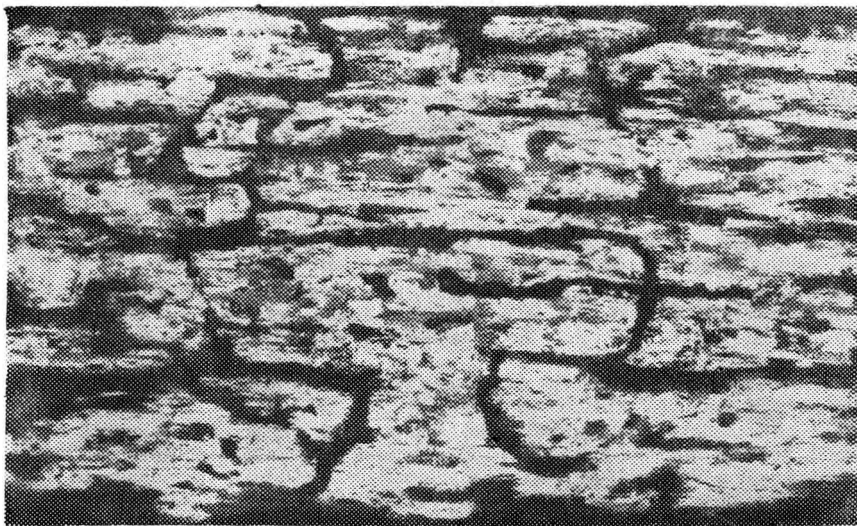
Hány öklöt emeltek magasba
s hány bajnok híre-neve tünt el!
Csak ő van most is a helyén.
Örökre összeforrt a ringgel.

VIRÁG

Virág – amit a méhek esznek
amit a koszorúkba kötnek
vázák ívéből ami szökken
szára szakad gyermekkezekben
szirma a sárba belerothad
illata nyári alkonyoknak
bújik vad füvek rejtekébe
ráborul a vaskerítésre
ökrök száján csillagok roncsa
birkák szőrében útszél lonca
tornyokon fehér kőbe vésett
hévizek tükrére tenyésztett
zöld fűben elnyúlt sárga sávok
dőlt búzában szisszenő átok
tányérok labdák forgók kelyhek
fürtösek futók s puha teltek
tapadnak havas hegycsúcsokra
fölfutnak téli ablakokra
életünkre zúdulnak lágyan
s e megújuló pusztulásban
illattal formákkal színekkel
hódítanak szép tökélyükkel
hogyan az ember az örök árva
törvényüket meg ne gyalázza.

GYEREK

Fölépítettek.
Porból, hamuból, sárból.
Játékaim közül te legkomolyabb.
Jó veled kézenfogva jární,
jó mikor szólítasz a bajban,
jó hogy viseled vonásaimat.
A szerelem romantikus mezőin
soha ilyen telitalálatot.
Ahogy a világba nevetsz,
ahogy ébren is álmodsz,
ahogy a vállad megvonod.
Örök pártatlanságod
támasz a bűneimben.
Sok kis pimaszkodásod
így bocsánatra lel.
Munkára kényszerítesz
és makacs tisztaságra.
Kíváncsi két szemed
kérdesz, mutat, felel.
Szerencsések vagyunk
– nem bántasz, én se bántlak.
Miénk az este, reggel
s ha mindent rádhagyok;
türelmem önzés. Ne kérdezd miért!
Nem leszel boldog,
ha majd megtudod.

FRANO ŠIMUNOVIĆ: Sziklarepedések

A kiközösítő

(Regényrészlet)

MENEKÜLÉS TICINUM, A MAI PAVIA FELÉ

373-ban K. u. egy novemberi délután, sötétedés előtt, Ambrus, az aemiliei és liguriai tartományok császári kormányzója hírül vette, hogy Milánó népe püspöknek akarná megválasztani. Auxentius, a régi püspök októberben elhalálozván, a székesegyházban tartott választási gyűlésen a nép – egy gyermek csodálatos jeladására elfeledvén pártviszályait – egyhangúan Ambrus mellé sorakozott s elhatározta, hogy a város püspöki trónját bőkezű és igazságos kormányzójának ajánlja fel. Egy küldöttség s nyomában az egész zsbongó választói gyülekezet tüstént el is indult a kormányzói palota felé.

Miközben Milánó zegzugos, szűk utcái egyszerre megteltek egy egyetértő méhcsalád örvendező zsongásával s végig a menet fölött az ablakokba kiaggatott száradó lepedők és ingek – melyek mögött már itt-ott kigyulladtak a kis olajlámpák és faggyúgyertyák – vidáman lengedeztek az esti szélben, fehér galambszárny csattogással kísérve a jókedvű tömeget, a császári kormányzó dolgozószobájában, íróasztala előtt ülte, megdöbbenve hallgatta titkára s írnoka, Timót izgatottan lihegő beszámclóját a székesegyházban lefolyt gyűlésről. A nyitott ablakokon már behallatszottak a mellékutcákból s az arkádok alól kibuggyanó tömeg pajkos üdvkiáltásai, a kormányzói palota előtt dolgozó hatalmas szökőkút pedig lélegzetét visszatartva hirtelen lehalkította hétköznapi csobogását.

Ambrus, a Treverben, a mai Trierben székelő császári helytartó harmadszülött fia, ezidő szerint 34 éves. Alacsony, vézna természetű hosszúka koponya ül, arca is, orra is keskeny és hosszú, ajka vastagon kidudorodik; szeszínű, ritkás szemöldökei közül pedig a bal, de lehet, hogy a jobb, valamivel magasabban ível a másiknál, azaz a jobbnál, illetve a bálnál, ami kissé csodálkozó kifejezéssel ruházta fel meglehetősen nyugtalan arcát. Bőre világvárosiasan sápadt, elutasítja a napfényt, és ritkás rövid szakálla, bajsza is két szín között habozik, hol szökének tetszik, hol vörhenyesnek. De nagy mélabús szeme a szeszínű szemöldök alatt az indulat pillanataiban, úgy mondják, a pokol igen veszélyes vörös visszfényével telik meg.

Szétterpesztett tenyerével az íróasztal lapjának támaszkodik, s gótikus fejét kissé oldalt hajtva figyeli az íróasztal mögött görnyedten álló hórihorgas titkár, kinek sötét arcát s fújtató mellét hat vastag viaszgyertya fénye metszi ki a terem homályából. Deréktől lefelé az íróasztal elfedi a szegény titkár futástól reszkető, sovány lábát. Testtartása ugyan kissé szolgálai, a mentegetődzve széttárt karokkal, az előregöbülő hosszú gerinccel s a verejtékes fényvel sötét homlokán, de köztudomású róla hogy véleményének s szavának alattomos súlya van gazdájánál, ki e pillanatban gyakorlatilag szinte korlátlan ura Észak-Olaszország két leggazdagabb tartományának.

– Hogy engem akarnának püspöknek megválasztani? – kiáltja Ambrus magából kikelve. Hatalmasan, sőt édesen zengő hangja, mely feltűnően alacsony természetű meghazudtolva egy egész bazilikát vagy majdnem egy egészet, be tud tölteni férfias áramával, most még magasabbbra száll felháborodásában s rémületében. – Hazudik, titkár úr!

– Uram, sem tolmácsául, sem közvetítőjéül nem szegődtem a gyülekezetnek – feleli a hosszú titkár unalmas, fakó hangján – pusztán tanúként számolok be az eseményről. Ha uram felindult lelkiállapotában úgy vélné, hogy tanúságom megbízhatatlan, a hamarosan beérkező küldöttség...

– Rövidebben! – kiáltja Ambrus és keskeny gótikus feje megreszket dühében. – Hazudik! Ne düllessze rám a szemét! Rövidebben hazudjék!

Milánó ezidő szerint, noha lakossága lélekszámát tekintve kisebb volt Rómánál, a birodalom fővárosánál, kedvező földrajzi helyzeténél fogva mind jelentékenyebb politikai súlyra tett szert; első állomása volt a Rómából Galliába, Spanyolországba, az illyriai tartományokba s Bizáncba vezető elég jó minőségű vagy legalábbis türhető utaknak, időleges székhelye a császári kormányzatnak, egyik geopolitikai központja az iberiai félszigettől Britanniáig terjedő hatalmas Nyugatrómai császárságnak. Egy napsütötte s jól öntözhető síkság közepén épült, melynek gyümölcsösei s örökzöld legelői északon a villaalakú, kétágú comoi tóig, délen a kéken habzó Po

folyóig nyújtóztak. Demográfiai felemérések híján ma már sajnos megközelítő pontossággal sem becsülhető fel sem rokonszenves lakosságának lélekszáma s foglalkoztatottsága, sem a környező területek népsűrűsége, épp ily kevés adat s emlék maradt a város csodálatos épületeiről. Az egykori cirkuszt, „a nép örömet”, amelyben a lóversenyeket tartották meg, a színházat, az egész városon keresztülhúzó árnyékos árkadokat, melyek a járókelőket megvédték nyáron a hőség, télen az északi szelek támadásaitól, a kettős városfalakat, azokon túl a villanegyedek palotáit s mauzóleumait, ma már csak néhány rom idézi buzgó igyekezettel, de az emberi képzelet számára aránylag sovány eredménnyel. Ambrus püspökké választása idejéből is mindössze két bazilika emlékéét őrzi az édes nép szájhagyományá, s maga a püspök is csak három további templomról emlékezik meg hátrahagyott jámbor írásában.

– Minthogy félős volt – folytatja Timót, sötétszínű tunikája alatt egy alig észlelhető gúnyos vállrándítással – hogy a választási gyűlés felhevült légkörében a katolikusok s az ariánus eretnekek között véres összetűzésre kerül sor...

Ambrus időközben látszólag megnyugszik, jobban mondva begyakorolt államférfiúi fegyverem erőt vesz indulatait, s rémületén s a nyomában kifakadt féktelen haragon. Megizzad tenyerét lecsúsztatja az asztalról s megtörli szöke vagy vörhenyes szakállába. – Mért nem ül le, tisztelt barátom? – kérdi csöndesen. – Ülve jobban lehet hazudni. Az ember ülő helyzetben, izmait kényelmesen ellazítva, szervezete minden erejét képzelete hasznára fordíthatja. Mért nem foglal helyet?

– Uram – mondja Timót, kissé dülledt szemét az ablak felé fordítva – már látni a térre kilépő küldöttséget, mely néhány perc múlva meg fog jelenni uram színe előtt.

– Ön tehát azt állítja – folytatja Ambrus igen sápadtan –, hogy a katolikusok s az ariánusok ellentéteiket és gyűlöletüket félrevetve, engem akarnának püspöküknek megválasztani?

– Már meg is választották, uram – mondja Timót.

Aemilia és Liguria kormányzójaként, Ambrus egymaga volt felelős a közrendért tartományokban, hol mind polgári, mind bünygyi pörökben elsőfokon egyedül ítélkezett mértéktartó izlése szerint; reggelenként kancelláriájának magas székén ülve, meghallgatta az eléje járuló pörös felek ocsmányul nyelvelő ügyvédeit, majd assessorai segítségével meghozta aránylag megbízható ítéletét, melyet írnokai írásban nyomban át is nyújtottak a mindig elégedetten mosolygó feleknek. Maga ellenőrizte a császári rendeletek végrehajtását, sőt, a bár igazságos, de könnyfakasztó adók behajtását is, a tartományok valamennyi tisztviselője közvetlen felügyelete alatt állt, s bár félévenként egyszer jelentést tartozott küldeni a mindenkori császári helytartónak, belátása szerint, ha szükségesnek vélte, fölöttese megkerülésével egyenesen a Caesarhoz fordulhatott mind kérelmeivel, mind panaszaival. A közigazgatása alá tartozó területen gyakorlatilag élet-halál ura volt minden római polgárnak, rabszolgáinak és az ott tartózkodó idegeneknek. Harmincnégy éves volt.

– Uram – mondja Timót szemét lesütve – tisztelt apjaura, Aurelius Ambrosius csak negyven éves korára kapta meg első kormányzóságát, de már két évvel rá a halhatatlan Caesar kinevezte Gallia helytartójának, kezére adva a legfőbb hatalmat a pireneusi félszigettől fel Britanniaig s vissza Korzikáig, Szardiniáig és Sziciliáig. Igaz, hogy élete útján semmilyen váratlanul támadt jámbor népóhajjal nem kellett szembeszállnia.

Ambrus még ki nem hült, izzadt tenyerével újra nekitámaszkodik az íróasztalnak, melynek vastag cédrusfalapját a pusztá emberi kéz ereje nem repesztheti meg, még csak meg sem reccsenheti, bármilyen súlyos dühvel nehezedik is rá. S hát milyen erő is foglaltathatnék e vézna, jobban mondva kecces testben, amely nevetségesen keskeny lábnyomokat hagy a homokban, s vékony, fehér ujjáival alig bírja megemelni a kormányzói elefántcsont pálcát? – Alattomos disznó! – mondja titkárának, kinek négyszögletes, sötét homlokáról, halántékáról és széles orráról már felszáradt a futásverte izzadság és csak dülledt szeme ragyog a gyertyafényben. – Már megint azt hiszi, hogy kitalálta gondolataimat? Hogyan, még mindig nem adta fel a reményt, hogy kiigazodik agyam tekervényei között?

– Jól tudom – feleli Timót, egy látszólag tisztelettudó főhajtással –, hogy uram gondolkodásának felső, középső és alsó áramlatai vannak s hogy én legjobb esetben is csak a felső folyamat bírom néha-néha ideig-óráig tekintetemmel követni. Uram, tudom, hogy nemcsak világi előmenetelét félti a jámbor népóhajtól.

– Szóval püspöknek akarnának megválasztani? – mondja Ambrus. – Hogy került rá sor?... Röviden!... Rövidebben!

– Az úgy volt – szólal meg Flórián, Ambrus tejtösvére és személyi szolgája – az úgy volt...

Ambrus hátrafordul. – Te hogy kerülsz ide?

– Az úgy volt – ismétli Flórián kilépve a fal árnyékából, hol mindezeideig meghúzódott, s együgyű, kövér arcát engesztelő mosollyal a császári kormányzó felé ragyogtatva – az úgy volt édes gazdám, hogy miképp a viharelőtti csöndben a tűz és víz felkészül, hogy összecsap-

jon s a kis madarak rémületükben mind elhallgatnak, mielőtt megnyílnék az ég, s a jó és a gonosz elemészténé egymást, úgy a mi Urunk templomában is, hol a baloldali hajóban a tűz, a jobboldaliban a víz állt s már összecsapni készült, egyszerre nagy csönd keletkezett s egy sóhajtozó felhő szállván el az emberek feje fölött, a felhőben megszólalt egy gyermek, liliommal a kezében s azt mondá: Ambrus legyen a mi püspökünk!

– Uram – mondta Timót, kíváncsian előrelépve – úgy hallom, hogy keze alatt megrepedt az íróasztal lapja.

– Folytasd! – mondja Ambrus Flóriánnak s kezét önkéntelenül visszakapva az íróasztal ujynyi széles repedéséről, mintha a pokol sárgán bőfögő, kénköves gőzei gomolyognának ki belőle, egy pillanatra rémülten behúnyja szemét.

– A tűz elállította lángolását s a víz megszüntette bugyborékolását – folytatja Ambrus tejtestvére és szolgálja boldog mosollyal kövér arcán – s mindkettő kifolyt a mi Urunk templomából, dörgés és sístergés nélkül megindult palotánk felé s egyhangúan azt kiáltozta: Ambrus legyen a mi püspökünk!

– Utasítsa az őrséget – mondja Ambrus Timótnak –, hogy azonnal zárja be a kapukat. A küldöttség, ha van küldöttség, forduljon vissza. Nem fogadom. Ne is várjon, mert elutazom, előreláthatólag hosszabb időre. Gondoskodjék kérem a szükséges kitérőkről és államférfiúi hazugságokról!

– Édes gazdám – mondja Flórián – akkor sem fogadod a küldöttséget, ha a gyermek vezeti, liliommal a kezében?

– Akkor sem – mondja Ambrus. – Timót kiment már?

– Ki.

– Sántitott?

– Sántitott.

– Nem igaz – mondja Ambrus. – Miféle szemed s tekinteted van neked, hogy az egyeneslábú embert sántának nézed s egészségesnek minden nyomorékot. Miféle akolban jöttél a világra, te birka? Én nem vagyok sátna?

– De bizony, néha te is sátna vagy, édes gazdám – mondja Flórián hangosan nevetve. – Csak nemigen tudni, hogy a jobb lábadra-e vagy a balra.

– S mióta sántitok, te birka? – kérdi Ambrus. – Amióta Milánóban kineveztek kormányzónak? Vagy már régebben is? Akkor is sántitottam már, amikor a bölcsőben feküdtem?

Flórián holdvilágképe hirtelen neveltség esetlenül elkomolyodik, mintha meg volna bántva, nem is válaszol, csak a vállát vonogatja. Mialatt a földszintről felhallatszik a palota bezáruló bronzkapuinak kissé fűlsértő csikorgása és döngése, s közbe-közbe mint lándzsaszúrás, egy-egy ámuldozó kiáltás a palota előtti térről, amelyre eddigelé csöndben gyűlt fel a jámbor nép. képlékeny tömegével lassanként teljesen ellepve, s még a szökőkút párkányára is felkapaszkodva, a macskaköves tarka kövezetet, Ambrus feláll íróasztala mellől, az ablakokhoz lép s mitsém törődve azzal, hogy lenről meglátják, sorban mind a hármat becsukja, az ablaktáblákat is behajtja. – Egyszóval néha én is sántitok – mondja hátrafordulva, a terem egyik sötét sarka felé, melynek árnyékában gömbölyűre összehúzódkodva, mint egy duzzogó sündisznó, Flórián még egyre a vállát vonogatja. – Vagy ha nem sántitok is, de nyilván bicegek? Felelj hát, birka! Mit félsz, hisz előbb vágatnám ki a nyelvemet, mint hogy akár egy ujjal is hozzád nyúlnék, te felkemnek ostobább s jobbik fele!

Két egyenlőtlenül ívelő szemöldöke alól, amely mindig valamennyire csodálkozó kifejezéssel ruházta fel arcát, gótikus fejét kissé félrehajtva, nagy szemét beszűkítve, s mértéktelen izgalomában kezét tördelve, s szakállát tépve, s fogait összekocogtatva, s rázkódva, s száját kiáltásra tátva, s homlokát csapdosva... nem, nem, elég, tartsuk be a szórend s a magatartás fegyelmezett tiszta arányait!... A császári kormányzó ugyan egyedül van, mert vele szemben a sötét sarokban, egy zsámolyon összehúzódkodva, csak lelkének ostobább s jobbik fele kuporog, de aki uralomra s uralkodásra vágyik, az még önmaga előtt is tagadja meg az esendő test férfiatlan szeszélyeit. Ambrus elindul a sötét sarok felé s lekuporodik egy másik zsámolyra. – Flórián – mondja szelíden – ne haragudj rám! Nem akartalak megbántani. Utaltassak ki számodra külön adagban egy korsó lépesmézet s hat olajban sült mazsolás lepényt?

– Utaltass ki, édes gazdám – mondja Flórián, rögtön megbékélve s felszemével huncutul a császári kormányzó felé vág. – De azért akárhogy vesszük, olykor mégiscsak sátna vagy.

– Folytasd, birka! – mondja Ambrus, követelőző mélabús tekintetét Flórián utig ismert vonásaira függesztve.

Hű szolgájának s őrének nagyméretű teste fölött alapjában véve érdektelen, otromba arca van, vastag pisze orral, s gondtól meddő, alacsony homloka alatt apró ravasz szemekkel, melyek a ráirányuló egyenes tekintet szúrására rögtön hunyorogni kezdenek. Zsiros haja a válláig ér; ha végképp nem állja fürkésző tekintetét, a homlokába hulló haja alá menekíti gyáva ártatlanságát. Zajosan, orrán át lélegzik, sajnos, izzadt szaga van, nagy hasa, vastag keze s lába.

Am legnyomasztóbb testi megjelenésében minduntalan fel-felröffenő, magabiztosan boldog nevetése, mely nélkülözni látszik az értelem tisztességtudó ellenőreit, minden lapályt előnt, minden magaslatra feldagad s még Ambrus legmeredekebb csúcsait is olykor elárasztással fenyegeti.

- Folytasd, birka! - mondja ez. - Simítsd ki a hajadat a homlokodból!

Kedvtelve s gyűlölködve nézi. Oly magafeledten és szemérmetlenül vizsgálja szegénykét, mintha egy áldozati állat beleiben turkálna, melyekből saját jövőjét igyekeznek kiolvasni. Szörnyeteg: saját szörnyetegvoltának tükröntüli, túlsó fele. Magára ismerne benne, ha egyszer találkoznának önmagával, aminek persze pusztá feltevése is képtelenség és agyérém.

- Folytasd, birka! - mondja. - Miféle szemed s tekinteted van neked, hogy az egyeneslábú embert sántának nézed? Timótnak igaza van.

- Mért volna igaza? - kérdi Flórián. - Magyarázd meg, hű gazdám!

- Hülye - mondja Ambrus.

- Jól magyarázol, édes gazdám - mondja Flórián. - Folytasd!

- Átkozott hülye - ismétli Ambrus.

- Tudós, okos, hatalmas vagy - mondja Flórián alázatosan - még egy ilyen magamfajta félnótás is megvilágosul szavaid villámlásától. Folytasd a magyarázatot, hű gazdám!

- Miféle ördög bújt ma beléd? - kérdi Ambrus csodálkozva. - Mért vagy ma a szokottnál is pimaszabb?

- Folytasd a magyarázatot! - mondja Flórián s hosszú, zsíros haját homlokába rázva, szégyenlősen elrejtí arcát a fel-fellobogó gyertyafény elől. - Odalent a téren, palotád előtt összegyűlt a nép, a nemrég még egymás ellen acsarkodó katolikusok és ariánus eretnekek, s mind azt várja, magyaráznád meg nekik, hogy Timótnak mért van igaza.

Egyedül vannak ketten a nagy fehér márványteremben, zárt ajtók és behajtott ablaktáblák mögött, de mondhatni azt is, hogy Ambrus egyedül van önmagával. - Nem szereted Timót - mondja - mert Timót a vesékbe lát.

Flórián bambán elneveti magát. - De csak a vesékbe!

- Ha a magasságos Caesar helybenhagyja a nép választását - kiáltja Ambrus, újra szabadjára engedve keserű indulatait - vége a karrieremnek.

- Aha - mondja Flórián.

- Mért kell ily fiatalon elpusztulnom, tönkremennem, megsemmisülnöm! - kiáltja kétségbeesetten Ambrus, Aemilia és Liguria hatalmas kormányzója. - Mit vétettem az emberi igazság ellen, hogy kihelyeztetek belőle s kitétek az állítólag fenséges sivatagba, hol örökre megvakulok, megsiketülök, s megnémulok? Ha a papság hozzájárul megválasztásomhoz s a magasságos Caesar helybenhagyja, nincs az az erő, amely feltartóztatja pusztulásomat. De még ha a papság nem járul is hozzá, mint Cypriánus esetében, vagy ha az ellenőrző szavazópüspökök megtagadják áldásukat, mint Martin de Tours esetében, a nép akarata akkor is előbbrevaló s erőszakkal fejembe nyomják az átkozott süveget. A nép tesz tönkre, szeretett népem. Ó Timót, soha nem leszek Gallia helytartója.

- Persze, hogy nem leszel - mondja Flórián nevetve. - Már nem is akarsz.

- Esztelen állat! - kiáltja Ambrus magából kikelve, - Miféle rejtőző titkos gondolatok nyomát szimatolod bennem? Tudom, hogy mit akarok, s hogy milyen útra készültem fel, mióta az eszemet bírom, s hogy mért választottalak épp téged s vettelek magam mellé elijesztő példázatul, hog visszarettenjek zsirodtól, homályodtól, s gomolyaidtól, ha valaha kísértésbe találnék esni, hogy kilépjek az értelem gyönyörűsége fényéből. Kísértés... ez is mily tisztátlan szó! Semmi kedvem a fenséges sivataghoz s délibábjai kétértelmű, kitapinthatatlan játékaikhoz. Alacsony állat, hordd el magad eszméletemből! Ó Timót, soha nem leszek már Gallia helytartója! Ó Timót, vége a karrieremnek!

- Vagy most kezdődik - mondja Flórián megvetően s kis hija, hogy az arcába hulló hosszú, zsíros haja mögül ki nem kőp a fehér márványpadlóra.

Ambrus azonban valóságosan kiköp. - A kísértő - mondja gúnyosan - frissen betanult új fogásaival! Mert ugye miért ne lehetnék tökéletes a sivatagban is?

- Édes, hű gazdám - mondja Flórián szégyenlősen - nem az a te bajod, hogy nem ülhetsz fel Gallia helytartói székére, mint ahogy a saskeselyű az Apenninek hegyeiben sem azért víjog, mert nem rakhat fészket a vakondok túrásában. Más miatt fáj a te fennkölt fejed és gyöngye hasad.

- S bárhogy ellenkeznek is - folytatja Ambrus, a kiváló kormányzó, hirtelen keserves sírásra fakadva - bárhogy ellenkeznek is, erőt vesznek rajtam, legyűrnek, letepernek, felvetnek a nyomorúság trónusára s fejembe döfik az átkozott süveget. Mint ahogy Cypriánus is hiába rejtőzött el házában, a dühödtt tömeg körülfogta, megostromolta s amikor a kerítésen át megakart szökni, elfogták s bár kézzel lábbal kapálódzott ellene, felszentelték püspöküknek. Mint ahogy hiába jajveszékelt Eusebius is, Basil elődje Caesareában, ki önmaga heves vonakodását egyesíthette az egész püspöki testület ellentállásával; hasztalanul, mert a fenséges Caesar ka-

tonaságot rendelt ki ellenük s végrehajtotta a nép akaratát. Ó fenséges nép, ó szeretett népem, mily véghetetlen a te jámbor bölcsességed!

– Nem az a te bajod, jó gazdám – mondja Flórián, hatalmas hasát simogatva. – Nem azért repedt meg az íróasztal cédrusfalpja gyöngé kezed alatt.

– Nem hallom, hogy mit mondasz – kiáltja Ambrus, könnyeit törülgetve kis fehér öklével. – Hangosabban csárálj!

– Nem vagy tévedhetetlen – mondja Flórián s hirtelen ő is szipogni kezd, apró ravasz szeméből oly könnyen és bőven mint a gyermekéből, megerednek a könnyek.

– Nem hallom – kiáltja Ambrus. – Süket vagy? Hangosabban!

– Nem vagy tévedhetetlen, édes gazdám – ismétli Flórián sírva. – S ezután bőséges és áldott életedben már soha többé nem szabad tévedned.

– Megkorbácsoltatlak, ha nem beszélsz hangosabban – kiáltja Ambrus. – Ki ordít és üvöltözik ablakom alatt oly erővel, hogy a saját szavamat sem hallom? Hogy nem vagyok tévedhetetlen? A felséges Caesar elnézte, ha tévedtem, kegyelmes jó uram, Sextus Petronius Probus helytartó elnézte, még tisztviselő kartársaim is, bár rangban alacsonyabbak, elnézték; akik bírói székem előtt álltak, vádlók és vádlottak, ügyvédek és ellenügyvédek, igaz és hamis tanúk, elnézték, a kinpadravontak és keréketörtek elnézték, a halálraítéltek elnézték, az egész boldogságos és fenséges nép elnézte... ő hát ki az az esztelen, aki azt követeli, hogy tévedhetetlen legyék? Hangosabban felelj, te homályos állat!

Flórián nagy fejét vastag térdei közé buktatja. El akarná rejteni bamba felindultságát, de taknyosan szortyogó sírása még Ambrus ideiglenes süketségén is átbugyborékol.

– Mit bugyborékolysz? – kérdi ez sírva. – Mit szortyogsz? Nem hallom. Nem akarom hallani. Azt motyogod, hogy aki megbocsát, az nem tévedhet? Miféle szörnyű elmebaj kiáltoz belőled, hogy még süketségemen is áthallatsz? Megbocsátani?... Mindig mindenkinek megbocsátani, csak magamnak soha? Veszett birka, pusztulj szemem elől!

– Nem igaz, hogy hatalomravágyó vagy – zokogja Flórián.

– Nem hallom – mondja Ambrus.

– Timótnak nincs igaza, nem vagy pénzsóvár, nem vagy irigy – mondja Flórián még valamivel halkabban.

– Nem hallom – kiáltja Ambrus. – Egy szavadat sem értem.

– Nincs igaza, nem vagy számító, nem vagy önző, nem veted meg az embereket – sutogja Flórián.

– Hiába üvöltözöl – kiáltja Ambrus – egy szavadat sem hallom.

– Nincs igaza – mondja Flórián – nem vagy parázna, nem vagy mohó. Nem azért tartóztattad meg magad mindezideig a házasság szentségétől, hogy majdan Gallia helytartójaként nagyobb hozományhoz juthass.

– Hordd el magad! – kiáltja Ambrus, egész kecses testében reszketve. – Miért szennyezed be hanghullámaiddal a tiszta levegőt, hisz úgysem érnek el hozzám!

– Timótnak nincs igaza – mondja Flórián vastag combjai közül – hogy hitetlen vagy s csak a magad erejében bízol. Hogy azt hiszed, hasznosabb igazságosnak lenni, mint jónak. Hogy a magad kényelmére vagy szelíd és mértéktartó, s ravaszsgágból szeretted meg magad a néppel. Állj meg, hón szeretett gazdám, lelkemnek okosabb s jobbik fele, s nézz még egyszer hátra, mielőtt kifutnál a teremből!

Ambrus és Flórián még két álló napig viaskodott egymással étlen-szomjan bezárkózva a császári kormányzó igazságtól búzló szobájában, mely idő alatt Timót az ajtón kopogtatva, napjában többször is, és éjszakánként is háromszor, négyszer a kulcslyukon át bejelentette, hogy a küldöttség nem tágít, türelmesen vagy türelmetlenül várakozik, s hogy a palota előtt összegyűlt könnyűvérű, de makacs tömeg is egy emberként kitart a helyén, valóságos ostromgyűrűbe fogva a palotát s a környező mellékutkákat. A második nap végén azonban, hajnal felé Ambrus, a bölcs kormányzó elvesztette türelmét s hogy kiábrándítsa magából a népet s bebizonyítsa, hogy nem méltó a felajánlott magas tisztségre, szokása ellenére, még tüzetes és lelkiismeretes kihallgatásuk előtt tüzes acéllapokkal meggyötörtetett két adócsalással vádolt s bizonyára ártatlan terménykereskedőt, majd miután ez sem használt, s a tömeg továbbra is megszállva tartotta a teret, estefelé mindenki szemeláttára szakmájukat jól értő, céda utcalányokat és könnyű zenészeket rendelt fel a palotába, amelynek valamennyi ablakát kinyitatta s kivilágíttatta.

– Mit kiáltozik a rossz szagú csorda ablakom alatt? – kérdi Ambrus tejtestvére fölé hajolva, ki teljes hosszában elnyúlva fekszik a padlón s elvetemetülten hortyog.

– Azt kiáltozzák – feleli a testvér és szolgál, szemét kinyitva – azt kiáltozzák, hogy Timótnak nincs igaza.

Ambrus belerúg vastag combjába, gyöngéd óvatosan, hogy bántódása ne essék. – Ébredj fel, apuskám! – mondja kimerülten. – Nem azt kérdeztem, hogy miről álmodsz.

– Azt kiáltozzák – mondja Flórián ásitva – azt kiáltozzák hogy: a te bünöd mirajtunk! Nem hisznek a látszatnak.

– Pedig mi másban lehet hinni ezen a földön! – mondja Ambrus csüggedten.

– Egész nap és egész éjjel azt kiáltozták: a te bünöd mirajtunk! – folytatja Flórián. – Hiába kinoztattad meg az ártatlan terménykereskedőket, meg a szakmájukat értő kislányokat, s a citerásokat is hiába hoztad fel magánlakosztályodba, nem hisznek a látszatnak. Erős hangon azt kiáltozzák: a te bünöd mirajtunk.

– A végén még rajtaveszek, – sóhajtja Ambrus már-már reménytelenül. A düh azonban új erőt önt ellenállásába, mely még sokáig fog csapkodni s vergődni megvesztegető szárnyaival. – De még elbánok velük – mondja s egy eszelős mozdulattal beletép szőke, illetve vörhenyes szakállába. – Állj fel! Hívd be Timótot! Élénkebben!

A császári kormányzó, szolgálja és titkára kíséretében még az éjjel egy titkos földalatti folyosón elmenekült a palotából; a kiáltozó népet hátuk mögött hagyva csakhamar elhaladtak a külvárosi Portiana templom mellett, majd Ticinum, a mai Pavia felé vették útjukat. Elöl a hórihorgas Timót haladt, a világi utakon és dolgokban legjáratosabb hármuk közül, ki az ellentmondó részleteket is biztos kézzel egymáshoz tudta illeszteni, középen a kicsiny, kecses Ambrus, hátul Flórián; ez végső győzelme tudatában sem állta meg, hogy olykor a lábát húzva s nagyokat nyögve ne hátráltassa a menetet, olykor meg időtlen vastag hangján énekelve fel ne verje álmukból az útmenti viskók és kunyhókban alvó földműveseket, óljaikban a kecskéket és a juhokat.

Mire a dús olajfaligetek közül nagysokára kiértek az országútra, hirtelen eloszlottak a felhők s a telihold ezüst fényével legyezgetni kezdte a tájat. Ambrus ekkor az országút porában, az árok szélén egy alvó, csupasz csecsemőt pillantott meg, s minthogy hosszantartó, erős kiáltására senkisé nem jött elő, a csecsemőt a gyakorlatias érzékű Timót karjaiba helyezve, most már négyesen folytatták útjukat. De rövid idő elteltével az árokszálen egy újabb alsó csecsemőre találtak, melyet a császári kormányzó most már tejestevére és szolgálja, Flórián esetlen gondjaira kényszerült bízni, mivel megdöbbsent segélykiáltásaira ennek a gyermeknek sem jelentkezett egyetlen hozzátartozója sem. Félóra járásnyira egy harmadik kitett csecsemő vonta magára figyelmüket; batyuba kötve egy kiszáradt narancsfa ágán lógott s aránylag hangosan vinyogva himbálódzott a szélben.

– Fáradt vagyok, ülünk le egy percre, – mondja Ambrus sóhajtja. – Timót, becslése szerint még hány kitett csecsemőt fogunk találni az árokszálen?

– Többet, mint amennyit a józan ész elbir – feleli a titkár. – Mert feltéve, hogy ezt a harmadikat én veszem a másik karomra, s a negyediket majd újra Flóriánra bizzuk, de mihez kezdünk az ötödikkel, uram? Tisztára képtelenség!

– A józan ész mondta, titkár úr? – kérdezi Ambrus szigorúan. – Ne düllessze rám a szemét! Ha a józan ész megengedi, hogy ötezer csecsemőt kitegyenek az árokszálenre... annyit mondott ugye... akkor mi ellenvetése lehetne az ellen, hogy ugyanannyit a karjainkba is zárjunk?

– Az emberi erő elégtelensége, uram – feleli Timót. – Az elme nem bir a természet botrányos túlerejével.

– S a természet eredendően gonosz, titkár úr? – kérdi Ambrus.

– Tudom, uram – feleli Timót alázatosan –, hogy csak azért tűntet ki kíváncsiságával, mert szívesen találkozik saját gondolatai visszhangjával. A természet szimmetrikus, uram, nem jó és nem gonosz.

Miután útjukat folytatva rövid idő múltán az árok mentén feltűnt a negyedik kitett csecsemő is, melyet Flórián vaskos karjaira biztak, majd újabb negyedóra járásnyira az ötödik is megtalálhatott, s már látnivaló volt, hogy végig az egész országút Ticinumig, azaz Páviáig, sőt azon túl is, dél felé a messzi liguriai tengerpartig, délkelet felé az Appenin hegycsúcsokig szegélyezve van a szegény nép által Isten gondjaira bízott ártatlan kisdedekkel, Ambrus, ki e pillanatban még császári kormányzónak érzi magát s ezért józanul számot vet erejével s a rendelkezésére álló szerény eszközökkel, gondosan felsorakoztatja a birtokukban lévő négy csecsemőt az ötödik mellé az országút holdsütötte, puha porában s parancsot ad Timótnak, hogy másszon fel egy szomszédos dombtetőre, kopogtasson be az ott álló nagy kőházba, s figyelmeztesse gazdáját, hogy birtokán, olajfaültetvénye szélén öt apátlan-anyátlan árva gyűlt össze s bebocsáttatást kér házába. Majd Flóriánnal kettesben nagy fáradsága ellenére ismét útra kelt, bízva abban, hogy titkára és írnoke hosszú, izmos lábával rövidesen utoléri.

Mialatt sietve menetelnek a nagy holdsütötte sikságon, a császári kormányzó szívében a szegény nép nyomora s árvasága keltette megrendülés hasznoan társul a saját sorsa miatt érzett rémületével s mind nagyobb sietségre ösztökéli. Még nem hallja az üldözők zajongását, de már elképzei. Végláthatatlanul kigyózik előtte az országút, melyet helyenként a ciprusok hosszú fekete kerítése kísér két oldalt, mint egy börtönrács; árrebb parlagon maradt, gazdátlan, sívó földek tátonganak az ég felé, a langyos éji szellők susogva turkálnak magasra nőtt

dudvaikban. Elhagyott tanyák állnak itt-ott az út mentén, mögöttük a kőből rakott gazdasági épületek is már omladoznak. A négy gyorsan menetelő láb hangtalanul kavargatja a porfelhőket. De amikor Ambrus az országút egyik kanyarjában, egy kis domb tetején hirtelen megpillant egy magastermetű pineát, mely szemgyönyörködtető, szép formáival megnyeri tetszését, rövid tűnődés után elhatározza, hogy megpihen hatalmas, kerek ernyője alatt; tudja, hogy a kellemes környezet olykor elsimitja a kedély dühös hullámverését s ha a természetnek egyik változata véletlenül megegyezik az emberi szem vagy fül szegényes képzeletével, a könnyelmű lélek rögtön bizalmat merít a látszólagos egyetértésből. – Íme, itt vagyok egy domb tetején – mondja lihegve Flóriánnak, miután helyet foglaltak a fűben a pinea tövében, – egy óriási, holdsütötte síkság hever lábamnál s bár ennek természetesen nincs semmi gyakorlati jelentősége, mégis jóval hatalmasabbnak érzem magam itt a csúcson, mint amikor az imént a lapályon talpaltunk. Pedig már szinte hallom üldözőim kiáltozását, akik ki akarnak tenni a sivatagba.

– Ne félj, édes gazdám – mondja Flórián, vastag lábait s karjait kényelmesen elnyújtóztatva a fűben – ne félj, mert úgyis utolérnek bennünket.

– Hallgass! – kiáltja Ambrus ingerülten. – Unom ezt az örökös párbeszédet, amelyet bennem Timóttal folytatsz. Jó a szemed?

– Jó, de lusta – mondja Flórián.

– Sok árvagyereket látsz még az országút mentén kapálódzni?

Flórián felül, beárnyékolja szemét, széttekint. – Elég sokat – mondja. – Itt mindjárt a domb mögött fekszik egy különösen sovány, amely úgy látom, valamivel nagyobbacska, mint a többi volt, mert utolsó erejét megfeszítve négykézláb felénk mászik.

– Hát oly nagy a nyomor a hatalmas római birodalomban – kiált fel a császári kormányzó megzavarodva –, hogy az anyák inkább elemésztk becses magzatjukat, mintsem saját húsuikkal-vérükkel feltáplálnák? Akkora az önzés és a kegyetlenség, hogy már csak Isten irgalmában bíznak? Hogy aki anya nem akarja rabszolgaként eladni a gazdagoknak fiacskáját vagy leánykáját, az inkább kikapartatja gondosan őrzött méhéből, mielőtt megszüli? Hogy még a tisztességes polgárok is fogamzássellessz szerekekkel élnek, mert bármennyit dolgoznak, csálnak, vagy vesztetnek is, nyomorult keresetükből nem telik gyermekeik szolid neveltetésére? Hogy a rabszolgánők árfolyama egyre magasabb, mert ágyastárral hálmi sokkalta jutányosabb, mint a szent házasság kötelekeiben élni? Hova juttattuk az országot, Timót?

A titkár, aki időközben a dombtetőre felkaspaszkodva utolérte urát és parancsolóját, sajnálkozva széttárja hosszú karjait. Kerek szemében csak a holdsütötte táj tükröződik. – Mit tehetünk? – mondja fakó, unalmas hangján. – Tudom, hogy uram ezúttal fel szeretné erősíteni gyöngye szavaimat, de vajon illik-e hozzám a vigasz és a remény émelyítő, édeskés érvelése? Legyen türelmesebb önmagával, uram!

– Feleljen! – mondta Ambrus röviden. – Arra feleljen, amit kérdeztem.

– Hosszadalmas, ravasz aprómunkával – mondja Timót – idővel bizonyára valamelyest enyhíteni lehet az emberiség testi keservein.

Ambrus jelentéktelen mutatóujjával titkára mellére bök. – Ezt kérdeztem?

– Ezt – mondja Timót.

– Csak a testi keservein lehet enyhíteni, lelketlen hóhér?

– Legjobb tudomásom szerint uram azt kérdezte tőlem – mondja Timót – vajon nézetem szerint volt-e célja és haszna annak a tiszteletre méltó munkának, amellyel mindezekig elfoglalta pótolhatatlan, egyszerű életét. Ez a kérdés mindenki másnak a szájából elmebajos motyogás volna.

– Azzal dicsér, hogy sérteget, titkár úr? – kérdi Ambrus és önkénytelenül elmosolyodik, szőke, illetve vörhenyes bajsza alatt. De már a következő pillanatban a rémület újra erőt vesz rajta. – Azzal biztat tehát, barátom – mondja –, hogy ha hosszadalmas, ravasz aprómunkával végül felhízaljuk is az özvegyeket és árvákat, a gondos kormányzói kéz számára akkor is marad elég tennivaló a világ poklában?

– Azt gondolom – feleli a hosszú titkár alázatosan – hogy végezzük el sorjában, ami feladatot a véges emberi értelem felismerni képes és hozzávetőlegesen le tud mérni és fel tud becsülni. S önmagunkhoz is legyünk méltányosak!

– Bizony! – kiáltja lelkesen Flórián, ki mindezekig szótlanul feküdt gazdája mellett s halkán kuncogva egy hosszú fűszállal saját orrát csiklodozta. – Jól mondd, Timót... jaj be kitűnően mondd, édes párom. Ne gyötörjük magunkat azzal, hogy arcunk verejtékében megfutamodunk a kinyilatkoztatás elől! A mi édes népünk amúgy is utolér és csak talpunk és zsi-runk látja majd kárát, ha továbbloholunk ezen a kényelmetlen, rossz országúton. Már is hogy lesoványodtál Timót bátyám, amióta útra keltünk.

– Nem érhetnek utol, birka – kiáltja Ambrus. – Maradj csöndben!

– Amikor harmincnégy évvel ezelőtt megszülettem Trever városában, édes gazdám – mondja Flórián – egy nap szoptatós dajkád, Aurélia, ki Isten kegyelméből egyúttal szülőanyám is

volt, bölcsödöt kivitte a kertbe a napsütésre. S ekkor egy raj méhecske ereszkedett fölé, megült arcodon s ki-bejárva szájadban nagy szeliden röpdösött körülöttem. Apádurad pedig kifutott a kertbe, mivel dajkánk és anyánk riadalmában hangosan kiáltozni kezdett. S odatekintvén látta, hogy a méhek felszállnak alvó szemecskédről, orrodrol és szájadrol s oly magasra repülnek a levegőbe, hogy emberi szem már nem láthatta őket. S apádurad, bárha Gallia teljhatalmú császári helytartója volt, akkor keresztet vetett s azt kiáltotta: nagy ember léssen belőle.

– No – mondja rosszkedvűen Ambrus, a kiváló császári kormányzó – az éjjel pedig az egerek megrágták saruimat, ami a közhiedelem szerint szerencsétlenséget jelent.

Flórián kövér arcát gazdája felé fordítva, boldogan elneveti magát. – A méhecskék azonban méztől ragadós lábacskaikkal belédkapaszkodnak – mondja – s felvisznek magasan a felhők fölé, az angyalok kertjébe.

– Ne bömbölj! – kiáltja Ambrus. – Milánóig elhallatszok a hangod. Olyan időtlenek vagyok mind a ketten, hogy párosodástok csak egy szörnyszülöttet hozhatott világra. A legrosszabbra vagyok elkészülve.

Ezekután a pinea törzsébe kapaszkodva felhúzódkodik a földről s reszkető lábbal újra útnak indul. Időközben felkelt a nap, majd újra lenyugodott. Olyan hosszúnak tetszett ez az éj, hogy még több százszor megvirradt és újra beesteledett Ambrus fölött, bár a császári kormányzó két kísérőjével csak egyetlenegy éjszaka hosszát gyalogolt Ticinum, azaz Pávia felé, s természetének egyik felével mindvégig abban a hiszemben volt és maradt, hogy másnapig csak egy napot öregedett. A nap felsziszegett az égre, óriási vörös tányérjából egy emberöltőnyi hőséget öntött a nyakába, majd hirtelen lezuhanva átadta helyét a rögtön felsűvölt holdnak, melynek fénye a lábujjától a feje búbjáig megfagyasztotta és kifeszítette Ambrust, majd lenyugodván, ismét helyet engedett a rögtön visszaszökő napkorongnak. Oly vakmerő sebességgel keringtek körülötte a tapintatlan égitestek, hogy Ambrus olykor elszédült és háborodottságában ének nyújtotta karjait; ha két kísérője jobbról-balról meg nem támasztja, bizonyára el is bukik és holttetemével teljes hosszában elfedi a Milánóból Ticinumig, azaz Páviáig vezető országutat.

Még útjuknak elején tartottak, bár a nap mértéktelen buzgalomban már hússzor vagy harmincszor kelt fel s áldozott le a császári kormányzó erősen megviselt, gótikus feje fölött, amikor egy spicli, aki a sötétség leple alatt a nyomukba szegődött, megszólította Ambrust és engedélyt kért, hogy hozzájuk csatlakozván, velük együtt folytathassa útját. Kopasz, alacsony-termetű emberke volt, nyugtalanul ide-oda rebbenő, apró, fénylő patkányszemekkel, de egyébként oly semmitmondó arcvonásokkal, hogy bármikor, bárkivel össze lehetett téveszteni; Caesárként éppúgy megállta volna helyét, mint útmenti koldusként, mintahogy hosszú életét is nyilván csak annak köszönhetné, – késő öregkorára vitte el a döghalál –, hogy a bíróságok az ártatlanságukat minduntalan összetévesztették a bűnösökkel, a hóhérok az akasztottak a kötéllel, a sirások a halottak a férgekkel. – Nagy jó uram – szólítja meg Ambrust, tettetvén, hogy nem ismeri fel a császári kormányzót – engedtessek meg nekem, hogy csatlakozzam kísérőtedhez, mert nem bátorságos ma egyedül járni a rablóktól s fosztogatóktól nyüzsgő országutakat.

– Állj be Timót háta mögé – mondja Ambrus – s ügyelj arra, hogy három lépésnyi távolságban maradj mögöttem. Ha nem tartod be a távolságot, megkorbácsoltatlak, mert nem szeretem az aszimmetriát.

– Értem, nagyjó uram – feleli a spicli, vidáman s alázatosan, apró lábacskaikat Timót hosszúkás lábnyomába süllyesztve. – Az ember nem lehet elég óvatos, amióta az örökéletű I. Valentinianus császár kegyes uralkodása alatt a szegény földműveseket kiforgatják birtokukból és szerte az egész birodalomban annyira elszaporodtak az útonálló és a spiclik.

– Mi ma még csak egy besúgó úrral találkoztunk – mondja leghátul Flórián, nyakát nyújtogatva, hogy megtekinthesse az emberkének holdvilágtól ragyogó bámulatos kopaszágát. – A többi bizonyára látomra nem mert előjönni az erdőből s a bokrok alól.

– Tartsd be a távolságot, uram! – mondja Timót hátrafelé, mintha a hátán is volna szeme.

A spicli egy aprócska lépéssel előreszökell, mert úgylátszik túlságosan elfeledkezett a hátramaradt múltjában. – Bizony – folytatja – a mi legnagyobb kegyelmű s örökéletű Caesarunk oly vajszívű, hogy olykor még megfellebbezhetetlen bizonyítékok előtt is szemet huny, csakhogy megmenthesse kedveltjei és kegyencei életét. De szeriszáma azoknak a csodálatos eseteknek, amikor legádázabb ellenségeinek is megkegyelmez s beéri egész vagyoniuk elkobzásával, ám meghagyja pusztá életüket. Mert szó, ami szó, sok ellensége van.

– Lehetetlen! – kiáltja vidáman Flórián a menet végén, barátságos, nagy hasát simogatva. – A mi jó császáruknak nincs egyetlen ellensége sem földön, sem égen.

A holdfény ekkor fellángolt a spicli bámulatos kopaszágán, mivel egy gyors mozdulattal hátrafordította fejét Flórián felé. Minthogy szélcsöndes, meleg éjszaka van, szunyogokból és muslincákból csakhamar egy holdszütötte, nagy gömb kerekedik koponyája körül, mely csöndes zizegessel gurul fölöttem a levegőben. – Hogyne volna ellensége – mondja fejét ide-oda rázva,

mint egy ló. – Nagyjő uram ugye tudja, hogy így van, ha nem árulja is el nekem, egy jöttment idegennek, aki az éjszaka sötétjében kéredzkedett oltalmazó hónalja alá?

– Tartsd be a távolságot, uram – mondja Timót, akinek nyilvánvalóan a hátán is van két, kissé kidülledő szeme.

A spicli egy aprócska lépéssel hátrébb szökell, mert úgy látszik túlságosan előremerészkedett jövőjébe. – Nemrég történt Nicaeaban – mondja –, hogy egy Lycopolis nevű gazdag főúr meghitt barátai körében elmondta egyik szörnyűséges éjszakai álmát, melyben a mi mindenható Caesarunk lezuhant megbokrosodott lováról s majdhogy szörnyet nem halt. Egy spicli – mert hova nem férközik be ez az alattomos féreghad! – besúgta az álmot a császári detektív-főnöknek s noha köztudomású, hogy a gonosz álmok a bíróság előtt is megnyugtató s perdöntő bizonyítékként szolgálnak a vádlott ellen, a mi jóságos Caesarunk megkegyelmezett a gonosztevőnek s mindössze valamennyi birtokának elkobzására ítélte legkegyelmesebb kincstára javára. Ugy hírlík, hogy Nicaeaban azóta a római polgárok még tulajdon édes feleségüknek sem beszélnek el álmaikat.

– Jól teszük – kiáltja leghátul Flórián. – Ha nekem feleségem volna, még azt sem árulnám el neki, hogy édes gazdám szolgálatában mennyi havi jövedelemem van titkos borraivalókból s ajándékokból s hogy hova rejtem el őket.

– Rémület s rettegés uralkodik Illyriában, Dáciában és Macedoniában is – folytatja a spicli – a polgárok fennhangon tagadják, hogy valaha is álmodtak volna s ha történetesen idegen téved közéjük, keserves arccal krónikus álmatlanságukra panaszkodnak. A besúgók és kémek előzőnlík az egész országot s már senkisé biztonságos saját házában sem, mert az asszonyok elárulják férjüket, a cselédek asszonyaikat, a gyermekek egy maréknyi cukros függőért vagy egy fűrt szagos szőlőért feladják szülőiket. A spiclik s a titkos ügynökök hamisított okmányokat csempésznek a házakba, a gazda titkos iratládájába, melyek a hamarosan bekövetkező házkutatás során megtaláltnak s a bíróság asztalára helyeztetnek. De maguk a letartóztatást végrehajtó fogdmegek is furfangosan elrejtenek egy-egy felségáruló iratot a gazda vánkosa alá, mielőtt a házat lepecsételnék. A detektívek rendszerint sötét éjszaka törnek a polgárra, egész házánépével együtt kihajtják a udvarra s itt a szemé láttára kínpadra feszítik rabszolgáit, hogy terhelő vallomásokat csikarjanak ki belőlük. Az előjáróságok egyik ablakából éjszakánként kötélen egy kis fonott fűzfakosárkát lógatnak ki az utcára, hogy mindenki kényelmesen, kockázat nélkül megtehesse névtelen följelentését.

– Álmos vagyok, édes gazdám – panasolja leghátul Flórián. – Nem pihenhetnék-e meg, vagy még inkább nem fordulhatnánk-e vissza? Már majd leszakad a derekam.

– Hallgass! – mondja Ambrus. – Csönd legyen körülöttem!

Kissé félrehajtott fejfel füle a szellőjárta meleg éjszakába; úgy rémlik neki, mintha messziről, a látóhatáron túlról szekerek zörgését, vasalt kerekek csattogását, zűrzavaros kiáltozást halalna, már a nyomában vágató lovak nyers verejtékszagát is érzi, látja patkóik csillaghányását. Az üldözésre kivonult istenfélő nép ügylátszik már jócskán elhagyta Milánót és arca verejtékében jámboran ujjongva boldog jövője meghódítására indult.

– Birka – mondta Ambrus, egész testében reszketve – nem fognak utolérni.

– Tartsd be a távolságot, uram! – mondja Timót a spiclinek, mivel a hátán is van szeme, talán több is, mint a homloka alatt.

– Én személy szerint hálístennek nem panaszkodhatom – folytatja a spicli –, mert szerény jövedelmemből tisztesen megélvén, nem kényszerülök arra, hogy megbüntessem ellenségeimet. Azért sem kívánok bosszút állni a világon, mert alacsony természetű s jelentéktelen vagyok. De mit szóljanak azok a jóképű s egészséges indulatú férfiak, akiket az adóhivatalok kiforgatnak vagyonukból, vagy a megvesztegethető bírák jog és igazság ellenére elmarasztalnak, börtönbe vetnek vagy száműzetésbe küldenek? Nagyjő uram is bizonyára naponta találkozik ilyen sorsüldözött emberekkel!

– Azt mért nem kérdezed meg, édes húsom – kiáltja Flórián nagyot nevetve a menet végén –, hogy mi magunk mi járatban vagyunk s mit keresünk éjnek idején ezen a rögös, rossz országúton?

– Ne bántsd meg vendégünket! – mondja Ambrus, a hatalmas császári kormányzó, s mint a régi boldog időkben még magasabbra vonja egyik csodálkozó szemöldökét, vastag ajkai is kissé elnyílnak azon való ámulatában, hogy mit is keres ő éjnek idején a rögös, rossz országúton. – Nemcsak hogy az adók kibírhatatlanul magasak – folytatja a spicli –, de kivetésük önkényes, behajtásuk kegyetlen, jogorvoslat nincs. Alighogy a hivatalnokok első csoportja, mely az adót kivetí, elhagyja a földesúr vagy a gazda birtokát, még le sem csillapodott a sirás és jajveszékélés, máris megjelenik az ellenőrök sáskahada s hogy megérdemelje a kenyerét, még magasabbra, néha a duplájára emeli az adót. A tönkrement, elhagyott birtokokat is megadóztatják, s az illetéket a legközelebbi szomszédoknak kell kifizetniök. A természetbeni beszolgáltatásoknál hamis mérlegeket és súlyokat használnak a hivatalokban, szegyéntelenül csálnak a

számolásnál, nem adnak nyugtát vagy álnyugtákat nyomnak a tudatlan adófizetők kezébe, rég kifizetett adókat újrakövetelnek, irgalmatlan szigorúsággal hajtják be követeléseiket. A parasz-
tok végső nyomorúságukban már elhagyják földeiket, egész tartományok elnéptelenednek. Ki
meri azt állítani, hogy erről a mi felséges, jóindulatú és vajszívű Caesarunk bármit is tudna!

Hirtelen újra felkel a nap s Ambrus káprázó szeme előtt az ugránczó kis spicli árnyéka
egyszerre megnyúlik, átveti magát Timót árnyékán, s nagy hosszúságban végigfekszik az ország-
úton. Bár a császári kormányzó nem hisz a szemének, az árnyék egyidejűleg kelet felé és
nyugat felé is szétfut a földekre s negyedik ágával hátrafelé kúszva, csakhamar körülmossa
és elnyeli az ostobán sugárzó Flóriánt is. Ambrus magára marad a lengedező óriási árnyalakok-
kal, melyek kopasz gömbfejükkel ide-oda cikáznak a városok és a falvak fölött. De nem vesztí el
bátorságát és egyedül is folytatja útját. A nap oly izzón süt, hogy verejtéke a hónaljából az
országút porába csöpög; időnként megáll, s phoeniciai finom gyapjúkendőjével megtörli halán-
tékát és tarkóját. Messziről is világosan ki lehet venni, ha a látóhatáron innét a spicli vala-
melyik kopaszfejű árnyéka lehajlik, s tátott szájával elemészt egy apró emberi alakot, mely
épp pöttöm ágyában pihen s az emberi boldogságról elmélkedik.

Szerencsére a nap csakhamar újra lenyugszik s a felszökő telihold egy időre ismét helyre-
állítja az országút ideiglenes egyensúlyát. – Tartsd be a távolságot, uram! – mondja Timót
hátrafelé.

– Igenis – feleli a spicli lelkesen. – Nagy hálára kötelez, titkár úr, hogy oly gondosan
ügyel lépteim s elmélkedésem helyes arányaira. Nem tudom, mihez kezdenék apai támogatása
s tanácsai nélkül.

– Akkor is itt volnék én – kiáltja hátulról Flórián, aki egy idő óta féllábon ugrál, hogy
ilyképp is jelezze testének általános töredelmét és egyik lábának fokozódó sántaságát. – Ve-
gyelek az ölembe édes csöppségem? Azt gondolnám, hogy egy kis varangyosbékát sétáltatok
a szép holdfényben.

– A közigazgatáshoz is hiába fordulna a jóképű és egészséges indulatú polgár – folytatja
a spicli vidám, élénk hangján –, mert az egész tisztviselői kar, a császári helytartókon s kor-
mányzókon kezdve a legalacsonyabb ajtónállóig is csontja velejéig rohad, csak saját boldogu-
lását nézi, megvesztegetésekből él, hazudik, csal, lop és rabol. Úgy hírlík, hogy egyedül Aemilia
és Liguria kormányzója s hivatalnoki kara kivétel e sajnálatos szabály alól – teszi hozzá osto-
bán hízelkedve a spicli –, e tartományban, úgymondják, emberségesen s igazságosan kormá-
nyozzák a megelégedett s boldog népet. Másutt azonban bizonytalan a polgár vagyona és élete.
A megvesztegethető bíró pénzért bocsátja áruba ítéletét, a pörös felek közül mindig a szegé-
nyebbet marasztalják el, de még nagyvagyonú, hatalmas urak is alulmaradnak, ha történetesen
a bírák egy ismerősével vagy barátjával vagy a tisztviselői kar egy kebelbelijével kerülnek szem-
be. Nemrég történt, hogy Thessalonicában a kövér Diodorust, a város leggazdagabb polgárát,
mivel alkotmányos jogaival élve pört indított Itália grófja ellen, halálra ítélték és lefejezték,
három ügyvédjét pedig kerékbe törték. Szerzte az egész hatalmas római birodalomban a szegény
nép inkább felakasztja magát egy kampós szögre, mintsem bíróság elé járuljon. S ha egy ható-
sági személyt pillant meg háza előtt, a hátsó kiskaput át megszökik s világgá megy. Ki meri
azt állítani, hogy erről a mi legigazságosabb és legérzelmesebb Caesarunk bármit is tudna!

– Hallgass! – mondja a császári kormányzó. – Magamban kívánok lenni.

– Már itt sem vagyok – kiáltja a spicli. – Tűnjek el az útmenti leanderbokrok mögött?

– Azt a parancsot kaptad, hogy hallgass – mondja Timót hátrafelé, jó titkárként gazdája
szavait értelmezve – nem azt, hogy semmisülj meg. Nem kívánjuk halálotat.

– Tehát oltalmadban maradhatok? – kérdi a spicli látszólag megkönnyebbülten és vidá-
man. – Bármilyen jelentéktelen, olcsó féreg vagyok is, egy-két alávaló tulajdonsággal is ter-
helten, mégis tiszteletben tartjátok bennem az élet főséges szikráját? S nem szolgáltattok ki
üldözőimnek.

– Miféle üldözőkről beszélsz? – kérdi Ambrus.

– Nem tudom – mondja a spicli. – Az ember arra való, hogy üldözzék.

– Te is hallod már kiáltozásukat? – kérdi Ambrus izgatottan.

– Hogyne hallanám, uram – kiáltja a spicli. – Egész életemben csak azt hallok.

– S azt az ezüstös szürke porfelhőt is látod már, melyet szekereik, lovaik, lábaik vernek
fel Miláno vastag falai alatt? – kérdi Ambrus hátrafordulva s egy rendkívül ideges tekintet-
tet vet a messi város sötétlő őrtornyai felé. Rövid időre megint kisütött a nap, majd ismét leáldo-
zott, újra felkelt. Hőség és fagy egymást váltó kellemei alatt a császári kormányzó arcán látha-
tatlan ráncok képződnek, hajába, szakállába suttymóban ősz hajszálak vegyülnek, vérnymása
emelkedik, a sziv koszorúere és billentyűi természetellenes gyorsasággal kopnak. Újra előszedi
phoeniciai finom fehér gyapjából szőtt kendőjét s megtörli arcát és tarkóját. – Lépjén ki –
kiáltja Timót felé –, hogy még hajnal előtt Ticinumba érjünk.

– A felséges Caesar oly kegyesszívű – mondja a spicli –, hogy még az állatoknak, sőt

a fenevadaknak is megkegyelmez s gondját viseli nyomorult életüknek. Hálóterme mellett egy vasketrecben két vérszomjas, bűdös nősténymedvét szállásolt el s végtelen nagylelkűségében még azt is megengedte, hogy az alacsony teremtmények kiemeltessenek a természet ostoba névtelenségéből s római polgárok módjára elneveztesse, az egyik Ártatlanságnak, a másik Aranybogárnak. A jó császár parancsára az örök óvakodnak attól, hogy erőszakot tegyenek az állatcskák természetén, ártatlan észjárásán s illő szórakoztatásukról is gondoskodnak; hetente kétszer elítélt rabszolgákat vetnek ketrecükbe. Olykor maga a fenséges Caesar is végignézi a természetnek e rendkívül zajos színjátékát – tudniillik úgy hirdik, hogy a bűdös medvek morognak és bögnek, mialatt szététeik üvöltő áldozataikat – s okulásul néha udvarát is meghívja a szemléltető előadásra. Ó ha egyszer egy etetési napon én ülhetnék a ketrecben a medvek helyében! – kiáltja lelkesülten a kis spicli, bámulatos kopaszágát izgatottan megragyogatva a sárga holdvilágban. – Sohasem kívánkoznék többé az erdőkke és az országutakra.

– Tartsd be a távolságot, uram – mondja Timót fakó hangján –, mert attól félek, gazdám megkorbácsoltat, ha minduntalan megzavarod menetrendünk szép arányait.

– Megbízható hírek szerint – kiáltja a spicli – a bűdös medvek már több száz embert téptek szét az évek folyamán. Ki meri azt állítani, hogy a mi izléses és művelt Caesarunk erről bármit is tudna!

Az ég beborult, a telihold már csak időnként nyomakodott át a felhők egy-egy keskeny résén, izgatott reflektorfényét hol egy domb tetején álló magányos fekete örtronyra, hol egy távoli alvó városkára vetve, melynek lapostetejű, magas kőházai között csak a kiaggatott száradó fehérnemű világitott természetéhez illő józansággal. Időnként sötétség borult a földre, mignem a nagy sebességgel haladó felhők újra szétrepedtek s a bosszankodó sugárkéve ismét végigsöpört a lapályon. – Mit keresel, sápadt égi tekintet a föld boldogtalan agytekervényei között? – kiáltja Ambrus mélyen zengő, dallamos hangján, elfeledkezve arról, hogy az üldöző nép meghallhatja és felismerheti hangjáról. – Engem keresel, sok millió rögeszméje közül épp engem, ki egyenletesen haladva vérköreiben józanul és értelmesen végeztem feladatomat s nem kívánok sem felbomlani, sem megalvadni, sem veszélyes vérömlésként kiszakadni az emberiség torkából. Ne tekint rám oly merőn, mert megégek vagy megfagyok. Ne kísérs meg, mert sokkal gyöngébb vagyok annál, hogy sem józan maradhatnék és sokkal erőteljesebb, hogysém átengedjem magam szakadékaimnak. Ne kísérletezz velem, mert elpusztulok szörnyű anyagcserédben!

– Bizony alighanem megnáthásodtál s talán némi hőemelkedésed is van már, édes gazdám – mondja mögötte szerető, gondos tejtestvére, Flórián. – Mégis csak jobb lenne, ha visszatérnénk Milánóba.

Alighogy Flórián elhallgatott, a hold sugárkúpja az előttük kanyargó országutat vette célba s Ambrus kellemes, bár megbízhatatlan fényében egy szaladó nyulat pillantott meg, melyet két kóbor kutya lélekszakadva üldözött. A császári kormányzónak súlyos gondjai közepette is megessett a szíve a gyöngö állaton, mely feltartott farkokkal fehér fenékszírei fölött, kétségbeesetten menekült, nyomában a nyálukat csöpögtető, lihegő vérebekekkel; apró fehér kezét idegességében ökölbe szorítva azt kívánta magában, hogy a nyúl menekülne meg. A telihold kellemes, bár megbízhatatlan fényében ekkor látni lehetett, hogy a két véreb hirtelen megtántorodik, össze-rogy, az egyik döglődve jobbra, a másik balra dől s mindkettő nyomorultan kiadja párját.

– Mi bajod, édes gazdám – kérdi Flórián érdeklődve –, mért álltal meg hirtelen, mintha villám csapott volna beléd? A hajad égnek mered és hűséges szemed vérben forog.

– Átkozott legyek – kiáltja Ambrus édesen zengő hangján, ökleit az ég felé emelve –, ha valaha is engedek a kísértésnek! Mélabús, nagy fekete szemem száradjon be, gyémánttiszta agyamat öntse el a takony, beleim forduljanak ki gondosan tisztán tartott szájamon, ha valaha is azt dadogja, hogy: igen. Legyek az utolsó élő ember a kihült földön, az őrzöngő s tapintatlan égitestek alatt, egymagamban az örökkévalóság bűzlő éjszakájában, ha szájam valaha is elhallgatná, hogy: nem. Százszor inkább fulladjak meg ellentéteim gyilkos hurkában, hogysém hűtlen legyek az egyikhez vagy a másikhoz. Ó segíts meg, te józan föld s te magasságos ég, hogy hitetlenül s mégis reménykedve épségben érjek el síromig, mely emberi egyensúlyban lebegjen kettőtök között!

Ez órától kezdve az éjszaka további folyamán a császári kormányzó többször is jelét adta fokozódó elgyöngülésének s majdan bekövetkező vereségének, bár látszólag elszánt léptekkel továbbfolytatja útját Ticinum, azaz Pávia felé. Egy idő múlva a menet elején haladó Timót megáll az országút közepén, mert két kutya élettelen tetemére akadt, melyek egyvonalban szorosán egymás mellett fekszenek, az egyik a jobb, a másik a bal oldalára dőlve. Mindkettő oly nevetségesen sovány, hogy reves bőrük minden bordájukat kimutatja. – Úgy látom, uram – mondja a titkár, föléjük görnyesztve hosszú csontos termetét –, hogy éhendöglöttek vagy kétségbeesett menekülések közben szívszélhűdés érte őket, bár feltűnő, hogy egy vonalban fekszenek, s egyszerre érte őket a halál. Amit a természet törvénytárából egyelőre, ismétlem, egyelőre még nem ismerünk, azt véletlennek szoktuk nevezni.

– Milyen okos ön, titkár úr – mondja Ambrus, hosszú orrát fintorítva. – S ha már majd teljes egészében megismerjük a természet törvénytárát? ... Eh, ne feleljen! Ha kilépünk, hajnalra még elérhetünk Ticinum kapuja alá.

– Feltéve, hogy oda akar érni, uram – feleli a hivatalból mindig gyanakvó titkár.

Ambrus természetesen nem válaszol, hisz maga rendelte el Timót feleletét elgyengülése egyik megújuló rohamában. Titkára és írnoka háttal fordul feléje, Flórián pedig mögötte vonsozja lábát, így egyik sem láthatja, hogy a császári kormányzó szeméből sűrű könnyek hullanak s vékony orrát megkerülve kétoldalt seszinű szakállába peregnek. „Ó anyám” zokogja hangtalanul „ó anyám!” Mi sem érhetőbb, sőt természetesebb, minthogy az ember végső el-esetségében anyja méhébe kívánczik vissza, melynek zárt, sötét, meleg falai megvédik az embert háborgó tudata ellen, ellátják oltalommal, táplálékkal, sebezhetetlenséggel, kitiltják szeméből a fényt, füléből a szitkokat, orrából a büzt, s nyelvéről azt a jajkiáltást, mellyel majd világbahullását üdvözölni fogja. „Ó visszabújni” sóhajtja Ambrus „kezemet, lábamat összehajtogatva, nagy embrió fejemet hasamra ejtve, visszabújni a sötétebe s a melegbe! Mily jóízű volt méhlepényed, mellyel tápláltál, milyen illatos a véred, melyet köldökömbe csurgattál! Ó anyám, miért hagytál el oly fiatalon? Miért voltál olyan szép? Miért voltál olyan okos és kellemes, hogy utánad már egyetlen nő sem tudott gyönyörű lábad nyomába lépni! Szélsőségeim között rángattatva és rángatózva, melyek kétoldalról fülembé üvöltik igazukat, csak a te női kezéd segíthetne át halálküzdelmemen, de sajnos, sajnos elhulltad s megvontad tőlem, mielőtt atadhattál volna utódaidnak ... Ott illegetik magukat az országút két oldalán, meztelenül a holdfényben, egyik a másikat változtatja, mint egy divatbemutatón, ostobán mosolyogva mutogatják kellemüket, de akárhányat látok is, egyiknek sincs női keze ... Egy ciprus mögül lép elő az egyik, hosszú szőke haja csipőjéig ér s nemlétező kezeivel kövér, kerek melleit cirógatja, míg sötétbarna bimbóik meg nem merevednek, rücskös hegyükkel felém célozva, hogy szájamba vegyem őket. Ó mily mósusszaga van! Kotródj mósusszagú! A fűzfa mögé hátrál, egy szemérmetlen mozdulattal fejezve ki megvetését. Milyen kicsattanó kövér combjai vannak, a két karommal sem bírnám átfogni őket ... Egy karcsú fekete hajú lép elő a következő fa törzse mögül, nemlétező kezével egy cipruságat tartva ágyéka elé, hogy felébressze kíváncsiságomat. Hogy gyűlölöm apró szőrökkel árnyékolt, homorú combjait, melyeket szélesen széttárva átvetve vállamon, hogy örökre megüljön, s meglövegöljön. Hordd el magad, undorító! ... A harmadik háttal áll felém, pisze, fehér farát ringatva és simogatva, s mielőtt elkergetném, bosszúból mélyen lehajol, tettetve, hogy négylevelű lóherét keres a fűben, amellyel eltakarhatná tátongó szegyenét. S már párosával tűnnek elő, tömzsik és nyülderekűak, gömbölyű és behűztart hasúak, keskenybokájúak és szélestalpúak, kenőcsösök és természetes szagúak, nedvdúsak és szárazok, rángatózók és hidegek, s mind cirógatva egymásbanyúl, szemérmesen mosolyogva vagy száját lihegésre távta s mindnek utálatos húsa, szőre és verejtéke van és súlya, kiterjedése és mélysége, és egyiknek sincs női keze ... Mit kiabáltak? ... nem merem elismételni. Mit csináltak velem? ...

Ambrus megáll s szörnyülködve elfedi szemét. Kecses kedves teste megizzadt, minden tagja mértéktelenül reszket, alig áll a lábán. Szerencsére a nap lenyugszik s a fák gyorsan hosszabbodó árnyékaival együtt a fehér női testek szövete mindjobban ellazul, színét veszti s elporlad a lezuhanó sötétségben. Magömlés szaga érzik a holdsütötte országúton.

Timót és Flórián egyszerre kap a megtántorodó császári kormányzó felé. – Mi bajod, édes gazdám? – kérdezi tejtestvére aggódva s vastag, pisze orrát magasra emelve kíváncyságát körül szimatol. – Mintha a sátán járt volna itt, kénkö szagát érzem s lópaták csillámló nyomát látom az országút porában. Megkísértettél, édes gazdám, még mielőtt szeretett néped utolérhetett s megoltalmazhatott volna?

– Uram, heveredjen le a fűbe s pihenje ki fáradalmait! – mondja Timót.

A császári kormányzó rosszkedvűen lerázza a két beléje kapaszkodó kezét. – Hagyjatok! – kiáltja kissé lihegve. – Szálljatok le rólam mind a ketten! Titkár úr, lépjen mögém! Ne sántítson, kérem! Te se sántíts Flórián, mert megkorbácsolatlak Timóttal! Hajnalra Ticinumba érünk.

– Mégiscsak meg kellene házasodnod, szegény árva gazdám – mondja Flórián, kit nyelvelő bambaságában nem lehet megfélemlíteni. – Elkelne ágyadban s házában egy kis menyecske, aki tisztába tenne s kicsinósítana valahányszor a templomba mész s felülsz püspöki trónusodra.

Mint a megáradt hegyi folyó, amikor lezúdul a lapályra s gördülő hullámlepedőjét szélesen ráfuttatja a földekre, úgy özönlötte el a Milánó kapuin kitóduló nép a falak alatt elterülő síkságot, mely köztudomás szerint délen a messi Po folyóig, keleten az Adriáig, nyugaton az Alpokig terjed. Alighogy hier kelt a császári kormányzó szokésének, a többemeletes, lapostetejű, vastagfalú kőházak egyszerre kiürültek s a nép kiabálva, nevetve é jajgatva – ki-ki ter-

mészete szerint – kitódult a szűk utcákra, fáklyákat s olajlámpásokat tartva a feje fölött; libasorban, egymás sarkára hágva, mintha felgyújtották volna a várost, hadonászva s egymást lökdösve futottak a sötét síkátorokban, félrerúgva a falak mentén alvó nagy, tarka macskákat, majd a bazilikát körülölelő boltíves árkádok alá fordulva, oly meglepett s dallamos kiáltozásba fogtak, hogy még a város fokhagymától bűzlő, külső kerületeit is, hova még nem ért el a hír, felverték álmukból s kiugrasztották a családokat tisztességtudó fekhelyeikről. Milánó minden nagyobb tere és gyülekezőhelye egyszerre megtelt a sokillatú néppel, katolikusokkal és ariánusokkal, polgárokkal és rabszolgákkal, legionáriusokkal, papokkal és adóhivatalnokokkal, illyrekkal, dáciaiakkal, letelepedett vizigóttokkal, Pannóniából beszivárgott sarmatákkal, kisázsiaiakkal és afrikaiakkal s még a városban ideiglenesen megszállt kereskedelmi utazók is hanyatt-homlok kirohantak az utcára s valamilyen váratlan üzletet szimatolva, egy időre azonosultak a néppel. Egy buzgó egyházi a tömeg delejes óhajának engedelmességgel félreverte a külvárosi Portiana templom harangját, majd a többi templom is megszólalt s harangról harangra adva a hírt, a város legtávolabbi zugjaiban horthyogó, nagyothalló és süket aggastyánokat is talprasegítette s elindította őket a legközelebbi utcasarokig. Ezek után a nép elindult a megszökött császári kormányzó üldözésére és kézrekerítésére.

Minthogy nem lehetett tudni, hogy a szökevény Ticinum, azaz Pávia felé vette-e útját vagy pedig nyugat vagy kelet felé, vagy inkább az Alpesebbe indult-e menedéket keresni vagy a Comó tö búbájós partjainak eukaliptusz ligetei közé, a nép négy folyamban özönlött ki a városból s mint egy értelmes árvíz, melynek nemcsak oka, de célja is van, mind a négy égtáj felé – s a közbűlő irányokba is – elindította mohón zajongó hullámai. Nem csoda, hogy a jófültű Ambrus több száz napkelte és napnyugta távolságnyira is meghallotta az elszánt és diadalmas kiáltozást, mellyel a nép fenséges igaza tudatában útnak eredt, tudva tudván, hogy tévedhetetlenül megtalálta testi s lelki boldogulásának s boldogságának kulcsát. E hitében oly kétségtelen bizonyosságra tett szert, hogy egész úton nagyokat nevetett, pajkosan játszadozott az éjszakai országút véletlenjeivel s harsogva énekelt a telihold alatt, egy árva gondolatot sem vesztegetve többé elmúlt nyomorúságára, s még a nők is, akik tudvalévően ügyesebbek s földhöztapadtabbak gondolkodásukban a férfiaknál, elfeledkeztek adósságaikról a fűszeresnél, a nehéz házimunkáról, a csecsküet tépdeső gyerekekről s a házastársi ágy sokféle keservéről. A lányok egymásba karoltak s kuncogva s kacarászva szökelltek a holdfény tócsáiban, amelyeket a természetes asszonyosságok figyelmükre sem méltatva átgázoltak, mivel eszméletük elülső kamráit teljesen betöltötte a császári kormányzó neveltséges, mert hiábavaló szökése – ennek elképzelt részleteit nagy alaposággal és gyakorlati érzékkel meghányták-vetették – míg a hátsó kamrákban egymást követve a piaci árak, valamint a szomszédasszony új ruhájának vagy botrányának, születésének vagy hosszadalmas betegségének képei forogtak a valóságnak s a képzeletnek ama bájos fényjátékában, mely a női gondolkodást oly élvezetessé teszi.

A férfiak eszmemenete fellegjáró könnyedségénél fogva persze jó néhány arasszal az asszonyoké fölött haladt, s ki-ki természetének megfelelően, ábrándosan vagy pontos részletekkel, atabotában vagy tudományos határozottsággal felvázolta a többiek előtt a maga vagy az emberiség, de legalább is Milánó népének küszöbönálló boldog életét a nagy Ambrus eljövendő püspöksége alatt. Nem tűrt kétséget, hogy az adóhivatalnokok hamarosan beszűntetik zsarolásait, a bírák részrehajlásukat, a katonák kegyetlenkedéseiket, a rabszolgák tolvajlásait, az asszonyok paráználkodásukat, a gazdagok nem zsákmányolják ki többé a szegényeket s nem vesztegetik meg többé a napot és a csillagokat, hogy zsirosabb fénnel süssenek földjeikre. A nagy Ambrus püspöki kezével oly egyenletesen fogja elosztani az égi kegyelmet az emberek, de legalább is Milánó népe között, s imáinak illatos olajától a természet kerekéi is oly simán fognak forogni, hogy örök béke és jóidő leszen a földön, mivel aki meg van elégedve a maga sorsával, az nem szorul a más kenyerére és vérére. A férfiak nagy részének a gondolattól oly jó kedve kerekedett, mintha berúgtak volna, igaz, hogy sokan már az út legelején leakasztották vállukról – már aki hozott magával – a borostömlőket és szalmafonatú butykosokat és a farszto menetelés közben is jókedvűen gajdolvá, szorgalmasan kortyoltak belőlük; oly lelkesek voltak, hogy egyiket-másikat maguk közül, aki alacsonyabb síkon mozogva néha ellentmondott a közfelfogásnak, alaposan elverték, egyet agyon is ütöttek; szerencsére felesége a menet egyik oldalsó ágában haladva, csak másnap tudta meg, hogy özvegyesgre, gyerekei, hogy árvaságra jutottak.

A város szinte teljesen kiürülvén, sok öreg ember s asszony is találtatott az országutakat elöntő, vidám áradatban; ezek rheumás derekukat, visszeres lábukat s hólyaghurutjukat fájlalva kissé elnehezítették a nép kedvét, mivel korukhoz illően lassabban haladtak s öregesen tréfáltak s gúnyolódtak az ihletett fiatalossággal; bár e vének között is akadtak, akik tapasztalataikat megtudva, vagy hülyén elfeledtek nagyokat rúgtak a porba s repedt hangon visitozva dicsérték a nagy Ambrus eljövendő, boldog birodalmát. Ezeket többnyire a hátuk mögött ki is nevettek, mert a világ értelmes, szép rendje szerint az öregeknek az a dolguk – bármilyen fájdalmas is

ez a maguk s bosszantó a többiek számára –, hogy a fiatalok vállán ülve mérsékeljék ezek sebes iramát.

– Titkár úr, még most sem hallja kiáltozásukat? – kérdezi Ambrus egész testében reszketve, amikor egy útmenti nagy települést elhagyva újra kiérnek az üres síkságra.

– A szél hozza s el is viszi, uram – feleli a hosszú titkár, ezúttal eltérve máskor oly szárazon tárgyilagos modorától és szókincsétől. – Parancsára bizonyára meg tudnók változtatni a szél irányát.

– Már megint fölényes? – kérdezi Ambrus, seszinű szakállába kapva.

– Isten ments – válaszolja a titkár unalmas, fakó hangján. – Ha uram elbújna itt az útszéli sűrű rekkettyésben, a szél nekiütközve rögtön irányt változtatna.

Alighogy elhelyezkednek a bokrok mögötti enyhelyen, a nép első csoportja hangosan lihegve ellohol a rekkettyés előtt. Lehetnek húszan, harmincan, de talán százan is, nyilván a legbuzgóbbak abból a folyamból, amely dél felé vette útját; arcuk verejtékben fűrdik, szemük ki-mered, hosszú hajuk lobog a futás szelében s oly lelkesen fintorognak, hogy a császári kormányzó halálos rémületében is tenyerét szája elé tartva, jóízűen elneveti magát. – Ó édes atyáim – mondja – mily ostoba képetek van, amikor egyetértetek egymással. Hova szaladtok, hisz már a hátatok mögött vagyok!

– Ne félj, édes gazdám – mondja Flórián –, majd csak rájuk találsz egyszer.

– Hogy kavarják a port az én édes atyáim, s hogy erőlködnek, hogy utólérjenek – folytatja Ambrus jóízűen nevetve –, pedig már rég a hátuk mögé kerültem. Vajon meddig döngetik még vastag talpukkal az utat, s hol fognak megállni, jámbor birkaarcukat az ég felé fordítva?

A császári kormányzó feltápáskodik a bokrok mögött s meg-megbicsakló térdekkel folytatja útját Ticinum felé. Az erdők s virágok áramló illatai között egy-egy foszlány fokhagymaszagot is orrába fú a szél. – Mit kiáltoznak, titkár úr? – kérdi Timóttól.

– Azt kiáltozzák, hogy: Ambrus legyen a mi püspökünk! – feleli a titkár.

Az egész nagy síkság visszhangzik a kiáltozástól, s a messzi hegyekről, az Alpok sziklafokairól s az Appeninek erdőborította csúcsairól is csak a jókedvűen fickándozó atyák kedves bőgése hallatszik; Ambrus legyen a mi püspökünk! A nép nagy ártvaságában s édes együgyűségében, mint gyerek az anyai emlőt, szájába vette az édes kiáltást s addig fogja szopogatni, amíg éhe-szomja nem csillapittatik s Ambrust fel nem ülteti püspöki trónusára.

Egy második üldöző csoport lába dobbanása hallatszik a három vándor mögött, kik egy újabb rekkettyés árnyékába rejtőznek. – Ambrus legyen a mi püspökünk! – kiáltják ezek is vérből forgó szemekkel s öklüket rázva, melyeknek meghosszabbodó árnyékai le-lesújtanak a bokor mögött guggoló császári kormányzóra. Az ágak meg-megreccsennek, szél kerekedik. – Ó, atyáim, nem vagyok rá méltó! – kiáltja Ambrus, óvatosságból kissé lehalkítva édesen zengő, dallamos hangját, s mindenestre megvárva, hogy a üldöző polgárok füle kellő távolságra kerüljön szájától. – Ó, atyáim, nem vagyok én arra méltó, hogy megbocsássak nektek s feloldozalak benneteket, aki magamnak sem tudok megkegyelmezni – kiáltja újfent, gyöngye ökleivel mellét döngetve. – Engedjete vissza kormányzói székekre, ahol emberi értelmem és belátásom szerint igazságot tudok szolgáltatni nektek s közben magam sem járok rosszul. Kicsiny és gyöngye vagyok én ahhoz, hogy megmásszam a kegyelem trónusát.

– Ne féljem, uram – mondja Timót alázatosan – nem fogja magát elveszteni, még ha nagylelkűségében végül engedni találna is a nép óhajának.

A császári kormányzó megrökönyödötten feléje fordul. – Hogy érti ezt? – kérdi kurtán.

– Sok dolga lesz, uram – mondja Timót.

– Magammal? – kérdi Ambrus.

– Ezután is szüksége lesz nagy erélyére, eszére s rendkívüli tapintatára, uram – mondja a titkár –, hogy kielégíthesse igazságszomját s elüldözhesse s megsemmisíthesse az ariánusokat.

– Az ariánusokat, titkár úr? – kérdi a császári kormányzó. – Mért épp az ariánusokat?

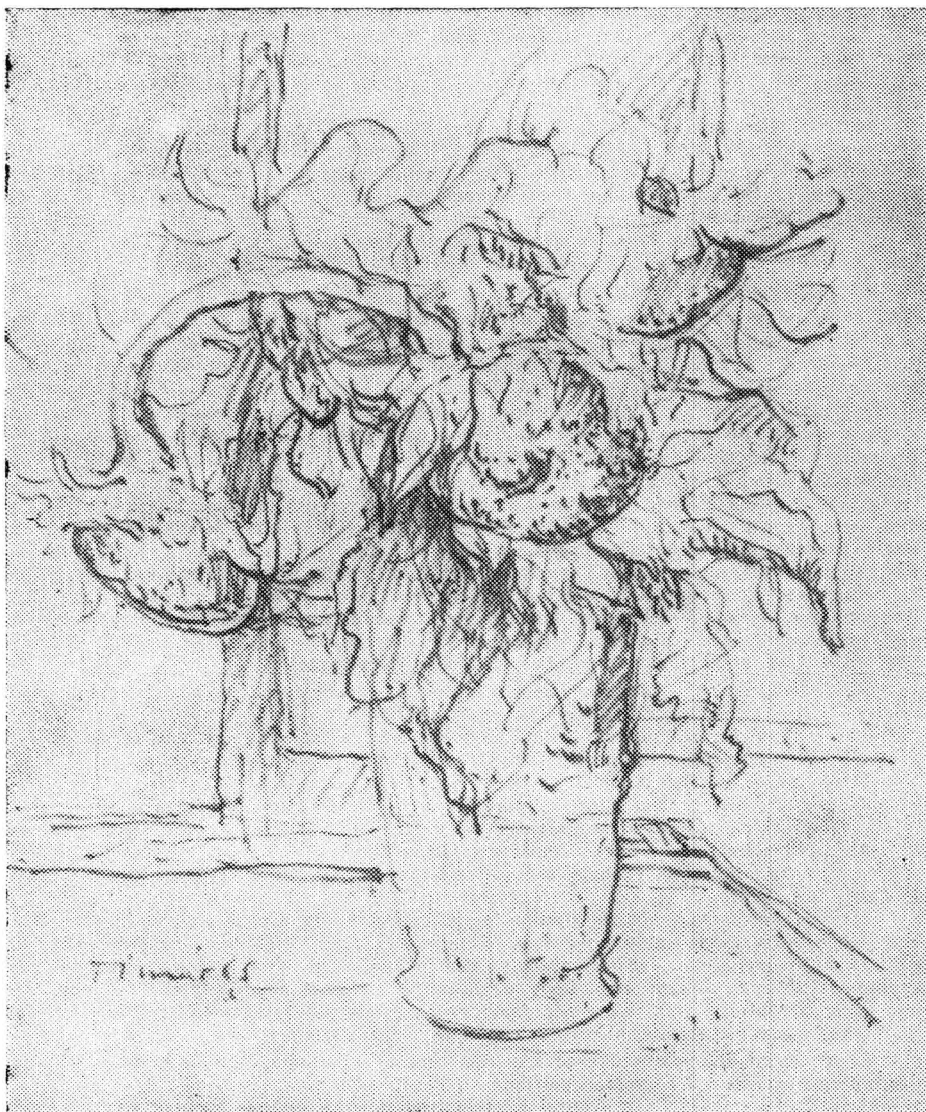
– Vagy a katolikusokat, uram – válaszolja Timót. – Amelyiküket igazságszomja majd ki-szemel erre a szerepre.

A császári kormányzó hosszú, gótikus fejét leszegve egy ideig hallgatagon rója a hold-sütötte, széles országot, mely egyenesen Ticinum felé tart. – Ide hallgasson, titkár úr – mondja, hirtelen megállva. – Kormányzói székeken ülve, ezideig mind a két fülemmel ön felé fordultam s hajlamos voltam arra, hogy egyik-másik tanácsát megfogadjam, s ennek nem is láttam kárát. De attól tartok, ha a nép jámbor óhaja teljesül, a véleményét csak azért fogom meghallgatni, hogy megerősítem magam ellentétes véleményemben.

– Ezek szerint akkor is szüksége lesz rám, uram, – mondja a titkár unalmas hangján, s tédret hajtva megcsókolja a császári kormányzó kezét.

Ambrus bátor szívvél rendületlenül továbbmenetelt. Az országot azonban isteni csodatétel folytán az éjszaka leple alatt titokban visszafordult Milánó felé, nagy ármányosan még sokáig kanyargott, mintha emberektől rendelt eredeti célját követné, ám mire felvirradt, a mit sem

sejtő Ambrus újra kormányzói székhelye kapuja előtt találta magát, hol is az ott lebzselő s hírekre várakozó nép nagyokat rikkantva elfogta a gyanútlanul érkezőt és szigorú őrizet alatt, örvendve és diadalmasan visszakisérte palotájába. Itt I. Valentinus császár engedélyével s beleegyezésével néhány nap múlva, 373 november 24-én, egy vasárnapi napon megkeresztelték. Hétfőn ajtónállóvá avatták, kedden lektorrá, szerdán ördögűzővé, csütörtökön minisztránssá, pénteken aldiakónussá, szombaton diakónussá, vasárnap, december 1-én pedig a tartományi püspökök gyülekezete előtt az aquileia-i püspök, egy nyitott bibliát tartva feje fölé, az Úr Jézus nevében ünnepélyesen felszentelte. Ezekután Ambrus minden vagyonát szétosztotta a szegények között, magának mindössze földbirtokait, városi magánpalotáját s a comoi tó partján épült vil'aját tartotta meg, hogy ott a forró nyári napokon zavartalanul elmélkedhessék sorsa rendkívül érdekes változásán.

TIMÁR ISTVÁN: Napraforgók

BENTRŐL

Mikor a kerti-asztalt veri a zápor,
amikor úsznak a buborékok a tálcán,
mintha magunkat kintfelejtettük volna
mezítenül
fák alatt
lelkünkig zivatarban
magasodni a lombok lélekzetéig
szimatolni
mintha mi lennénk az a csurom-víz asztal
az ázott fák
meg a föld és a homlokunk előtt
pattogó buborékok.

Mikor a kerti-asztalt veri a zápor,
amikor úsznak a buborékok a tálcán,
mintha magunkat kintfelejtettük volna
úgy élünk ketten –
látjuk magunkat mezítenül.

RENDELKEZÉS

Az érveket még el kell mondani,
albumba zárni a fényképeket,
majd elhihessék a nagyapáról
a fiúk, hogy valóban létezett.

A leveleket föl kell bontani,
elfektetni a szép reményeket,
a jelentést, hogy ettől-eddig élt
bizonyítsa a széles gyászkeret.

A lomokat majd ki kell hordani,
hogy el ne foglalják a sok helyet
a porfogók, az emlékeztetők,
vehessünk végre mély lélegzetet.

De a kulcsot is ráfordítani,
nehogy egyszer még visszatérjenek,
nagyapa sárgult fényképeivel
teleaggassa szobánk a gyerek.

És ordítani csak ordítani
a fájdalomtól ameddig lehet,
valami új mesét elmondani,
amit a hálás utókor szeret.

SZFÉRÁK

És megszűnnek a horizontok,
és megszűnik az ég, a nap.
Újabb világok teremtését
szikrázza minden pillanat.

Hat napon át, hat napon át
talán még tehetünk csodát,
mielőtt a holt hetedik:
holdunk is kikerekedik.

SZAVAK

Mindig ugyanaz fehér székek a napon
kert kockás mezőin lovasok versenyek tánc
lassú zenére rózsafejű lányok
autók túlkölése álomi sebesség
a kanyarban láрма tülekedés atomkori belépő

És füst korom füst induló szerelvény
töltésen távolodók alkonyat
integetés soká csomagok csomagok
s üvegtetők alatt érkezés virradatkor

S megint csak munka vesződés
loholás vége nincs körlépcsők folyosók
futópályák salakja dörgő tribünök
séták a városvégen szerelem
titkos találkák bűn édeskés íze
és fáradtság hétfő korai felkelések
vallatások s vallattatások

Jövők ácsolata jelképek emelet
daruk zsiráfnyaka kóválygás a magasban
közterek mértana homokvár
küzdés magunkért jóság ápolása
kudarok és kitartás

Mindig ugyanaz házak utcarész
asszonyok a kapuban harmonikaszó
tereferék vasárnap konyhaszagú dél
gőzölgő ételek ivások
zaklatott napjainkban ünnep
fűzfák folyópart egyszeregy világa

HIÁBA ALKUSZOM

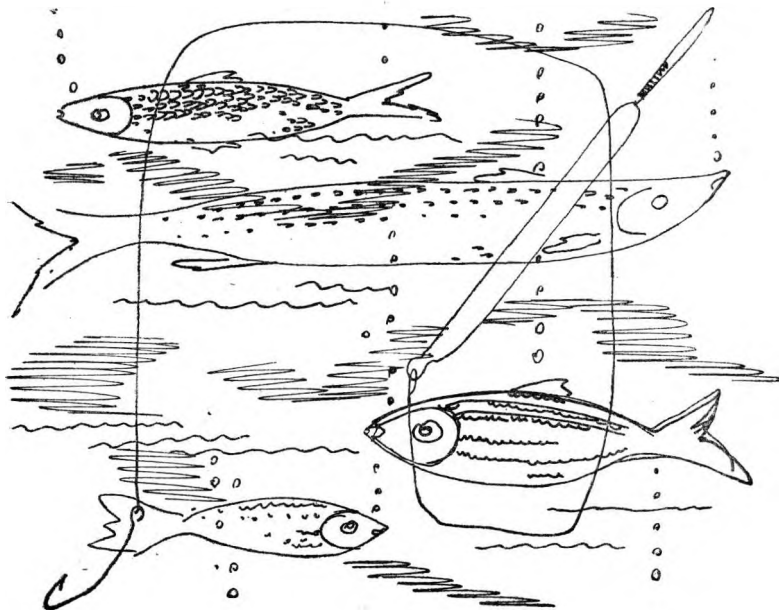
Ez italtól pusztul, amaz a ráktól,
ezt láz viszi el, azt a bánat.
A halál ringyólkodik: ide-oda pártol.
Tegnap temettük nagyapámat.

Fények, fények a hirtelen tavaszban!
A világot nem sérti gyászom:
az élő kegyetlen – a halott akaratlan
is győz az emberi tudáson.

Siratom a veszendőt; letaroltat,
a koporsóval pörlekedve
alkuszom – hiába! Nem érdekli a holtat
többé a halandók keserve.

Csak az elmúlás. Konok szeretője!
A végső ölelésre várva
nem gondol már az életen innen levőkre,
elfordul, szemeit lezárja.

Bennünk ma még halhatatlan szerelmek
s kínok lüktetnek, mint az áram,
de neki a firtor lassan arcára dermed:
kéjencként nyög fel a halálban.

HORVÁTH OLIVÉR rajza

Holnap vasárnap lesz

Minden reggel fáradtan ébredek, de ma talán még fáradtabb vagyok, mint máskor. A legszívesebben aludnék tovább, semmivel nem törődve, lesz ami lesz. De nem lehet. Csak egyszer tudnék megfelekedni mindenről és aludni, aludni napokig, míg magamtól fel nem ébrednék, de nem lehet. Jó lenne belezuhanni ebbe az ürességbe, jóleső, pihentető zuhanással, vajon mikor érne véget. De nem lehet. Az óra csöngése felráz, megragad és belekényszerít a napnak már ilyenkor elkezdődő gondjaiba és inozogni kell: felkelni, menni, cselekedni.

Igen, határozottan fáradtabb vagyok mint máskor, de hát azt hiszem, így érzem én ezt minden reggel. Később aztán elmúlik és egy óra múlva már csak cselekedni tudok, – gondolkodni az ébredésen, vagy érezni valamit –, jót, rosszat, – már nem. Nem is akarok. Ezzel csak nehezíteném a dolgot, minden lassan és rosszul menne. Ezt nem lehet. Csak belejőzanodni a kezdődő nappalba.

Közben felöltözöm.

Kimegyek a konyhába és bedugom a vasalót. Jaj, ezek a reggeli ingvasalások. Iszonyúak. Egy Ferinek, ez el nem maradhat, talán dolgozni sem menne másnapos ingben, – egy Karcsinak, mert már ez a kamasz is megköveteli magának –, szoknya és blúz a Csitrinek, ezt meg én akarom. Ő talán még nem érti, de azt akarom, hogy így szokja meg. Ha majd magának kell csinálni, már nem bírja ki, hogy másként legyen és egy életre belcrögződik a pedantéria. Ha ezt megszokja valaki, nem tud lemondani róla. Ez olyan, amiről nem lehet lemondani. Karcsi már a lányok után jár, és ad is magára, sajnos az én kontómra. Természetes, hogy egy ilyen kamasz, aki már jóformán fiatalember, szépen és elegánsan akar járni. Csak majd a feleségét is így szoktassa. Bár ott tartanánk. Feri nem bírná ki, hogy ne ő legyen a legelegánsabb a munkatársai között és azt hiszem az is. Mikor először láttam, azt hittem meggy valahová, vagy jön valahonnan és ezért öltözködött így ki. De másnap megint így láttam és aztán sokáig minden nap. És mindég mintha készülne valahova. Hétköznap, vasárnap, egyformán. Nem „valamiért” öltözik fel az ember, hanem önmagáért – szokta mondani. Ez nekem akkor nagyon tetszett, jobban mint kellene, és most vasalhatom az ingeit. Most már könnyen játssza az úriembert, mindennap másik nyakkendő, minden héten másik ruha, elhordja a legszebb öltönyeit, ő akar a legelegánsabb lenni. Ha én beleszakadok, akkor is. Nézd, – mondja nekem –, az emberi életformának fokozatai vannak. Mindenki úgy él, ahogy tud, és az van neki, amit biztosít magának. Csak azért érdemes gürcölni, hogy kiéljük ami bennünk van. Nekem ez a fokozat felel meg. Alább nem adom, mert már úgy nem érdemes... És mindezt úgy mondja, mintha nekem fogalmam sem volna arról, hogy mi lenne a jó. Nekem ez a fokozat a legjobb?...

Úristen, rohan az idő, még nem is fésülködtem. Már semmire sincs idő, ilyenkor csak kapkodni lehet. Tíz perccel nyitás előtt lenn vagyok az üzletnél, ez külön szerencse, hogy nem kell utazgatni. Pedig tudom, hogy hiába rohantam, mert a főnök úgysem jön előbb, mint mi, legalább is én. Itt lakik a közelben a nyavalyás, de soha nem képes időben ideérni. Az utolsó pillanatban fut be és kapkod, rángatja a rolót, mintha mi lennénk a hibásak. De nem merünk szólni, mert úgyis olyan méregzsák, hogy legszívesebben mindig a hátát látnánk. Pedig azt látjuk a legkevésbé. Állandóan le-föl jár az üzletben, mint egy hajcsár, lecsap minden hibára és tizfilléres elszámolásért olyan cirkuszt csinál, mintha attól menne tönkre az üzlet. De jutalékosztáskor vigyorog. Mert jutalék az van, nálunk a legtöbb a környéken. Ezért bocsájtunk meg neki mindent. A ló is az abrakért szereti gazdáját, nem az ostorért.

Ica, ez a bestia, megint késik. Cipelhetem be egyedül a tejeskannákat. Majd fél hétre berobog és csókol, és hízeleg, és kávéhoz hoz nekem, de most egyedül kinlódok, a tudóm majd kiszakad az erőlködéstől. Nyitás után rögtön tele van az üzlet. Tej, kenyér, sütemény, tej, kenyér, sütemény.

Dobálom a számlákat, a megjegyzésekre, dühös morgásokra oda sem figyelek, a kedveskedésekre is csak egy suta mosollyal tudok válaszolni. Tej, kenyér, sütemény, tej, kenyér, sütemény. Mindig egyedül vagyok a kenyerespultnál, de mire elfogy az első szállítmány kenyér, Ica is megérkezik. Férfibolondító szépség, a székesége nem igaz, de jól áll neki. Azt mondják manöken volt, ő nem mondja, de nem is tagadja. A fene sem ismeri ki magát rajta. Nem haragszunk rá, inkább irigyeljük. Állítólag férje is van, de azt soha senki nem látta, ő sem beszél róla. Amint belép az üzletbe, körülnéz, mint a macska, mint a vadászó macska és mágnesként vonzza magára a férfipillantásokat. Aztán elvonul: nem megy: elvonul átöltözni, és amikor beáll mellem a pult mögé, nagyon kicsinek és szerencsétlennek érzem magam. Meg kellene kérdezni tőle, hogy tud-e inget vasalni, és még sok mindent meg kellene kérdezni tőle, de most nem lehet, még nem ment le az első roham, majd később, ha lesz egy kis szünet, míg megjön a kenyér, és úgy is várni kell.

Aztán elfelejtem . . .

Most egy kis pihenő van, a reggeli roham elmúlt. Aki dolgozni jár, az már elment, a háziasszonyok és délutánosok még nem jöttek. Jólesik a kávé, a főnök bent a raktárban a rendelést intézi, viszonylag csend, és nyugalom van. Bámulom a sardíniás gúlákat és konzerv hegyeket, a palackos polcok mintha ünnepélyre készüléneek, szépek, csinosak: szabályos rendben állnak a márkás borok felül és alul szerényen a sörös üvegek. Ha ilyenkor férfivevő jön – feltéve, hogy egyedül –, biztos, hogy odasündörög a pultunkhoz valami ürüggyel, és még biztosabb, hogy Icától kérdez valamit. Hogy mikor lesz megint kenyér, friss-e a tej, vagy hogy hány éves a dalai láma. Ica elbűvölően mosolyog, és mindenkire egyformán. Ilyenkor én is kapok egy-egy kedves szót. Napsugár a didergőnek, néhány falat az éhezőnek. De erre most nem szabad gondolni, mert rossz kedvem lesz, sok minden eszembe jut, amit jobb elfelejteni.

Nekiállok letakarítani a pultot, teljen az idő, ha dolgozom, mindig pihenek egy kicsit. Nyugodtan, jó kedvvel dolgozni, pihenés ahhoz képest, ha megállok, és rámszakad egy sereg gond. Most inkább így jobb, majd ha hazamegyek, mindent elintézek, és jól kipihenem magam, holnap vasárnap . . . holnap vasárnap . . . Úristen, mindjárt elalszom.

Itt a kenyér!

Beraknak a hátam mögé tíz mázsa forró kenyeret, tíz mázsa izzó parazsat, egyszerre huszan is állnak a pult előtt és mind a huszan egyszerre szeretnének elmenni. Valahonnan idepottyantak, és úgy rohamoznak, mint a katonák. Vágom a kenyeret, üvegekbe, kannákba loccsantom a tejet, dobálom a süteményt. Kint harminc fok árnyékban, és már nem is tudom, mióta állok ott a helyemen, minden pillanatban azt hiszem, hogy nem bírom tovább, lecsapnám a kést a pultra, és elrohannék valahová valami hideg helyre, ahol nincsenek vevők, és nincs kenyér, se tej, semmi nincs, csak csend és nyugalom van és egyedül vagyok – de nincs megállás.

Nincs megállás. Egy kiló kenyér, két kiló kenyér, fél liter tej, három sütemény, ötven fillérért egy szelet. Örjítő. Ezt úgy sem bírom sokáig. Meddig tart még a roham? Néha odavillantom a szemem az ajtóra és látom, hogy többen jönnek, mint ahányan mennek. Csupa víz vagyok. Érzem, hogy az izzadság kiüt a bőrömről, elönti a hátamat, a combomat, és fut le a lábamszáram. Minden csupa víz rajtam. Utálom ilyenkor magamat, és nem szívesen nyúlok a kenyérhez, süteményhez. Undorodom, de a vevő ezt úgysem látja, nem is gondol rá, csak veszi el tőlem a kenyeret, és rohan. Mindenki mindég rohan. Ritkán akad egy-egy, aki másikat kér, laposabbat, magasabbat, barnábbat, világosabbat. Ennek legszívesebben a fejéhez vágnam, természetesen mosolygva. Reggel kiül az arcomra az eladói mosoly, ami később vigyorra torzul, de ezt csak én érzem, miután mindenki hiszi rólam, hogy kedves vagyok. Így „kedves”, úgy „kedves”. Menjetek innen. Adjátok ide a számlát, fogjátok a kenyeret

és menjetek. Az elmenőket soha nem veszem észre, csak azokat, akik jönnek. Újra jönnek, jönnek és kinoznak, én mosolygok és kedves vagyok.

Csattog a kés, kettévágott kenyerek fordulnak ki a kezemből, kapom a számlát, adom az árut... még egy óra váltásig. Gondolatban már otthon vagyok, és ráncigálom elő a mosógépet, minden szombat esti partneremet.

De amikor a valóságban is hazaérek, még nincs mosás, mert mindenki éhes. Olyan éhesek, hogy megennének engem is, ha nem hiányoznék nekik. Feri nem szereti, ha rosszkedvű vagyok, hát tányérja mellé szervírozom asszonyi kedvességemet is. „Tudod, azt szeretem benned – mondja sokszor –, hogy olyan béketűrő vagy. Ezért szeretlek, és nem tudnálak nélkülözni már. Ha újra nősülnék, megint téged vennék el.” És ezt olyan komolyan mondja, hogy nem tudok rajta mosolyogni.

Ott duruzsol melletttem míg mosok, és ilyenkor szívesen elfelejtek minden rosszat. Neki is, a vevőknek is... Egyformán duruzsol a gép, és ő. Közben kimegy, visszajön és tovább motoz körülöttem. Már érzem a sorsomat, de úgy teszek, mintha nem figyelnék rá, öntöm a vizet, csavarom a ruhát, rakom egy csomóba. Nem nézek rá, hátha megúszom a dolgot. Egyébként is; rengeteg mosnivalóm van és nem tudom, hogy a gyerekek itthon vannak-e. Ő persze nem törődik ilyenekkel. Nagyon meleg van a fürdőszobában, a víz is meleg, amivel mosok, és Feri ahogy mászkál körülöttem, minden csupa tűz, és hőség. Törülöm a homlokomat, ledobok magamról mindent, amit csak lehet – Feri kimegy, és hallom hogy elmegy itthonról. Na ezt megúsztam.

Hová lettek a gyerekek? Karcsi biztosan ment a barátjához, a Csitri pedig a szomszéd nénivel barátkozik.

Karcsi...

Négy év múlva katonának megy, és én már akkor öregasszony leszek. Négy év. Mennyi az: sok, vagy kevés? Négy évvel ezelőtt még nem volt a Csitri, és én még fiatal voltam. Ilyen sok? De Karcsi már négy év múlva katona lesz, – hát ilyen kevés? Sok vagy kevés, egyre megy, most mosok, és nem érek rá törődni az idő múlásával. Úgyis mindegy, figyelem-e, vagy nem. Még két adag szennyes, és végzek.

Nyílik az ajtó, Feri jött vissza, egy óriási pohár fagyalattal. Örülöm kellene. A fagyalattnak igen. De Feri szeme gyanúsan fénylik, és én ismerem ezt a fényt. Nem kellett volna beengedni ide. Mégsem úszom meg hát... De nem figyelek rá, akkor sem, amikor szerényen megcsókol, és míg én kanalazom a fagyalattot – ami valóban jólesik –, leül velem szemben, és néz. Jaj, hogy tud nézni. Ha ráérek, engem is megvadít ezzel a nézésével, de most szívesebben menekülnék. Késő. Amikor a fagyalattnak vége, ő áll fel előbb. Ha ellenkezem, csak jobban nekivadul, ha nem ellenkezem, oda a délutáni munka. Ha ellenkezem, még tovább tart, ha nem ellenkezem: fél boldogság neki is, és nekem is. Így hát egy kicsit ellenkezem, aztán betámolygunk a szobába. Nekivadult him, sápadt, pirul, vörösödik, remeg a keze, már én is remegek... hörög rajtam, mint egy állat... ilyenkor nagyon szeretem... tudom, hogy nem csal meg, csak velem, csak nálam, csak bennem talál kielégülést, feloldódást... az ilyet megérzi az ember.

Minden eltűnik most, fáradt ébredés, reggeli rohanás, a pult, utálatos vevők, ilyenkor hozzá emelkedem, és csak ketten vagyunk a világon. Suttog a fülembe, nem értem a szavakat, csak a bődtúsukat érzem, nézi az arcomat, egymást öleljük a szemünkkel is...

Itt hagyott.

Most már megszűntem a számára. Mellémfordul, és belezuhan valami álomszerű bódulatba, én meg mehetek mosni tovább. Ezeket a derékbatört ölelkezéseket mindig elfelejtem a következőnél. Hiszem, hogy annál, ami éppen következik, nem így lesz. De mégis úgy van, a legtöbbször úgy van, és egyre többször van úgy.

Fel kellene kelni, már hosszú másodpercek teltek el így. Fel kellene kelni. Már megint fel kell kelni. Rosszabb, mint reggel.

Csengetnek, és én úgy pattanok ki az ágyból, mint egy rajtakapott cseléd. Ki zárta be az ajtót, ő vagy én? Ki tudja ezt már ilyenkor. Betakarom az emberemet, és rohanok ajtót nyitni. Csitri az, beengedem és megyek, befejezem a mosást. Míg

forog a gép, lekuporodok valamire, és bámulok üresen, gondolatlanul, érzem, ahogy csillapítatlan vérem futkároz bennem le-föl. Nem felejtette el az előbbi hajszát, és valami bennem várja az estét. Meg kellene kérdezni Icát, hogy Ő is? Mikor őszinteségi rohama van, sokmindent mesél, de erről soha. Talán ezzel minden asszony így van? Meg fogom kérdezni tőle. Dehogyan kérdezem. Mindig úgy nézne rám.

Holnap vasárnap, de még ma szombat van, minden nap közül a legnehezebb. Más után kimegyek a konyhába, mert amennyit sikerül elvégezni a holnapi munkából, annyival nyugodtabb lesz a vasárnapom. Tudom, hogy holnap sem lesz jobb, mint ma, tegnap, és a többi napokon, de már remélni is jólesik. Holnap vasárnap, ha más-sal nem is lesz jobb, de tovább alhatok. Aludni édes, ébredni keserű. Talpon lenni és dolgozni milyen? Nyugodtan dolgozni, úgy mint most, jólesik. Nyugodtan dolgozni csaknem pihenés, előttem az asztalon zöldséghegy, hús, liszt, minden, és minden az én kezemre vár. Mindent nekem kell szétvágni, megpucolni, összekeverni. Naponta kilométereket kell megtennem az üzletben, a konyhában, az egész lakásban... Úristen, a lakás! Takarítani is kell. Mikor fogom megcsinálni? Talán Feri majd segít. Dehogyan segít. Soha nem is segített, miért áztatom magam. Az is rám vár, csakis rám, hát kire várna. Belevágok a kezembe, a hagyma úgy csípi, hogy lecsapom a kést az asztalra. Nem csinálom tovább, nem én. Inkább felkelek holnap korán, és akkor talán jobb lesz. Megint oda az alvás, az édes alvás, édes pihenés. Bemegyek és nézem a televíziót.

Körbeülnek előtte, Feri már fönt van, Karcsi és barátja elfoglalták a fotelokat, leülök a Csitri mellé a szőnyegre. Hozzámbujik, én pedig lassan odakuporodok Ferihez és nekitámasztom fejemet a térdének. A műsorból nem látok semmit, valaki énekel, nem értem hogy mit, és jól esik, ahogy Feri a fejemre teszi a kezét és megsimogat. De rám sem néz, úgy simogat, mint a vakok, mereven előrenézve, csak a vakok a semmit, ő a képernyőt. Elszenderedek, csak akkor riadok fel néha, ha Feri megmozdítja a lábát. Elég sűrűn mozgatja, de azért így is jólesik a szenderegés. Aludni édes, ébredni keserű. Biztosan olvastam valahol, és én tudom, hogy milyen igaz. Lehet, hogy nem is így kell érteni? Feri biztosan tudja, meg kellene kérdezni tőle. Ránézek, de még mindig vak. Szorosabban bújok hozzá, talán észrevesz. Nem vesz észre. Talán majd ha elzsibbadt a lába. Megint alszom, álmodom, de az álom összekeveredik a televízió műsorával, és Feri délutáni ölelésével. Álom és ébredés között, valami megérint belülről, és szeretném, ha most hirtelen mindenki eltűnne körülöttünk.

Csend lenne, egyedül lennénk, és most én is tudnék úgy nézni Ferire, mint ő én-rám délután. De tudom, hogy ő most olyan messze van tőlem, mint én őtőle akkor. Nem baj, majd egyedül leszünk még. Egyszer úgyis vége lesz a műsornak, és én akkor odabújok mellé úgy, ahogy ő szereti. Csak én tudom, hogy ő hogy szereti. De még hogy tudom. Mosolygok, csak úgy magamnak, álom- és ébredés között és mire minden elcsendesedik, egy kicsit ki is pihentem magam. Mindig az „aludni édes” motoz bennem, de most van valami édesebb is ennél. Megy mindenki a helyére, a gyerekek nemsokára már alusznak a másik szobában. Nem sokat törődöm velük, nyitvahagyom a szobánk ajtaját, hogy Feri hallja a fürdéses zaját. Biztosan hallja is. Lemosom magamról a napi gondot, még néhány perc, és ott vagyok mellette. A huncut kis mosolygás még mindig bennem bújkál, és a sötétben, míg odatapogatódrom az ágyhoz, hallok az alvó szuszogását. Bebújok mellé a paplan alá, úgy, ahogy ő szereti... Ha fönt van. De most alszik. Alszik, felébreszthetetlenül. A csend és a sötétség rám ereszkedik és majdnem agyonnyom. Most ébredek fel csak igazán, de úgy, ahogy csak éjjel tud felébredni az ember.

Aludni édes. Hát miért nem alszom? Ébredni keserű. Akkor aludni tessék. Feri alszik is, mint a mosógép odakint, érzéketlen mint a kés, amivel elvágtam a kezemet, és idegen, mint a vevők az üzletben.

Feri, Feri, hol vagy Te most, miért nem veszed észre, hogy itt vagyok? Neked fürdőszoba és meztelenség kell, hogy megtalálj? Miért nem fénylik most a szemed? Feri, Ferikém, ki vagyok én neked? Már lassan én sem tudom, semmit sem tudok, azt sem, hogy miért várom a holnapot.

Mire várok? Csak rá ne döbbenjek, hogy holnap sem lesz jobb, és azután sem. Miért lenne jobb? Mi történhet velem, Ferivel, vagy a gyerekekkel, amitől jobb lenne.

Holnap vasárnap, talán mégis.

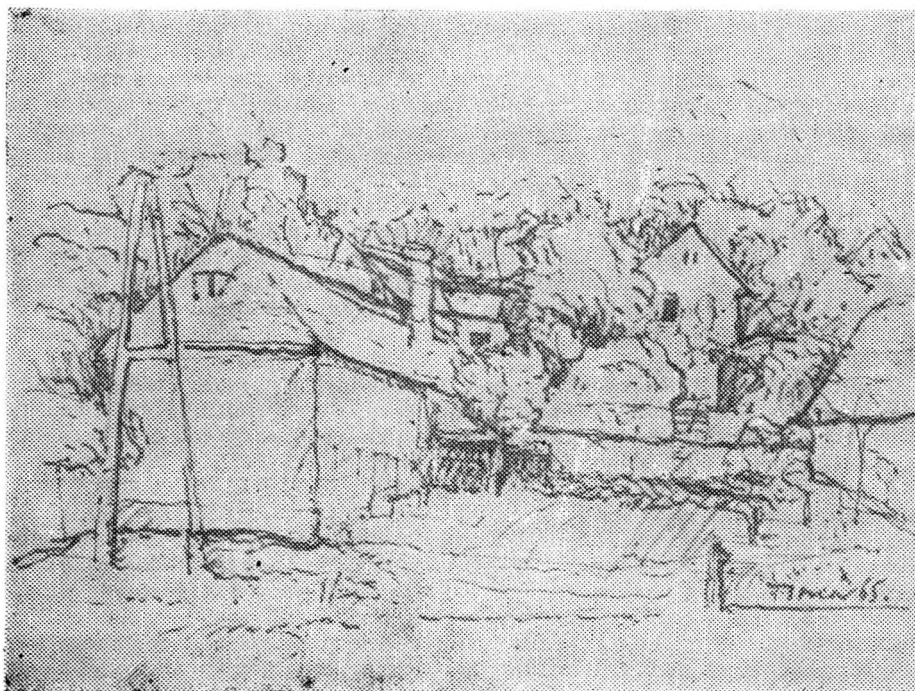
Hát persze. Reménykedni: kell. Muszáj.

Különben nagyon rossz lenne.

Lenne, lenne. Semmi: lenne.

Most elalszom, mert a holnapi nappal ébredni kell megint.

Feri, Ferikém!

TIMÁR ISTVÁN: Öreg ház

PÁL JÓZSEF

AZON A NAPON

amikor felfedeztük a delfinek beszédét
és radarkészülékeink kimutatták az elidegenedést
este csillagrendszerek világítottak a város felett
mint mondjuk felhőkarcolókon az ezredik emelet

és lakások szeme csillagok egymással szemben is
fény-négyszögek majd fénypontok és pontok csakis
majd fény-négyszögek majd fény-pontok
majd sóhajok majd távoli zümmögés távoli dübögés-dobogás
a várost hallom? a csillagrendszereket?
vagy anyám beteg szíve dobog valahol távol
és semmi más?

radarkészülékeink kimutatták van van elidegenedés
és anyámat idézte fel az a távoli dübögés
azt a beteg szívet s az anyámat ki most otthon
konyhájában tipeg
és felsóhajt ha késeivel hasogat a fájó izület
négy tyúkját már bezárta a virágai is álomba hajoltak
s most vacsorát készít unokáinak sógoromnak
majd megiszik egy csésze teát és elmajszol
egy darabka kenyeret
noszogatja a fiúkat feküdjetek le gyerekek
s ő is szobájába megy ágyára ül és az éjszakába
beledübög beteg szíve mély dobogása

ROBINSONI VASÁRNAPOK

A hajónk összetört az égen.
Felhők lobogtak a bordáin.
A vízbefülést elkerültem,
De ezt tudjátok. Minek mondjam?

Narancs gurult a horizontra
és felszedett pár póre vad lány.
A legszebb volt közöttük SZOMBAT.
Vele éltem tízezer évig.

Csónakot formáltam öléből
és hajából fontam vitorlát.
Tízezer évet bolyongtam még
égtől vízig és víztől égig.

A szigetem még megvan, megvan.
Oda járok minden vasárnap.
A vonat friss hajnalban indul
s narancs gurul a horizontra.

Harmatban gázolunk kötésig.
A fák mögött ott susog már
a folyó vén hulló-mozgással.
Reám vár. Ismer az időtlen.

Kipakolok a hátizsákból.
Felcsalizok egy jó kis horgot
és bedobom, ahol fiammal
múlt vasárnap a süllőt fogtuk.

KIHAJLÓ ÁG

Kihajló ág, magasan lebegő a szélben,
lehullt virágaid megtépett ernyőjét sápadtan nézem.
Lecsapott rád a fagy mielőtt fekete kardja fönnakadt az égen,
kihajló ág, a nyár meztelen mellét szomjazó testvérem
egyek vagyunk, szerelmesed a Nap elhagyott téged,
a csonka-tornyú szerelem bennem hamuvá égett.

Gyümölcs-ringató karjaid csak új tavasztól nőnek,
ha majd a szirmok ereszén friss méhek kergetőznek,
a lányok tündér-derekán üvegcsengők csönögnek,
cipőik – selymes halacskák – csak érintik a földet.
Téged díszít a szerelem napfény-gallérú lombbal,
engem arcomra suhanó piros-szárnyú mosollyal.
A lepkék – csöppnyi paripák – virágváradban hálnak,
fészket rejtész a fuvolat próbálgató madárnak.
S engem hold-gyémánt csalogat egy angyal zöld szemében,
asszonyom hozzám simul, cinke dalol szívében.

Kihajló ág, magasan lebegő a szélben,
lehullt virágaid megtépett ernyőjét békélten nézem.

SZOMORÚSÁG

Szomorúság habzik kikerics-pohárban,
némán áll a gólya tűzpiros csizmában,
zöld völegénytáncát eljárta a nyárfa
levél-haját mossa égi aranytálba.

Felhőtömbök alatt görnyed pára-tornya,
lángoló ezüstből gém lépked a tóba,
fehér homlok fölé leng félignyilt szárnnyal,
alvó angyalt takar tolla bársonyával.

Üveghárfák húrját pengetik a völgyek,
bogáncs-fogú szájbán hervadt virág-tögyek.
Bukdácsoló nyárvég, vesszőbordás bárka,
meglékelve ringasz dérfehér halálba.

Kazalba hányt kéve nyögtél megtiporva,
merre úsztál fűrj-vár, süveg-puha boglya?
Rozsdásnyakú szögre akasztva a villa,
pókháló-bajszában nem virágzik szikra.

Szomorúság habzik kikerics-pohárban,
merre jár a gólya tűzpiros csizmában?
Zöld vőlegénytáncát eljárta a nyárfa,
bukdácsol a nyárvég dérfehér halálba.

TIMÁR ISTVÁN: *Könyöklő*

A HETVENEDIK ÉV

Édesanyámnak

Mire megjön a hetvenedik év,
a láthatárra kosarát borítja,
a szemlobogást, a homlok ívét
hamuvá őrli, ronccsá nyomoritja.
Meszesen zörög, ferdül a gerinc,
a szem az eget s a földet vigyázza,
nem azt, ami a kettő közt pezseg,
mely az üzöttek, hívők, kortesek,
szerelmesek, kincs-kaparók világa.

Ha beköszönt a hetvenedik év,
már tudni kell, a játék mire volt jó,
hogy kik a gyűjtők és kik a herék,
hogy melyik álom drága, melyik olcsó.
Meg kell állni a kaptató felett,
ahonnan följebb már nem mutat a lábnyom,
csak a reménység, csak a képzelet
nyit rést az ismerős dolgok megett
a nemismert, határtalan határon.

Van még sok régről maradt nehezék,
levelek, érmekek, szekrény-alja holmik.
Hol is készült e szakadt szélű kép?
Hol volt? Hol nem volt? Már egybemosódik.
Meny, vő, sógorok, unokák, gyerek . . .
Ki lakott a szomszédban harminchatban?
A távolodó sok por-szállta név,
mire megjön a hetvenedik év,
elvész a sűrűsödő alkonyatban.

És megfájdulnak lábak és kezek,
szúrások jelzik, vad hasogatások:
recseg már a kivénült gépezet,
küllő, motor, huzat mind gyenge, vásott.
Szeretet kéne, csönd, izes ebéd,
szép szó, alvás, jó orvosság, – csak ennyi . . .
Lehullt a hó, lehült a régi hév.
Mire megjön a hetvenedik év,
ideje már örömben megpihenni.

KELLE SÁNDOR: Dalmát városrészlet

Délszláv népdalok

ZSANDÁROK JÖNNEK LEFELÉ

Zsandárok jönnek lefelé,
Fujják a zsandár-éneket,
Fujják a zsandár-éneket,
Hozzák a levágott fejet.
Sokaság csődül hirtelen,
De a fej nekik idegen.
Gyere ki mamó, úgy lehet,
Te ezt a fejet ismered!
Kijön a mamó, rátekint,
Ráismer, tüstént fölsikít,
Fölsikít, sírva fölkiált:
„Jaj szegény fiam, jaj Sztoján!”
Szólnak a zsandár katonák:
„Mamó, derék a gyereked,
Megérdemelte tejedet,
Nem dajkáltad te hasztalan.
Kilenc hegyet is bejártunk,
Mire fiadra találtunk,
Kilenc bilincset raktunk rá,
Mire ejtettük rabunkká,
Kilenc késünket eltörtük,
Mire fiadat megöltük!”

FALUN ÁLTAL FUT EGY SZARVAS

Falun által fut egy szarvas,
Fut egy szarvas, Istent kéri:
„Adj istenem arany szarvat,
Szétdöndölöm fönn az erdőt,
Lássam, mi van fönn az ormon.”
Fönn az ormon három ágy van,
Három ágynál három úrnő,
Mind a fiát csicsijgatja,
Mind a három találgatja,
Neve mi lesz a fiának.
Megszólal a legidősebb:
„Enyém neve tüzes nap lesz.”
Megszólal a második is:
„Enyém neve fényes hold lesz.”
Megszólal a legifjabb is:
„Enyém neve gyenge harmat.”

VESZEKSZIK AZ ÉG A FÖLDDEL

Édes Isten, ilyen csoda nem volt!
Fekete föld, fényes ég veszekszik,
Haragjában szól a föld az égre:
„Ég, én téged törvénybe idézlek,
Sujtasz engem fényes ég, bajokkal,
Engem sujtasz mindenfajta rosszal!
Szent Mihálytól Szentgyörgynapig sujtasz
Sok hideggel, éktelen sok faggyal,
Szentgyörgynaptól Szentmihályig jéggel,
Koplalással, éktelen aszályal.
Gyümölcsfáról virágot letépel,
Új hajtások levelét levágod,
Ütöd te az életet pocsékká,
Zöld mezőm is tőled csupa bánat,
Zöld erdőm is tőled leveletlen.
Kedvetlen az ember a határban.
Mérges széllel mérgezel te engem,
Kínzol engem hirtelen halállal,
Fiatalon viszed el a népet,
Szép legények hálnak, szép leányok,
Mit vétettek fényes ég, tenéked?”
Ráfelel a fényes ég haraggal:
„Haj fekete föld, te átkok átka,
Ne pörlekedj te a fényes éggel!
Mit vétettek, kérdeni is kár volt!
Éktelen sok rajtad a gonoszság,
Rajtad van a vétkek tanusága.
Nem fogad szót gyermek az öregnek,
Nem tiszteli se apját, se anyját,
Nem hallgat az egy igaz Istenre!
Nem vendégli koma a komáját,
Lányt a bátyja nem hívja hűgának,
Testvér testvért hív ki viadalra.
Rajtad van az Uristen haragja,
Mert nagyobb az Ur előtt a vétek.
Vétkes föld, a mennykő kell tenéked,
Hogy a földi sokaságot sújtsa.
S úgy lehet hogy jámborodik végül,
S az egy igaz Istennel kibékül.
Fekete föld, ezért sujtlak téged,
S akik rajtad járnak, minden népet.

A FELKELÉS KITÖRÉSE

(1804)

Puska dörren Beograd tövében.
Elhallatszik a csendes Dunára.
Másik puska Dubotónál dördül,
Elhallatszik a Száva vizére,
Elhallatszik egészen Sabácig.
A harmadik Topolában dördül,
Topolában, nemesi faluban,
Elhallatszik, el Sumadijába.
Sumadija sokasága fölkel,
Jár előtte jó Petrovics Györgye.
Megrázkodik a török császárság,
Csodálkozik hét öreg királyság,
Ugy harcolnak a fiatal szerbek.

NAGY LÁSZLÓ fordításai

MILAN KONJOVIĆ: Mulatozás

Szakítás*

Idősebb Emericzi-Emerički, a szertartásosan udvarias, tetőtől-talpig úriember, aki a kormány szolgálatában töltött hosszú-hosszú évek során egyaránt a társadalmi konvenciók és mondatszerkesztés stílusának szentelte életét, a lelkiismeretes fogalmazó, aki saját levelezésének szövegére épp oly aprólékos gondot fordított, akárcsak ama számtalan szabori, prezideális és regnikoláris preambuluma, feliratra, beszédre és referátumra, melyeket gazdag pályafutásának idején megszerkesztett, a miniszter úr őexcellenciája, aki sem hivatali, sem pedig magánéletében jószerével sohasem vesztette el idegeit, s a netán kudarcral végződő találkozások után sem került soha zavarba jutott ember helyzetébe; akinek legfeljebb visszamenőleg jutott eszébe, hogy esetleg bölcsebb lett volna, ha viselkedésével vagy fölemelt hangjával nem váltja ki partnere elégedetlenkedését, ez az öreg, rutinos férfi most egyszerre fia ügyvédi irodájának ajtaja előtt lelte magát, melyet alázatos szolgálatkészséggel és mély hajlongással nyitott ki előtte Burić, a fia szolcítáriusa. Az öregúr izgatottan, egyetlen gondolat és határozott terv nélkül, s olyannyira feszélyezett érzéssel lépett előre, hogy hegyes orrú svéd cipője csaknem beleakadt a küszöbbe s így, egyensúlyát veszítve toppant a szobába és kis híja, hogy meg nem botlott a viláogsárga, durván cserzett dísznőbörrel bevont nehéz garnitúra előtt húzódó szőnyegben.

Itt, a szoba közepén, raglánban, kalappal és esernyővel kesztyűs kezében, az öreg Emerički megállt, s úgy maradt, állva, szó nélkül, fedetlen fővel, raglánján még mindig nedvesen csillogó hópolyhekkal, a hőmérséklet hirtelen változása következtében harmatos bajusszal és szakállal, mint olyan ember, aki váratlanul ismeretlen személy elé került s meglepte ez a találkozás. Zavara egyetlen egy pillanat legapróbb töredékénél is kevesebb ideig tartott, s mégis, az utolsó drámai találkozás e pillanatában a két férfi tudatában annak a végzetes szünetnek baljóslatával hatott, amely rövid időközökben már jólismert kurta réműletként lobbant fel döntő és végzetes összecsapások előtt.

Az öreg, teljes tudatában annak a kellemetlenségnek, melyet a tékozló fiúnál tett eme utolsó látogatása magában rejt, eltökölte, hogy a lovagi leszámolás összes szabályai szerint játssza el szerepét, s ha törik, ha szakad, tervszerűen elkerüli és mindenképpen mellőzi annak nyílt, konvencionális lehetőségét, hogy az elrugaszkodott fiúval kezét is kelljen fognia, mert ha módjában állt volna, inkább szekundánsait küldi hozzá, hogy utolsó csepp vérig menő párbajra hívja ki. Hogy a normális üdvözlésnek ezt a formaságát, az esetleges kézfogást elkerülje, szándékosan raglánban, kesztyűben, kalappal a kezében lépett az irodába, bal könyökére függesztett esernyővel, mintegy karddal, s mintha egy teljesen idegen személy elé kerülne, akit kizárólag hivatalos ügyben keresett fel, akivel csak úgy útközben, elhaladóban találkozik, még hőtől nedvesen lehúzta jobbjáról a kesztyűt és azzal, mint valami zsebkendővel, leverte gallérjáról és manzsettájáról a havat, s miután kesztyűjével két-három hanyag ütést mért alsó balkarjára és kalapjáról, ideges pillantást vetett Kamill szemébe s a sarkától combjág megfeszülő lábbal és összeszorított térdekkel, mint amikor a parancsnok a jól ismert „habt Acht” állásban parancsot ad ki az alárendelt tisztnak, a jobbával szorongatott kesztyűt meglengetve, egy árnyalattal keményebb hangon jelentette be e perverz vizit célját, nehogy esetleg azt gondolják, hogy bármilyen kompromisszumra is hajlandó. A hang és modor félreérthetetlenül jelezte, hogy szó sincs arról, mintha a megbékélés formáját keresné, hanem olyan kihívásról, melyet csak fegyverrel lehet eldönteni.

– Rövid leszok! Azért jöttem, hogy legutóbbi örült, hogy azt ne mondjam: gyalázatos inzultusod indítóókat megmagyarázok!

Miközben az előkelő urat nézegette, akinek az ódivatú, szükszabású, karcsú termetet kiemelő és térdig gazdag redőkben aláhulló raglán egy teljes díszben feszítő porosz katonatiszt elegáns profilját kölcsönzi, Kamill nem tudott megszabadulni attól a benyomástól, hogy ez az előtte álló gavallér, hegyes orrú svéd cipőjében, világos kávébarna kesztyűjével, fekete posztó-

* *Részlet a szerző „Zászlók” című regényének második kötetéből.*

kalapjával és kabátujján átvett esernyőjével még mindig a magasrangú pesti kormánytisztviselő eleganciáját árasztja, mintha a legmagasabb osztrák színvonalú audienciára készülődnek, s hogy a belgrádi urak nem tévedtek választásukban, ha ezt az urat küldik Budára követnek. A magyar gentry szigorúan udvarias, lovagiasan tartózkodó modora testesül meg ebben az úrban, aki hidegvérű párbajsegédként toppant elébe, s aki azért érkezett, hogy életre találra szóló párviadalra szólítsa; e reprezentatív, társadalmi tekintélyének és származásának tudatában álló személyiség minden egyes mozdulata kétségtelen rokonszenvet fog kiváltani a magyar udvari körökből, s ez a tökéletes kuriális színész ért majd hozzá, hogy a budai parketten a magyar admirális és saját uralkodója egyforma melegezésére tökéletesen játssza majd el a rábizott szerepet.

„Ez az öszülő, karcsú személyiség tényleg jól fest”, gondolta Kamill, miközben előbbre lépett, hogy kezét fogjon előkelő látogatójával, aki három lépésnyi távolságra megállt előtte, sötét kabátjának komor kontúrjában, amelytől élesen ütött el a hófehér selyem nyakkendőre boruló fehér selyem sál, a finom, gondosan ápolott úri kéz azonban, amelyen a családi tradíció jeleként az Emericziek tömör aranyból készült pecsétgyűrűje villogott, kesztyűjével és raglánja kabátujjával együtt aláhanyaglott, mint holt tárgy, s nyilvánvalóan a legkisebb szándékát sem mutatta, hogy fia nyújtott kezét elfogadja. S ugyanebben a pillanatban, ugyanígy a fiú is elállt tolaodónak látszó szándékától, amidőn minden rejtett gondolat nélkül, az üdvözlés jeleként spontán jobbát akarta nyújtani, hogy apja kezét elfogadja.

Az első, közvetlenül feltörő gondolat, hogy ez a személyiség, aki az irodájába lépett, az édesapja, egy pillanatra Kamill egész lényét a meghitt rokonszenz forró hullámával árasztotta el, mert bármennyire is bosszantották hosszú éveken át ennek a prezideális úrnak legkülönbébb karrierista kiruccanásai, tulajdon testi szubsztanciájának vonzalmi érzelmileg mégiscsak ehhez az emberhez fűzték, s az édesapa iránt táplált érzésének melege éveken át sóvárgó rokonszenzvel töltötte el e személy iránt, akivel, azt lehetne mondani az emberélet útjának csaknem felét töltötte, hogy az Isteni színjáték nagy költőjének szavaival éljünk. Tekintet nélkül arra, hogy világosan látta: az öreg ideges sértődöttséggel állított be hozzá, s ezt a sértődöttséget tulajdonképpen az az érthetetlen társadalmi botrány váltotta ki belőle, amely családi nevének megváltoztatása körül támadt, Kamill, akit elragadtak naív érzelmei, valóban megörvendett a rokonszenves úrnak s ártatlanul szélesre tárt karokkal fogadta, mikor azonban ez az ember, nyakig begombolt raglánjában, kalappal, esernyővel s kesztyűvel a kezében mozdulatlanul úgy maradt, mint valami holt tárgy, fia szemébe fűrödő szürkén hideg tekintettel, mint amilyen klinikai fagyos tekintettel az olyan agyalágyult nyomorultra szokás nézni, aki nem tudja, mit cselekszik, s nincs tudatában szegylene következményeinek, akkor Kamill, mint akit elvakít minden emberi érzélem kétségtelenül szándékos elfojtása, baljával eltakarta szemét s meggörnyedve, lehorgaszott fejjel, mintha az apai szemrehányás szuggesztív ereje előtt érzett szegyenében egészen erejét veszítette volna, egy-két másodpercig passzívan így maradt. Aztán leejtette kezét a szeméről, fejét felszegte, apjára nézett és nyugodtan, de a kétségtelen ironia melléköngéjével a hangjában, megkérdezte, milyen véletlennek köszönheti ezt a ritka szerencsét, melyet már rég nem nyilvánítottak ki vele szemben olyan módon, hogy valaki, aki előbb arra kérte, hogy saját kezdeményezéséből fogadják, ugyanakkor sértően viselkedik először azzal, hogy nem ad kezét, s a feléje nyújtott jobbot tüntetően kihívó módon elutasítja, másodsor pedig azzal, hogy mindjárt bevezetesként, üdvözlő szavak helyett mondanivalóját a sértő szavak egész sorával kezdi?

– Nem értem, hogy ki kicsodát inzultált, s azt sem, hogy miért?

Bármennyire is minden különösen előre megszabott, előre kigondolt, elrendezett terv nélkül toppant az öregúr fia elé, inkább a temperamentuma parancsszavára, egyszerűen annak az első benyomásnak hatására, amit a hivatalos lapban megjelent átkozott hirdetmény keltett benne, s bármennyire is tudatában volt annak a meggondolt durvaságnak, mellyel elutasította azt, hogy ezzel a kreatúrával kezét fogjon, azt mégsem gondolta, hogy erre Kamill ilyen, nem kevésbé durva módon válaszol. Az első csapásra a fiú ugyanolyan csapással válaszolt, akár csak a törvívásban; second-second, quart-quart, taktak. S ez a pöffeszkedő ellenállás még jobban felszította benne a felelőtlen taknyos ellen táplált haragot, aki még kevélykedik és affektál ostoba logikájával, s ahelyett hogy beismerné tévedését, még szemtelenül kihívó módon is viselkedik.

– Hát tán az a te botrányos nyilatkozatod, amely a reggeli lapokban megjelent, nem ellem elkövetett inzultus? Az csak komédia talán? S ezek után van még képed, hogy azt kérdezd tőlem, miről van szó? Nem, nem, kedvesem, ha agyalágyult vagy is, annyira ostoba mégsem

vagy, hogy ne tudnád, miről van szó?! Kérdelek tőled, mik az indítóokai ennek a tébolyult kilengésednek, ezt kérdelek tőled, s nem azért jöttem, hogy elmés beszélgetéseket folytassak veled, hallod-e? Mit hallgatsz, szólj, hallod-e, nincs időm!

– Ha nincs idő, eredj és nézz a dolgod után, kérlek, én nem tartalak vissza, – felelt Kamill az apjának látszólagos önmérséklettel, de érezni lehetett, hogy a vér előnti a fejét, hangja remeg és torka összeszorul a megaláztatástól, mert ez az ember úgy bánik vele, mint valami nyomorult hülyével. „Ez az öreg tökfilkó valóban nincs tudatában értelmi és erkölcsi nyomultságának.”

– Hát így állunk? S ez az egyetlen, amivel apádnak válaszolsz, az, hogy kidobod, ha azért jött hozzád, hogy magyarázatot kérjen arra, amiért az egész világ színe előtt az arcába köptél?! Te nemcsak gyengeelméjű vagy, hanem bűnösen érzéketlen is, hallod-e, mit kérdelek tőled, arra válaszolj nékem, milyen közvetlen indítékokkal magyarázod ezt a legújabb aljasságodat?

– Megbocsáss kérlek, ne emeld fel így a hangod! Ha úgy gondolod, hogy továbbra is ezen a hangon folytatod, akkor sajnálom, semmiféle felvilágosítással sem szolgálhatok, azután pedig: bármilyen figyelmes is legyek, nem garantálom, hogy sikerül uralkodnom az idegeimen, mert ha már valamiféle inzultusról vagy aljasságról van szó, akkor vedd tudomásul, kérlek, hogy részemről mostani viselkedésem csupán enyhe reakció azokra az inzultusokra és aljasságokra, amelyek engem a te részedről értek, ha már olyan különös indítékokról kell szólnom, amelyek szubjektív érzéseim tekintetében nincsenek és nem is voltak. Ha nem csinálsz magadból olyan karikatúrát, amelyen a saját bandádhoz tartozó tökfilkók és majmok egész csordája röhög, akik között te a miniszter és nagykövet szerepét játszod, s ezzel szégyent hozol tulajdon nevedre, nekem, személy szerint, semmi okom sem volna erre az, elismerem, ostoba adminisztratív formásra! Érts meg, kérlek, s ne adj nekem leckéket a bontonból, mintha tánciskolában volnánk! Ebben az egész ostobaságban semmiféle különös egyéni indítóokom nem volt és nincsen, – folytatta Kamill logikusan és részvételtjes pillantást vetett partnerére, mert érezte, hogy lecsillapul s gondolataiban felülkerekedik a józan ész, s kissé röstelte is, hogy miközben elveszíti idegeit, saját méltóságérzete alá csúszik.

– Tagadni, hát persze, ez a legegyszerűbb dolog, de szemérmertlenség, ha a bíróság előtt a legolcsóbb eszközzel, a tagadással védekezünk. Lehetetlenség annak feltételezése, hogy becsületes családi nevével bárki is különös indítóok nélkül megtagadjja.

– „A tények egyszerű tagadása a bíróság előtt...”, de vajon tényleg bíróság előtt állok, s melyek azok a tények, amelyeket a bíróság előtt tagadok, ha kijelentem, hogy tettemet kizárólag külső inzultusok idézték elő! Ez egyáltalán nem tagadás, ez a cselekvés ünnepelesen nyilvánított megindokolása, ha már erre az ostoba ügyvédi procedúrára kényszerítesz.

– Helyes, nem vagyunk a törvényszéken, mégis apai tekintélyemnél fogva megkövetelem: ismerd el azt a jogomat, hogy ítéletre illetékes fórum vagyok! Ez a jog a természet törvénye szerint megillet, legalább is még arra a két-három pillanatra, amíg veled beszélek és ismételtlen kérlek, magyarázd meg nekem, mért hoztad rám ezt a blamázt, ezt a gyalázatos blamázt?

„Ez az ember megjátssza, hogy az egészből egy árva szót sem ért. Pedig ez a beszélgetés immáron teljes két évtizede tart, s habár arról van szó, hogy ez a párbeszéd két, egymástól elütő világ között folyik, sem bizonyítani, sem magyaráztatni nem szükséges az indítóokait, mert ez értelmetlenség”, gondolta Kamill annak tudatában, hogy minden további szó teljesen hiabavaló. „Ugyanilyen logika szerint ő, mint fiú, feltehetné ennek az úrnak az ugyancsak logikus kérdést, s ez a jog, ugyancsak a természet törvénye szerint megilleti: mért hoztad rám te azt a hallatlan blamázt, sőt egyenesen szégyent, hogy egyik hóhér minisztereként a másik hóhér udvarába utazol, aki jónéhány ezer ember életét eltiporta, s aki még ma is úgy pusztítja az embereket szanaszét, mint a legyeket”, de egyetlen szót sem szólt. Világos volt előtte, hogy valóban semmi értelme itt és most újból politikai vitát folytatni egy olyan emberrel, aki nem képes a gondolatok logikai folyamatát követni, mert az efféle logikával szemben egyszerűen vak. Mivel azonban úgy érezte, hogy mégsem maradhat teljesen passzív, mivel az öreg őt erkölcsi agyalágyultnak tekinti, ha már ez az ember kihívja, válaszolnia kell, így hát odalépett az édesapjához, hogy mégiscsak megmagyarázza, miről van szó.

– No jó, kérlek apám, legjobban mégis azt szeretném, ha szó nélkül válnánk el egymástól! Ennek a mi driblinknek igazán semmi értelme! Ez a huzavona köztünk már első gimnazista koromtól fogva tart, ugyanilyen meddön – par distance.

– Hát persze – par distance, értem, a gyávák és senkiháziak viselkednek így, akikben nincs erkölcsi erő arra, hogy büntették következményeivel szembenézzenek! A bűnügyi praxis legtipikusabb esete: beleszúrni valakibe, vérbe borítani azt az embert, s aztán, kérem, uraim, csak úgy mir nichts, dir nichts faképnél hagyni, pardon, szó nélkül elválni egymástól, als ob nichts geschehen wäre. Nem, nem, ide hallgass, ebben az életben utoljára beszélek veled, de nem engedlek el mindaddig, amíg meg nem magyarázod, mi készített erre a megbocsáthatatlan provokációra?

Apa és fia közé ismét függöny ereszkedett. Kamill, aki egy percig abban reménykedett, hogy elkerüli a közvetlen és teljesen fölösleges összecsapást, egészen elkomorult viharos gondolatai sötét árnyékában.

– No jó, hát nem tették közzé az ukázt, amellyel téged Horthyhoz envoyé spécial-nak ki-neveztek?

– De igen, no és aztán? Közzétették, hát persze, miféle ostoba kérdés ez?

– Ostoba kérdés, helyes, ez a kérdés buta, de a kéz, amely a te kinevezésedről szóló ukázt aláírta, az a kéz véres, érted, az a kéz az ártatlan emberek egész sorát ölte le, az a kéz még ma is tömeggyilkosságokat irányít az egész országban, s az ügy, amelyben Budára utazol, ugyanilyen rablógyilkos, hóhéri ügy, érted, s nem annyira ostoba, hogy akár a legbutább agy fel ne tudná fogni! Ez az ügy két rabló cimborá ügye, mert a te admirális barátod odafönn a budai várban közönséges gangster! Kérdezd meg csak a Dunát, hány hullát liferál naponta hozzánk a te vitézi admirális urad rovására?

– Ha igazán apa vagyok a talpamon, most itt, ebben a pillanatban, itt a helyszínen kezemmel kellene téged megfojtanom, igen, igen, mert te nem vagy ember, szikrányi emberség sincs benned, annyi sincs, mint a körmöm feketéje; elfajzott renegát vagy!

– Hát akkor mit csodálkozol, hogy én, az elfajzott renegát, faképnél hagytam az apaságot, hacsak formálisan is, a nagy nyilvánosság előtt, csak azért, hogy ne kelljen ugyanazt a nevet viselned, mint amit ez az elfajzott renegát visel. – felelte Kamill, s érezte, hogy ismét elveszti uralmát idegei felett.

– Mért hazudsz – vágott nyersen fia szavába az öreg, emelt hangon félbeszakítva Kamillt –, mért hazudsz a szemembe? Miféle butaság ez? A kinevezésemről szóló ukázt alig két-három napja tették közzé, te pedig azt a hülye névváltoztatási kérvényt teljes két hónapja nyújtottad be, hát azt hiszed tán, csupa hülyével vagy körülvéve?

„Igen, igen”, szakadt félbe Kamill gondolatainak sora, mert érezte, túlságosan durva volna valamennyi indítóókot közvetlenül megemlíteni, s meggyőzni ezt az igen tisztelt öregembert arról, mennyire komikus, amikor az egész világ színe előtt a délszlávok egyesítőjének szerepét játssza. „Ugyan mi értelme lenne, ha valamennyi beszédét, feliratát és táviratát, valamennyi határozatát és promemoriáját és programját a fejére olvasná, melyekről ezzel az emberrel ama átkozott novemberi nap óta beszélt, amikor, puskával a kezében, véresen és lőporfüsttől feketén a „felszabadítók” sorába állt. Mi értelme volna arról vitázni vele, kicsoda, mikor és milyen keltezéssel küldött valakinek levelet, s vajon előre volt-e keltezve az a levél, vagy nem, túl ostoba volna!” Így aztán leküzdötte magát s kissé rezignáltan lenyelte tulajdon gondolatait.

– Ha éppen hallani akarod, milyen indítóokok vittek arra, hogy családi nevemről lemondjak, azt hiszem, ezek az indítóokok már évek óta világosak előtted.

– Vagyis évek óta készültél erre a cselekedetedre, helyes, mindazonáltal sohasem tettél előttem célzást arra, hogy ebben a tekintetben társadalmi következményeket vonsz le! Szokásod szerint rengeteg ostobaságot fecsegtél össze, de arra, hogy a tulajdon édesapád elleni merényletre készülsz, ugyan gondolhatott-e épeszű ember?

– Meg voltam győződve arról, semmi értelme, hogy fenyegetőzzem, s hogy az érveimre semmit sem adsz, azt ugyanúgy már hosszú évek óta tudtam! Már a Hungaricum óta, ebben a tekintetben, hála istennek, épp eleget szavaltam neked, kedves apám, s ennél fogva gondolkodtam, ahogy gondolkodtam, de semmiféle konzekvenciára nem tettem előtted célzást, egyszerűen azért, mert, íme, ebben a pillanatban is szent meggyőződéselem, hogy ami azt illeti, ennek a mi mai beszélgetésünknek sincs az égvilágon semmiféle értelme vagy célja.

– Vagyis alattomosan köszörülted a kést apád ellen s csak a kedvező alkalomra vártál, hogy lesújts vele! Köszönöm! S jól el is találad apádat! Olyan ember ellen követtél el merényletet, aki erre személy szerint soha, semmiféle, a legkisebb okot sem adta! S kérdelem tőled, kérdezem most, hogy végleg búcsúzunk egymástól, mert szavamat adom, ha hátat fordítok ennek

a szobának, az életben soha többé veled nem találkozom, kérdem tehát, most, hogy bú-csú-zunk egymástól, hallod-e, vajon mint apa, megadtam-e az életben minden lehetőséget, ami csak módomban állt, arra, hogy sorsodat biztosítsam, és pedig mindig a szívem mélyéből s mindig egyformán őszintén és lojálisan?

A bú-csú-zás szó három szótagját az öreg három mély magánhangzóra tagolta és ez a három mély magánhangzó: ú – ú – ú reszkető hangján úgy szólt hosszan elnyújtva, mint kutyaonítás az éjszakában. A zöldesszürke glicerinszerű melaszon át, melyet keservesen összeszprított gégevel nyel le az ember, mint gennyes mandulagyulladásakor a nyálát, érezni lehetett, hogy szeme könnybelábadt. Miután a torkán feltörő ádáz tremoló undok keverékét sikerült lenyelnie, a szegény emberből akaratlanul is felbuggyant a panaszdal lágyabb, szinte érzélgős mellékszöngéje, amikor, szinte banálisan arra igyekezett, hogy szülői szeretete szélesen kibontakozó panorámájával megdöntse a tőle elfajzott fiú embertelen fölényét.

– Mért hallgatsz ilyen hülyén? – törte meg hosszú szünet után a csendet, amely egy pillanatra gyógyító irként áradt a vad és gonosz szavakra, amelyek úgy rebbentek fel Kamill fanláziájában, mint felriasztott sötét madár csapat.

Midőn fejét fölemelte, Kamill megpillantotta a nyugtalan öreg embert, amint kalapjával és kesztyűjével ott áll, s akkor úgy rémlett néki: nem más, mint egy kirakat fabábujá, az elegánsan szabott ruha modellje, s csak akkor, amikor ez a ruhamodell nyers hangon figyelmeztette, „mi az, mire vár, megtisztelt-e végre a válszával vagy nem”, csak akkor ébredt fel benne a tudat, hogy nem élettelen bábuval beszélget.

„Mit feleljen ennek az öregembernek, aki azt kérdi tőle, mért döfte belé a kését, s hogyan számítja le köszönetét a táplálójának, aki felnevelte s aki hosszú éveken át jóságos és hűséges kísérője volt, gyakran még meggyőződése ellenére is, tisztán szimpátiából, igen, azt is lehetne mondani, szeretetből, ez pedig nem hazugság, mert valóban így is volt... S most egyszerre egy hálátlan kölyök előtt áll az öreg, és íme, ez az elfajzott fattyú, ez a tékozló fiú, ahelyett, hogy kamatostól visszafizetné atyjának a szeretetet, most ország-világ előtt, a nép előtt és a király előtt is megszégyeníti. S ez a nemes atya elszámolásként azt követeli, készpénzben fizesse meg a fiú a háláját, mintha ő nem lenne hálás neki, s mintha nem érezné, hogy az emlékek hatalmas tömege köti ehhez az úrhoz, s ha az ösztönösen vak igazságot le kellene szögezni, ebben a pillanatban hazudna, ha azt mondaná, hogy ez az ember, úgy ahogy van, s tekintet nélkül arra, hogy milyen, testileg idegen... Hazudna, ha azt mondaná: nem érez rokonszenvet iránta, viszont ez az ember egy ódivatú tökfilkó, aki botránytól fél a királya előtt, mégpedig ama király előtt, aki őt megalázta és lesújtotta, fogságába vetette és kompromittálta, de nem szégyenkezik a fia előtt, sem a népe előtt, olyannyira távol áll tőle és bárgyú társadalmi felfogásával olyannyira idegen, igen, sőt véghetetlenül gyűlöletes, ennél is több, oly kísértetiesen ellenszenves számára ez az ember, hogy kimondhatatlanul nehéz volna megtalálni a valódi és igaz szót, amellyel vázolni lehetne az ideges érzelmeiben s ugyanakkor józan gondolataiban uralkodó homályos zavart.

„Ő ezt az embert évek óta szereti és gyűlöli.”

„Már az öreg kormányférfinak a szaborban és a pesti parlamentben elmondott első beszédei óta, amikor az öreg kizárólag magyar szemszögből beszélt a magyar kiegyezés meghosszabbításáról, s aztán az ő tulajdon megjegyzései és vádjai óta, melyeket Erdélyi folyóiratának, a „Huszedik század zászlainak” írt, ezek a szégyenletes csatározások esztendőkön át az állandó összecsapások jegyében folytak: Friedjungtól és Fran Supilótól kezdve Kumanovóig és Bregalnicáig, a Balkán-háborútól kezdve Galiciáig és Martinenghi tábornokig, s amint Ausztria mindinkább közeledett a véghez, ő állandóan úgy ugatott eltartójára, mint hűtlen eb, mindig készen arra, hogy a nadrágot letépje róla, ez az igazság... S mindezt most roppant egyszerűen és lapidárisan két-három szóban kellene összefoglalni, logikus és világos szavakban... Amikor Ausztria eltűnik a színpadról, kilencszáztizennyolcban, amikor eltűntek a magyar zászlók, helyes, amikor azok a véres szalonikiek megérkeztek, politikai szegényükkel és bűnügyükkel, no igen, mindez örült és részeg dolog volt, a tökfilkók deliriuma, s kevés józan ember maradt a cilinderesek között. Csupán a ladányi zsellérek, a földhözragadt szegény nép, csupán ők voltak azok, akik a lábasjóság ösztönös logikájával megéreztek: itt csupán arról van szó, hogy új járomba fogják őket; rendben van, ami történt, az az egész részeg és ostoba „nemzeti intelligencia” dárdíója volt, s ezt az urat is megvadította a miniszteri bársonyszék, ha már úgy történt, hogy a lutrin megütötte a főnyereményt azzal, hogy a ladányi zselléreket lelövöldözte, mindez emberileg még

érthető, de mégis és ennek ellenére, ő higgadtan azt tanácsolta édesapjának, ne vigye túlzásba a dolgot, maradjon meg az illendőség határain belül, mert egy magyar kormányzati embernek ezt a neoroyalista volte face-ét, mint a szenilitásnak a vakrémületben elkövetett megnyilvánulását, még meg lehet bocsátani, de ma, az agyalágyult nyilatkozatok jól átgondolt, kompromittáló tömege után, az átlátszó politikai karriervadászat után, amire nincs és nem lehet más magyarázat, mint az aranyborjú imádata, a legvulgárisabb értelemben, ma tehát már nem lehet senki érzélgősen passzív és kíméletes az ilyen ostobán kihívó színészkedéssel szemben, amikor ez az ember azt provokálja, hogy szemébe mondják az igazat.”

– De mért hazudjam neked – pour sauver les apparences?* Hazudnék, ha érzélgős lennék, de nem, az nem vagyok és nem is akarok lenni, viszont nem tudom, mégiscsak fáj nekem mindaz, amit te nem értesz, de mindegy, ha már olyannyira erőlteted a dolgot, kérlek, ha már éppen az érdekel, hogy a saját szájból halljad, milyen indítékok vezettek, hogy rövid legyek, ime, erről van szó: hogy ne kelljen folyton magyarázgatnom minden félig írástudatlan gügyének, akár tetszik, akár nem, hogy ne kelljen mindenkinek rendelkezésére állnom a nyilatkozattal, miszerint nem vagyok azonos azzal az úrral, aki nyilvánosan ostobaságokat és igaztalanságokat mond, s hogy valójában mégiscsak fia vagyok a „külsországi” követ és miniszter úrnak, aki azzal dicsekszik a király előtt, miszerint úgy lőtte le horvát zsellereit, mint az ebeket, viszont hogy nem vagyok politikailag egy véleményen vele, amit saját, nyilvánosan elmondott beszédeimből, cikkeimből és nyilatkozataimból meg lehet állapítani, nálunk pedig csak úgy nyüzsögnek a lomha idióták, akiknek halvány fogalmuk sincs arról, hogy ki kicsoda ebben az országban, hogy tehát ne kelljen nap mint nap holmi kreténnek magyarázkodnom: én nem vagyok te, te pedig nem vagy én, vagyis hogy én nem vagyok azonos azzal a magyar királyi regnikoláris úrral, sem pedig a báni közigazgatás egykori politikai főnökével, sem pedig az ideiglenes kormány miniszterével, viszont pedig te nem vagy annak a merénylőnek az ügyvédje, aki meg akarta fosztani életétől ifjú királyunkat; mivel tehát sem miniszter, sem politikus nem vagyok, sem pedig tagja annak a kormánynak, amely az ártatlan emberek tömegét tartóztatja és öldösi le, hogy nem akasztok a kéménybe élő, véres, kegyetlen torturában eszméletlenül kinzott embereket, s a csizmámmal sem tiprom széjjel az emberek heréjét, nem szúrok tűt a körmük alá, nem ütöm ki a fogaikat, hogy nem én vagyok az, aki Magyarországra utazik, ahhoz a véres gorillához, aki budai várából embervérből tölt kolbászt, egyszerűen: az én apámuram zászlai nem az én zászlaim, hogy az én apám egészen más zászlók alatt menetel, mint én, röviden tehát, ime, elhatároztam, hogy bármilyen személyi elfogultság nélkül dehomonizálom magam, amire egyszerűen a saját akaratomtól független és annál erősebb külső körülmények kényszerítenek, s ezért arra kértem a mélyen tisztelt királyi kormányt, ismerjen el és törvényesítsen részemre egy tökéletesen hétköznapi, semmitmondó nevet, egy névtelen, közönséges kereskedőségét nevével (amint hitvesem, Alice mondja: egy vidéki rövidárubolt vizesnyolcasának nevével) – nagyjából ez minden. Több mondanivalóm nincs, s azt hiszem, legjobban, ha ennyiben maradunk, te pedig most méltóztatással úgy gondolkodni, ahogy jól esik, én megmondtam a magamét.

Kamill, aki azt várta, hogy szavai után iszonyú robbanás következik be, legnagyobb meglepetésére és elképedésére azt volt kénytelen tapasztalni, hogy az öregúr, akit nyilvánvalóan kiábrándított fia kazuisztikája, egészen lehalkította hangját s miután rezignáltan leejtette karjait, leemelte könyökéről az esernyőt s a kalapjával együtt a klubgamitúra márványasztalára helyezte, lehúzta balkezéről a kesztyűt, kigombolta raglánját, sálját kioldotta, mintha csak lélegzethez szeretne jutni, így a hosszú szünet után, melyet e ruhatári procedúra töltött ki, közelebb lépett a fiához, egészen közel, mintegy részvételtjesen odahajolt hozzá, hogy észre térítse a szegény, ártatlan megzavarodottat – von Haus zu Haus és közvetlenül, melegen, csaknem érzélgősen, egészen halkán, mintha szívtől szívhez a legintimebb titkot árulná el, kijelentette: mindebből pedig az égvilágon egyetlen szót sem ért.

– No jó, ha már zászlókról van szó, de hát ki volt az, aki az Emericziek családi hajlékában a délszláv nemzeti egység jelszavainak zászlóvivője volt? Nem te? Ki tartott állandóan erkölcsi prédikációkat az egyesülésről, és pedig nemcsak a kulturális, hanem az állami egyesülésről, már a Hungaricumtól és a Franciscojofefineumtól kezdve mindvégig, éveken át? Ki irt és ki beszélt erről évekig? Kinek voltak ezek a zászlai? Az anyémek vagy a tiéd?

* *Hogy a látszatot mentsem?*

S a múltból elébe táruló képek hatására az öreg összeszedte magát, elkomolyodott és komoran folytatta: No jól van, ha már egy szép napon megtörtént, hogy én is a te zászlaid alá sorakoztam, hát lehet ez ok arra, hogy az egész állam és nép gúnyjának és megvetésének tégy ki engem?

Ezzel a hazafiatlan szentimentális interpellációval a beszélgetés egy pillanatra elcsendesült, s úgy tetszett, sikerült valamilyen elhallgatott kompromisszumos formulát találni, s a zágorjei nemzetség két magas képviselője elválhatik a lovagi torna szabályai szerint anélkül, hogy sisakjuk tollforgóját megtépáznák, s ha az öreg száján ki nem szalad patétikusan ostoba frázisa „államunkról és népünkről”, meg is történhetett volna, hogy Kamill, kardjának leeresztésével, a lovagi ellenfél előtti megadás jeleként, sor kerül a megengesztelődesre.

Kamill azonban, akit fásulttá tett apjának az az átlátszó szándékú államalkotó pátosza és legújabb trükkje, hogy fiának, mint zászlótartónak a kegyét keresse, akinek zászlai alatt határozta el magát újabb karrierista botrányaira, váratlanul harapósan reagált az öregúr szavaira, s kijelentette, hogy ennek az ostoba játéknak az egész vitában tulajdonképpen érdemileg semmi értelme sincs.

– Megbocsáss, de a te zászlaid ma, kedves apám, tulajdonképpen az udvar zászlai, érted, ezek a zászlók, királyi, generális, szaloniki, Kajmak-Calan-i zászlók, ezek a zászlók százszázalékos tagadását jelentik mindannak, amit valaha is az én zászlómnak lehetett nevezni. S amennyiben emlékezeted cserben nem hagyott, kérlek, jusson eszedbe kilencszáztizennyolc, emlékezz rá, hogy a szerb csapatok bejövetele óta a beszédek egész zuhatagát ontottam magamból, s a papiros egész rizsmáit irtam és nyomtattam ki arról, hogy a mi a területünknek ezt a katonai okupációját alapvető politikai tévedésnek, sőt mi több, örültségnek tartom, s hogy ez a tévedés előbb vagy utóbb megbosszulja magát. Te persze, érveim tömegéből, még egy morzsányit sem méltányoltál, te az én érveimből szikrányit el nem fogadtál s a legtipikusabb államalkotó „Beszertwisserré” alakultál át, aki főlényes mosollyal teszi túl magát az értetlen tökfilkó hülye fecsegéseiben.

– Már megint elveszted a valóság talaját a lábad alól, tán csak nem tagadod, hogy épp mi, mint nép, mint ország, mi, horvátok, a mi Horvátországunk, a szakadék szélén állunk, s ha valamilyen szerencsétlenség folytán a szerb fegyverek, a szerb lovasság segítségünkre nem jön, elvitt volna bennünket az ördög.

– Ugyan melyik s miféle ördög vitt volna el bennünket, kérdem tőled, már nem tudom hányadszor? Ezek a te közönséges kuriális szólamaid! Semmiféle ördög nem vitt volna el bennünket, érted, ez csak a te kormányhivatalnoki ostobaságod, hogy valamiféle ördög elvitt volna bennünket, s ugyan hová vitt volna az az ördög, kérlek alássan, mondd meg már egyszer világosan, nem vénasszonyok vagyunk, hogy jövendölgessünk, s ugyan miféle rosszabb helyre vitt volna el az ördög bennünket, mint ahová már elvitt, mintha kevésbé vesztetted volna el azt a hülye osztrák háborúdat azzal, hogy a győzők oldalára álltál? Miféle logika ez?

– Hát nem vesztettük el a háborút? Hát nem a szakadék szélére jutottunk? Hát az, ahogy a tulajdon parasztjaink szekercét emeltek a mi Ladányunkra, nem az özönvíz képét tárta elénk?

– Igen, no és aztán? De hát magyarázd meg már egyszer saját magadnak, mi módon jutottunk a szakadék szélére? Vajon azért kerültünk szembe a pusztulással, mert a ladányi zsellér szekercét emelt a latifundistára, vagy azért, mert ez a latifundista több mint száz éve ostobán politizált? Miféle bizonyíték az, hogy a te ladányi zselléred nem érett politikai lény azért, mert szekercét emelt rád? Hát nem látod, hogy az a paraszt abban a pillanatban sokkal magasabb politikai színvonalon állt, mint te, aki szerb gépfegyverekkel lövettél rá?

– No tessék, ez a te ködös fejed! Hiszen háborút vesztettünk, ember, s az anarchiától csak a szerb ágyúk segítségével szabadultunk meg, mert ugyan hol volnánk ma, ha Szerbia nincsen?

– Hogy hol volnánk, hát hol vannak a magyarok, meg az osztrákok, hol vannak a csehek meg a románok, meg a lengyelek? Hát tán a magyarokat meg az osztrákokat is a te szerb ágyúid szabadították meg, a magyarokat is, meg Bécsset is, Prágát is? Hát nem látod, miféle olcsó portéka a te sok szólamod; csak arra jó, hogy a tökfilkókat megszedítse?! A te „felszabadulásról” szóló szóvirágaid kizárólag neked hajtának hasznot! Miféle „felszabadulás”? Köszönöm az ilyen „felszabadulást”, ahol szöget vernek az emberek körme alá, meg elfürészlik a lábszárukat, ahol tüzet raknak az emberek talpa alá és kéményekbe aggatják őket

– A terrorral szemben, sajnos, nincs más orvosság, csak az erőszak, ha nem vaskesztyű-

vel fékezik meg a dolgot, mi is Kun Béla uralmát élhettük volna át, de mit vitatkozunk erről, ez indiscutable.

- Hát persze, tiszta sor, mindaz, amit én a Hungaricum, meg kilencszáztizennyolc óta mondok neked, a te szememben mindig indiscutable volt és az is marad! Mindez nem más, mint gyöngyöt szórni a disznók elé, az és semmi egyéb!

- Ugyan hol vesztetted el az eszed? Másra sem vagy képes, mint hogy vigyorogj és fintorogj, hogy sérteggess és szemtelenkedj - kiáltott fiára az öreg -, hát valóban agyalágyult lettél? Ha így van, klinikai vizsgálat alá kell helyezni!

- Hagyjuk ezt! Remélem, nem azért kerestél fel, hogy az „egyesülésről” vagy „nemege-sülésről” teoretizáljunk, mert mindez ma egy ügy, viszont a te miniszteri ukázaid más ügy! He-lyesen különböztessünk! Ma már nem magyar kormányférfiak vagyunk! Miféle „egyesülés”? Azt a gyűlevész komitáció népséget egész ausztriai életed során „sátoros cigányoknak” tekin-tetted. Kilencszáztizennyolcban, amikor a te ladányi vérengzésed után „érdemes hazafiként” kitüntetésekkel abfertigoltak, pardont adtak és bókolgattak néked, a legjobb esélyeid voltak arra, hogy valóban megszabadulj tőlük, de nem, te a hátsó kisajton át megint becsempészted magad az udvari báljukra, most pedig, mint valami messenger boy, ahhoz az öreg tolvajhoz utazol Budára, pedig jó alkalmad volt látni, hogy embervértől ragad ott minden. Ó, hányszor szavaltál a „becsületről”, meg arról, hogy a „becsületet csak vérele lehet lemosni”, s ha annyira fontos volt neked ez az „Ehrenreinwaschung”, mért nem távoztál tiszta kézzel a hajcihéből?

- Ladányi ősi hajlékom nélkül maradtam, az a paraszti csöcselék eltiporta bennem a nem-zeti és emberi méltóságérzet fogalmát, mit akarsz most egy öreg, kiszolgált tisztviselőtől, hát nem látod magad is mennyire rosszra fordultak a dolgok?

- Mondd meg hát végre, miben állhatok szolgálatodra, mert nem tudom elképzelni, hogy ez a találkozás kizárólag plátói célokat szolgál!

- Nem, valóban nem vagy ember, a Teremtő egyetlen nemes emberi tulajdonsággal sem ruházott fel, sajnos! Így tehát azt az elhatározásodat, miszerint ősi családi nevedet megtagadod, véglegesnek lehet tekinteni?

- Olvastad a hivatalos lapban az erről szóló döntést? Szerinted mit lehetne még tenni?

- Tekintettel arra, hogy erről, mint társadalmi botrányról, már Újév óta beszélnek, ami, remélem, nem ismeretlen előtted, s arra való tekintettel is, hogy az ügyet, attól tartok, Pesten is kommentálni fogják, azt hiszem, nyilatkozatot adhatnál, hogy a névváltoztatásnál, példának okáért lingvista, vagy mondjuk, hazafias indítékok vezettek, hogy itt, amint ez manapság szo-kásos, a név közönséges horvátosításáról van szó, vagyis hogy a névváltoztatás az én követi kinevezésemmel, s egyáltalán velem, mint apáddal, semmiféle konkrét kapcsolatban nem áll, körülbelül így valahogy, hogy legalább Pesten valami formát találjunk a dologra...

- Hát csak nem akarod, hogy tréfát űzzek, én nem vagyok magyar vagy sváb eredetű tőzseügynök, nem vagyok külföldi idegen, semmiféle koncessziót sem akarok megkaparintani.

- Tehát: visszavonhatatlan? Ez a te aposztáziád, ez az utolsó szó, ami részedről végső-válásunk pillanatában elhangzik?

- Kérlek, ami engem személyesen illet, semmi szükségét sem érzem annak, hogy végleg elváljunk egymástól. mert még mindig remélem, hogy előbb vagy utóbb felismered: nem én vagyok az oka annak, hogy következetes maradtam. A múltban már annyiszor volt igazam, s ha nem feledkeztél meg róla, ezt már jónéhányszor ünnepélyesen elismerted, ennél fogva ha azt gondolod, hogy szakítanunk kell egymással, ezt csupán te gondolod így, én viszont nem osztom a véleményedet.

Ezt az utolsó replikát az öregúr már csak félfüllel hallotta, mert közben gondosan nyaka köré tekerte a sálát, felhúzta bal kesztyűjét, egyik ujját a másik után meghúzogatva; először a középső ujján, különösen pedig a mutató ujján elrendezte a durván cserzett disznóbőr redőit, mikor pedig mindezzel végzett, felkapta az asztalról a jobb kesztyűt, gyorsan felrántotta, fel-emelte esernyőjét, aztán a kalapját, s így állt, kalappal és kesztyűvel a kezében, lehajtott fővel, egy-két pillanatig. Csend volt, amelyet a külső szobából csak ideges csengetés zavart, no meg a szolícitárius hallóztatása, hogy ne szakítsák meg a vonalat. Aztán hangos kopogtatás után Burić jelent meg az ajtóban, pardon, bocsánat, hogy zavar, Belgrád van itt, a doktor urat keresik Erdmann professzor ügyében. Bécsből, Erdélyi-Erdmann professzor keresi a doktor urat.

- Mondják meg magának, Burič, mit kívánnak, s ha szükséges, hívjanak tíz perc múlva újból, most nincs időm!

Miután ez az intermezzo is véget ért, az öreg úr, az üdvözlét jeléül konvencionálisan főt hajtott, csak épp annyira, hogy megbiccentse a fejét, nehogy túl udvariasra sikerüljön a dolog, s aztán szó nélkül a kijárat felé indult. Itt, az ajtó előtt, miután épp hogy kissé feltárta, megállt, majd újból betette az ajtószárnyat és jobbját a kilincsen nyugtatva, derékban kissé görnyedten, mintegy megtörten, még egyszer felemelte tekintetét és szemmelátható habozás után azt a kényes kérdést intézte fiához, nem mondaná meg neki (ha nem óhajtja, nem kell válszólnia), vajon igaz-e, amit rebesgetnek s már az újságokban is szóba került, tehát igaz-e, hogy belépett a kommunista pártba?

- Igaz.

- S vajon igaz-e, hogy a párt valamiféle bizottságába jelölték?

- Igaz.

- Hát így rendeltetett, ezt kellett megérem, hogy a fiamból bandita lett! Nos tehát, hála istennek ezért is, most pedig, ha már így van, semmi baj, hát akkor isten áldjon.

- Viszontlátásra, apám!

- Semmiféle viszontlátásról most már szó sem lehet, így van fiam... - az ajtó halkán becsukódott, az utolsó szavakat nem lehetett hallani, s azt sem lehetett tudni, tulajdonképpen mit akart mondani, márpedig, a síró hanglejtésből ítélve, minden bizonnyal valami nagyon szomorú dolgot akart az öreg mondani.

CSUKA ZOLTÁN fordítása

MILAN KONJOVIĆ: Szövőszék

Mai jugoszláv költők

Ha teljességre nem tarthat is minden vonatkozásban igényt ez a szerény válogatás: a költemények változatossága, a költői alkotók szembezőkö különbözösége, s nem utolsó sorban a hangszerelés gazdag skálája, korszerű alkalmazása, úgy vélem, megsejtet valamit az élő jugoszláv líra törekvéseiről és áramlatairól az utolsó négy évtizedben. Sajátossága ennek a lírának mindenekelőtt az a vonás, amelyben tudatosan elüt akár a nagy szerb költőnemzedék – Santics–Rákics–Ducsics –, akár a *hrvatska moderna* jeleseinek, sőt Názornak költészetétől is; nevezetesen abban, hogy szinte megtagadja a veretes formát és mellőzi a stilizált, az örök emberi igényűnek vallott tematikát. Tin Ujevicsot és Drainacot, a formabontás és összesítés e két rangos költőjét legfeljebb csak az újat hozó Krleža és Crnyánszki nem tekintheti közvetlen mesterének, a fiatalabbak fejlődésén azonban érezhető hasznos felszabadító hatásuk. A köznapibb tárgyra, keresetlenebb formára törekvésben, a szabadabb hangszerelésben és vitathatatlan őszinteségekben. Az ily módon beállt tárgyi és formai lazítás a fejlődés vonalán szükségképpen magával hozta az átfogóbb világkép megteremtésére irányuló szándékot, a ható élet termékeny közelségének lírai átélését, az egyéniség minél közvetlenebb és maradéktalanabb feltárását.

Ennek érzékeltetésére mutatunk itt be, egy-egy verssel, kilenc olyan élő jugoszláv költőt, akiknek életműve már kiteljesedett, vagy főbb vonalakban már mutatja a végleges kibontakozású termést. Szándékosan kerül ez a válogatás a második világháború utáni sematizmus-dogmatizmus jegyében fogant rövid időszak lírai képviselőit, valamint az utóbbi években mutatkozó neo-szürrealista törekvések sokszor kakofóniába torkolló kísérleteit.

M. Krležát (*1893) a magyarul is megjelent négy műve után felesleges „bemutatni”. A délszláv dráma megteremtőjét, az első európai szintű horvát esszéistát, a szatirikus regény kiváló művelőjét legfeljebb lírikusként említhetjük itt, mint rokoníthatatlan jelenséget a jugoszláv irodalomban. Költészetének hajszálgökerei Kranjčević gondolati gazdagságáig nyúlnak vissza, majd felveszik Petőfi és Ady forradalmiságát, s végül a nyugati líra újabb éltető nedveit, hogy merőben újat hozzon K. a lírában is, formabontó egyéniségére szabván a horvát szabadverset, ha nem is egészen úgy, mint nálunk Kassák Lajos.

M. Crnyánszki (*1893) a nagy költőnemzedék után fellépő fiatalok közt a szintetikusok és formabontók igényével jelentkezett a húszas évek elején. Kiváló ismerője Ady költészetének. Egyszerű tárgyú verseiben a modern ember lelki világát tükröző mélységek rejlenek, a hazai színek és hangulatok hű átmentésével.

D. Makszimovics (*1898) nevéhez csaknem négy évtizede fűződik már a kitűnő „legrangosabb szerb költő” Bogdanovics-féle értékelés. A természet, ifjúság és szerelem szopránja ő a szerb lírában. Az ihletett tiszta percek zenében álmódó lírikusa. Költeményeit elmélyültség, lebegő képfarmálás és raffináltan egyszerű hangvétel jellemzi. Hazafias lírája is jelentős.

G. Krklec (*1899) szintetikus hangja a legtávolesőbb hatások magábaolvasztásával vált egyéni varázsú lírai magánbeszéddé, amely a zágorjei táj és gyermekkor élményeit éppoly teljesen őrző változatos hordozásában, mint a férfikor elmélyült szólamaít. Műfordítói munkássága igen jelentős (Puskin, Brecht, Jeszenyin).

D. Tadijanović (*1905) hangja talán a magyar Bartaliséval rokonítható leginkább. A végtelenbe vesző szlavón mezőkről hozott köznapi élményeket hömpölygető szabadverseiben a szándékoltan leegyszerűsített forma ellenére is meggyőző hatást ér el keresetlen őszinteségével.

D. Ivanišević (* 1907) az új olasz, spanyol és francia líra vívmányain gyarapodott forma- és kifejezőkészségével lett a dalmát tájak érdekes hangú költőjévé épp úgy, mint a világotjárt ember életérzésének megszólaltatójává. Jeles műfordító is.

O. Davicsó (* 1909) Krleža folyóiratában, a *Pecsét*-ben tűnt föl mint nyugati mű-

veltségű újhangú költő. A francia szürrealisták hatását jellegzetesen szerb színezetű élményanyaggal békíti össze első köteteiben. Újabban már-már az érthetlenség határát súrolja a Breton-i vers hangvételét is meghaladó versáradatával.

J. Kaštelan (* 1919) dalmát tájírója, megtisztulva az olasz költők és főleg Lorca hatásától, a szabadságharc éveiben ért a holnapba vetett hit, a szocialista új hazafiaság sajátos ötvözetű költészetévé. Szertelen képzeletű, játékoságában is megkapó, érdekes költői egyéniség.

V. Parun (* 1922) üstökösként tűnt föl a fölszabadulás után. Első kötetét vegyes kritika fogadta. A népköltészet üdeségét őrző, új életérzést tükröző versei a gyermekornak és nőiségnek a horvát lírában eddig ismeretlen tartományait tárták fel. Egyre mélyülő tehetsége a délszláv líra nagy ígérete.

D. K.

M. KRLEŽA

A HÓ

Patyolat transzparensén most csupa álca minden tünemény
s a dolgok szinte piszkosak.
Viaszsápadtak az ennivaló nők is, piros ajkuk sebes és kimarjult,
foguk meg sárga mint öreg dominó nullája.

A hangok tompák, s roppant üresen konganak
a mi nyomoruságunk is világosabb, nagyobb a színek hétszeres
hazugsága híján, ebben a csupafagy szürkeségben.

A hó fehér és okos csendjében amint
járok, meddő fájdalom moccan bennem.

Azt hiszem, mindez aligha tart sokáig:
nyomaimat az idő bizvást hamarabb
behordja, mint lábamét a hó.
Ne tudja senkise, hogy jártam én is egykor itt.

M. CRNYÁNSZKI

ÉLET

Korántsem tőlem függ; nem ám!

Eszembejut, mily szép volt:
mélylila víz fölött
karcsúdad íveléssel
és némi daccal
vakítón, mint fehér hold
ívelt egy híd, s emléke lám
most megvigasztal.

De tőlem is függhet.

Elég, ha aznap köröttem
barázdák frissen illatoznak
vagy ha a felhők fölöttem
alacsonyabban ringatóznak
hogy kedvre derüljek.

Nem tőlem függ és mégis tőlem!

Elég, ha zuzmarás verőben
hópaplanos kicsi kertből
előtipeg egy kósza gyermek
és gémberegett kis kacsói
megölelnek.

D. MAKSZIMOVICS

LÍRAI LETÁR

Szomorú volt itt minden, csak a napsugár
vigalma tündökölt a hegytetőn.
Nem is a csók, a vágy szebb minden alkunál,
ha hervad is a szirma rejtezőn.

Szeplőtlen tiszta hódolat a harmatok
ringása itt a füvek természetén.
S a jó: hogy felhők és tisztások vallatott
szívárvány csöndje volt csak az enyém.

G. KRKLEC

RÓZSÁK

Nyúltam csokornyai sárga
rózsáért koldusmódra

Igéző piros rózsza
hullatott térdre, sárba

Ahány szál őszirózsa:
mind hazug vallomásom

És aztán? – Mind a három
hullt szirma; ifjuságom!

D. TADIJANOVIĆ

A JÉGFARKAS

Ki ne tudná, hogy én Rastušjéről
Podvinjére jártam iskolába? –

Téli reggel. Fagy.
Egyedül megyek a faluból.
Hogy ballagok a befagyott Glogovica mentén,
Egyszercsak: reccs! – és recseg, ropog ám
Egyenest felém a jégen át!

Eszembejut az esti beszélgetés:
Hogy a farkasok betörték Boszniából.
Akkora félelem fogott el hirtelen, hogy
A lábam meg sem állt velem Podvinjéig.
Ahonnan a tejesek már szállingóztak
Hazafelé; nekem meg könnyes a szemem.
Kérdik is a tejesek: Mi bajom?
Semmi, semmi, mondom én
S indulok tovább.

Az este anyám alkalmasint arról ejt szót,
Hogy a Glogovica jege ropog a hidegtől.
Én hallottam is, mondom én,
És nevetek.

O. DAVICSO

NYUGTALANSÁG

Ha még egy utast fölvesztek, mozdonyvezetők
a visszatérést nem ismerő vonatokra
melyek leláncolt szemhatárok felé.
gyakrabban
holott ritkábban
gyorsabban
holott cammogóbban
mennek a történelem szükségszerűen egyirányú vágányain
ma éjjel hogyha még egy utast fölvesztek, mozdonyvezetők:
jelzőfütty nem tépi többé a sötétséget, és zsvajt
tumultust, peronok bánatát nem önti el többé
ha a z t az utast fölveszitek:
jelzőfüttyök föllobognak
tömegek megfeketülnek

szikracsóvásban ront a vész a borzongással alvado
sötétbe, ha fölveszitek, mozdonyvezetők:
az ablakokban álló férfiak,
a megremegő asszonyok
a ringatózó gyermekek
mind a rémület medréből kicsapó folyók lesznek, és
nem lengenek a felszinen fehéren
az agónia integető keszkenői, mozdonyvezetők
ha azt az utast fölveszitek:
a téboly vágányán robot ki innen minden mozdony
s zúdul a végső szemhatáron túlra!

1933

D. IVANIŠEVIĆ

AMSTERDAM KIÁRUSÍTÁSA

*in den buik van de stad drinken wij koffie en de stad
zeilt verder*

Hans Lodeizen: Uitverkoop van Amsterdam

*... a pályaudvar közelében, Rembrandt háza felé me-
net, nyilvánosházak sorakozó kirakataiban meztelen
nők...*

D. I. útinaplójából

Ez a meztelen nő a kirakatban
ez a kékszemű és ürestekintetű meztelenség
akár varró- és mosógép és húsdaráló
ez a meztelen nő a kirakatban, Amsterdam szívében.
Víz álma, szél cirógatása, nappalok fényküllős felhői
nem vetnek árnyékot sohasem
erre a fénytelen elhagyatotttra.
Hideg ez a nő, mint a holland királyi bank
mint minden pénzüintézetek, mik összeláncolták
e csatornák és gátak embereit
tea- és kávéházakban, lakosztályokban
sikátori lebujokban
hajófülkékben
dokkok és óceánjárók fenekén
– szegecselés és füst –
hol tengerészek és kazánfűtők
whiskyre
szomjúhoznak és
szomjuságtól részegen

erre a meztelen nőre itt e kirakatban.
Holott ez a kékszemű és ürestekintetű kirakati nő
minthogyha rég feledte volna már
bánatok szurokját, örömök pirosát
s egyetlen vágy emészti csak:
fedhetné meztelen testét akkora bankjeggyel
hogy az ovális figura
mélyebbre érne a köldökénél!

Akkor lennének neki is
meztelen lányai egy kirakatban –

S a város hajókáz
csak hajókáz tovább, Lodeizen!
S türelmes gyomrában mi feketét iszunk.

S. KAŠTELAN

HOLNAPRA SZÜLETŐHÖZ

E verset neked szánom. Csak neked.
Két véres ütközet közt ez a zászlóm.
Hogy büszke légy, s én méltó így legyek.
Karom eléd a Virradatba tárom.

Zúgók, örvények sodrán visz feléd
Almaink kormányosa, a szabadság.
Hé, napsugár, süsd füveink tövét!
Kedvemet nyerges fellegek ragadják!

Nemcsak a madár. Hazánk is repül.
Szárnya a bizvást teljesülő álom.
Neked e verset. Győzelmi jelül.
Karom eléd a Virradatba tárom.

V. PARUN

A SZOMJÚSÁG BALLADÁJA

S a férfi szolt; szomjas vagyok.
Forrás csobogdált a közelben.
Tudod te, milyen türelmetlenek
a szomjas vándor ajkai. – ?

S én vártam őt egy tölgy alatt:
Hol marad el ilyen sokáig?
Eltévedt? Messze tán a forrás.

Szűk völgy ölén, a barlangszáju
hegyek bozontos vadonában
a visszhang fölnagyítja ám
a vízmorajt s csalárd közelrel
csalogatja a szomjazót.

Lement a nap. Kis ideig
vigasztalt még egy hang hiú
reménnyel – ó, én balgaságom!
csupán az erdei lakóknak
mesélt a szánalomról a
kajánkodó gatyáscsuvik!

Vártál te már valaha is
öreg erdön éji órán
szívszorongva arra, hogy egy
irgalmas fa néven szólít?

A völgy megöszült. Tünődő
felhőkkel vont a nyár.
Hosszant haldokló délután.
Mit mondok a szénégetőknek
ha estefele kicsi méccsel
a völgyön ballagdálnak át
s megkérdik, kire várok itt
a tölgy alatt, hol szerencsével
nem járt halandó soha még – ?

Tudom, nem is jön vissza többé.
Hisz útját arra vette ő
hol új szerelmek tüze süt
szabadon s oly marasztalón
hogy megállítja az időt:
kalárisukat ott a lányok
vetik cinkos fűzek nyakába
s megfelelkeznek a vadászok
hamar a mókusokról.

Szomjas volt s elindult a völgyből
csacsogóbb forráshang után.
Most már tudod, mily türelmetlenek
a szomjas vándor ajkai.

Dubrovnik, 1965.

Aki még nem utazott hajón Hercegnovi és Dubrovnik között, nem mondhatja el, hogy látta Dalmáciát. A színekben és fényben tobzódó tengerpart legszebb részét villantja elénk az alig kétórás úton. Öblök, lagunák, sziklák és szigetek. A háttérben pedig Monte Negró, a komor „Fekete Hegyek” sziluettje. És mindez csak úgy odadobva, a véletlenszerűség utolérhetetlen bájával. A parton néha egy-egy halászfalu, azután újra sziklák, szigetek, sziklák és tenger. És színek. Álomszagú tündöklő színek. Sárga, zöld, vörös és kék. Összefonódnak, szétválnak, majd újra találkoznak. Ebből lesz az azúr!

A távolban egy zöldellő kis sziget: Lokrum. Púpos alakjával úgy emelkedik ki a tengerből, mintha el akarná zárni az érkező szeme előtt a nagyszerű látványt, hogy aztán egyszerre táruljanak elénk a dubrovniki falak.

A FEHÉR VÁROS

Az olaszok dalmát Velencének, a franciák jugoszláv Ávignonnak, mások szláv Athénnek nevezik. Egyedülálló architektúrájával Dubrovnik rászolgált a hasonlatokra. Olyan ez a város, mintha egykori lakói kis gályáikon a mediterrán kultúra minden szépségét összehordták volna. Maga a település a korai középkorból való, de mai formáját a XV–XVI. sz. folyamán kapta. A kapubástya fölött most is ott lobog a büszke raguzai köztársaság. Velence egykori vetélytársának *Libertas* feliratú zászlaja. Századokon keresztül ezzel a jelszóval védték önállóságukat a leggazdagabb dalmát kereskedőváros lakói, mígnem Napoleon végetvetett a kis köztársaság történelmének. Legalább is egy időre. Mert Dubrovnik ma újra virágzik. Neve talán ismertebb, mint fénykorában.

Amikor beléptem a kapun, egy új jelző jutott eszembe: a fehér város. A házak fehér kövekből, az utcák burkolata márványszínű lapokból készült, melyeket évszázadok csiszoltak fényesre. A háztetők sötét kontúrja adja a keretet az összképhez. Igazi renaissance város, a harmónia tökéletességével. Itt minden fenséges és minden történelem. A hercegi udvar, a katedrális, ősi patríciuscsaládok palotái. Barokk erkélyek és gót tornyok. S Dubrovnik mégse múzeum. Ez a város él és lüktet. A régi falakon kívül modern villák, üvegpalaták és luxushotelek épülnek. Az egykori kikötőt és mólóját, a dallamos nevű Porporellát ma már csak a fürdeni és napozni vágyók látogatják. A tengerbe nyúló várfalak féltékenyen őrzik az ódon szépségeket. S Dubrovnik így szép: kétarcúságában. A múlt és jelen, a régi és az új egymás mellett.

A FESZTIVÁLOK VÁROSA

A szabadtéri előadásoknak Dubrovnikban nagy múltjuk van. A humanizmus idején, amikor az egész Balkán török igrában sínylődött, ennek a kis városállamnak virágzó kultúrája és magasszínvonalú irodalma volt. Vajon a mediterrán éghajlatnak, vagy a dubrovnikiak realitásérzékének köszönhető, hogy már ekkor kialakult szokás

volt a hazai írók legjobb darabjait köztereken, a szabad ég alatt bemutatni? Hosszú szünet után, 1950-ben felújították a régi tradíciót, s az idén már a XVI. „újkori” dubrovnikai játékokról adhat hírt a világsajtó. Július 10. és augusztus 24. között 26 természetes színpadon: tereken, parkokban, templomokban és régi erődökben tartanak drámai bemutatókat, koncerteket, folklór- és balettműsorokat. A műsor színvonalát a legjobb hazai művészek mellett számos külföldi együttes vendég szereplése biztosítja. Csak néhányat említenék: a Smetana kvartett Prágából, az olasz opera fesztivál-együttese, a New York City balett, a moszkvai Borodin kvartett. A szólisták között pedig a legjobb cseh, német, olasz és szovjet énekeseket hallhattuk. A Nyári Játékok változatos programja mellett Dubrovnikban megvannak a specifikus külső feltételek is, amelyeket a különböző műfajok megkövetelnek. Nem csak a tradícióra, nem is a világ minden tájáról összegyűlt közönségre gondolunk elsősorban, hanem a természeti és építészeti adottságokra, amelyek minden műfajnak megfelelő színteret nyújtanak. A dominikánus templomra, ahol Bach h-moll miséjét, és a Drzsity-térre, ahol Haydn Évszakok c. művét adták elő a Zágrábi Filharmonikusok. Vagy a hercegi palota csarnokára, amelynek lágy akusztikája a szólókoncertek és kamaragyűttesek számára biztosított nagyszerű lehetőséget.

AZ OLASZ OPERA

Valentino Fioravanti nem tartozik a zenetörténet kiemelkedő alakjai közé, de a maga idejében Nápoly egyik legnépszerűbb operaszerzője volt. Aki végighallgatja egyetlen ma is játszott operáját, a Falusi énekesnőket, megérti, hogy miért. Igazi olasz zene ez a szó hagyományos értelmében. Opera buffo. Minden ünnepélyesség, minden feszültség nélkül. De minden nehézkesség nélkül is. Könnyed, dallamos, finom. És a sikert csak teljesebbé tette az a bájos elegancia, ahogy mindezt a firenzei Olasz Fesztiválegyüttes előadta. Meg a környezet. Tessék elképzelni, hogy kint ülnek egy teraszon, és várják a feketét. Amíg a kávé készül, önök elgyönyörködnek az éjszakában. Az égbolt, a távoli hegyvonulat, a villanegyed fényei, mindez egy színpad háttere. Végül a pincér helyett mégis csak Pradella mester jelenik meg. Kezében... no nem a dzsezza, amiben a törökös kávé főzik... nem... csak a karmesteri pálca. A közönség – felerészben olaszok –, felcsattanó tapssal üdvözlí. A nyitány első akkordjaira elhal a taps, nem hallani többé hangos beszédet, csak a muzsikát.

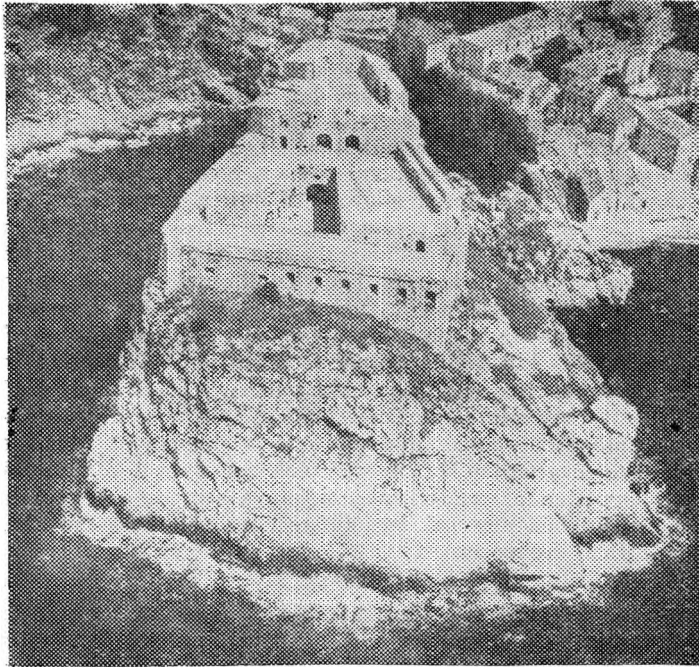
A nyitány után a szereplők felvonultatása következett. Ez valamivel komorabb, drámaibb volt, mintha nem is egy olasz buffo előadásán ülnénk. De csakhamar előtör a nápolyi zene, amely inkább kedveli a kellemes, könnyed, mint szenvedélyes éneket. Az egész előadás legsikerültebb része az éneklecke-jelenet kettőse volt. Rosa (Cecilia Fusko) és Don Bucefalo (Paolo Pedani) remekeltek ebben a kettősben. Paolo Pedani egyébként is az est ünnepeltje volt. Említést érdemel az a közvetlen kapcsolat, amely az előadás folyamán a közönség és az énekesek között kialakult. A nézők minden jólsikerült áriát, tetszetős jelenetet tapssal, olasznyelvű közbekiáltásokkal jutalmazták. A színészek pedig időnként elragadó improvizációkkal hálálták meg a lelkesedést.

A két jelenet közti szünetben megtudtam, hogy az olasz opera utoljára két évvel ezelőtt járt itt. Akkor a sokkal népszerűbb Aidát és a Sevillai borbélyt adták elő, de talán – legalábbis így emlékeznek vissza akik látták – annak sem volt nagyobb sikere, mint a mai rövid kis kétrészesnek.

Az ötvenes évek fesztiváljainak egyik legnagyobb sikere a Szentivánéji álom volt. S valóban nehezen lehetne ideálisabb helyet elképzelni Shakespeare tündérei számára a Máli grádác mediterrán vegetációjú parkjánál. Kaktuszok, pálmák és sziklák között egy csillogó kis tó. A néző szinte elfelejti, hogy előadás van. Amikor pedig rádöbben, hogy mindez itt színpad, legszívesebben a színházi kellékek közé sorolná a magasban sárgálló holdat is.

Úgy látszik, hogy Shakespeare vígjátékai gyökeret vertek ebben a környezetben, mert a Szentivánéji álom után most a Vízkereszt került bemutatásra a Grádácban. A természeti szépségek mellett az érdekes rendezői felfogás is sokban hozzájárult a darab sikeréhez. Az egész beállítás olyan volt, mintha nem a színészeket válogatták volna a szerepekhez, hanem fordítva, a szerepek alakultak a színészekhez. Malvolio szerepét egy fiatal színész játszsa, s ez rányomja bélyegét az egész előadásra. Szerepének beállítása együttérzés helyett inkább nevetésre ingerli a nézőt. Ehhez hozzájárul, hogy a színészek valóban játszották a darabot. Nem csak a közönségnek, önmaguknak is. Nem úgy élték át a szerepet, ahogy a hagyományos színházi felfogás megköveteli. Sőt, egyáltalán nem élték át. Mint aki tudja, hogy mi lesz a vége, s azt is, hogy közben mi fog történni. Csak éppen eljátszogatnak. De ezt a játékot olyan komolyan csinálták, olyan odaadással, hogy a néző szinte úgy érezte, ő is játszik.

Van Shakespearenek egy másik „színpada” is Dubrovnikban. A Lovrijenac. Ez előtt 800 évvel, amikor Saxo Grammaticus először vetette papírra Hamlet történetét, Dubrovnik lakói egy erődöt kezdtek építeni. Nem is álmodták, hogy Dánia tragikus sorsú ifjának építenek otthont. Pedig a Lovrijenac olyan, mintha Shakespeare-tragé-

A Lovrijenac

diák számára készült volna. Félélmetes környezet. Negyvenöt méter magas szirt tetején, mintha egy lélekzetelállító pillanatra fennakadt volna, felúton az égbolt és tenger között, ott áll az erőd. Ezen a „Shakespeare színpadon” folytak a Hamlet, majd az újabb évadban az Othello nagyszerű előadásai.

DALMATOK DALMÁCIÁBAN

Amikor Dubrovnikban felújították a félévezredes tradíciót, természetesen a régi dubrovnikai szerzők művei is műsorra kerültek. Mert hogy Shakespeare darabjai kitűnő színteret találtak a Lovrijenacban, az többé-kevésbé a véletlen műve. De Marian Drzsity és kortársai itt, ebben a városban ezekben a házakban éltek, itt írták darabjaikat. Nagyon természetes tehát, hogy a fesztivál legkiválóbb előadásai közé a dubrovnikai renaissance irodalom gyöngyszemei tartoznak.

A kitűnő dubrovnikai szerző Marin Drzsity, aki majdnem ötven évvel előzte meg Shakespeare-t és egy egész századdal Molière-t, az idei műsorban két vígjátékkal is szerepel. Az egyik a Szkup (Fösvény), a másik pedig a leghíresebb és talán legsikerültebb műve, a Dundo Maroje. (Ez utóbbi számunkra annál is érdekesebb, mert a Nemzeti Színház az idei évadban szintén műsorra tűzte.)

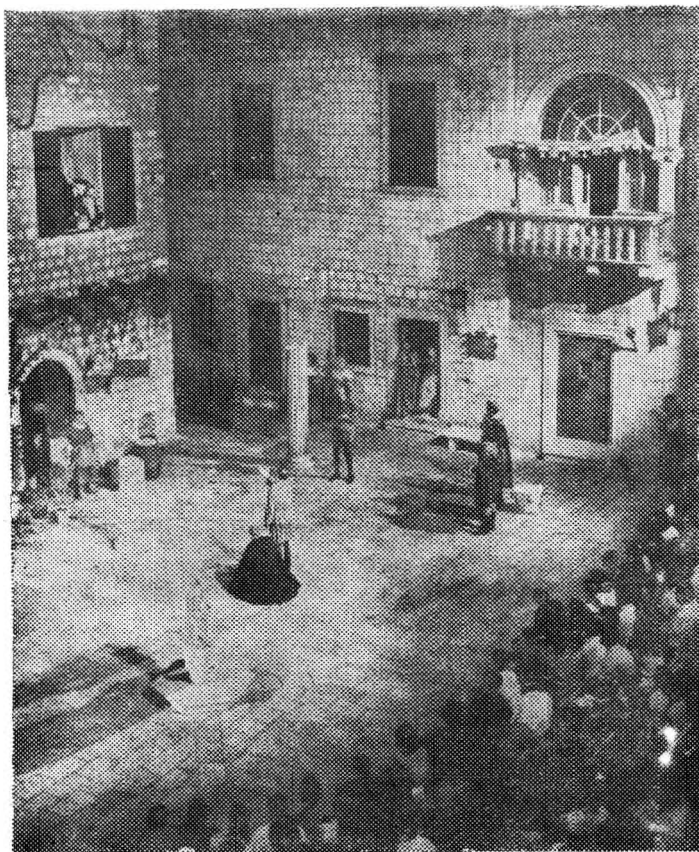
A Dundo Maroje első bemutatójára 1551 farsangján került sor. Szerzője ekkor még élt. De az ünnepelés, a hatalmas siker sem menthette meg ezt a művelt főpapot a patriciusok üldözésétől. Az volt a bűne, hogy soha nem tudta elfelejteni plebejus származását, nagyfokú műveltsége pedig csak arra volt jó, hogy még jobban észrevegye korának ellentmondásait. Ez először vígjátékaiban jut kifejezésre, később özszeesküvésbe keraeti. A leleplezés elől külföldre menekül, s ott is hal meg. Vígjátékaival a dubrovnikai renaissance irodalmat európai színvonalra emelte. A Dubrovnikai Nyári Játékok felújítása óta a Dundo Maroje mindig a legnagyobb siker volt. Az idei bemutató azonban még valami újat, vagy ha úgy tetszik régit is nyújtott. Először mutatták be a darabot eredeti nyelvezettel, úgy, ahogy azt Drzsity megírta. Kétségtelen, hogy ez a nyelv egy kissé archaikusan hat, de annyira tömör, olyan utánozhatatlanul frappáns, hogy ez bőven kárpótol egy-egy olyan szóért, amit a mai néző csak nchezen ért meg. És természetesen nagyon jól illik a szerepekhez. Amikor az öreg Dundo Maroje elindul, hogy felkeresse fiát, már az első mondatok után tökéletes képet kapunk erről a dubrovnikai kalmárról. Igaz, meg akarja menteni fiát a római kurtizántól – akiről egyébként kiderül, hogy szintén dalmáciai –, de legalább annyira félti a pénzét is. Eredeti ötlet a szerzőtől, hogy a különböző dalmát városok tipikus alakjait külföldön, Rómában hozza össze. Itt aztán egyik fonák helyzetből a másikba kerülnek, s ugyanazok, akik saját városukban olyan magabiztosak és fennhéjázók, itt pillanatok alatt a legnevetésgebb figurákká válnak. A darab egyszerű története csak váz, amelyre Drzsity egy szerteágazó cselekményt épít, néha olyan epizódokkal, amelyek nincsenek különösebb összefüggésben a főcselekménnyel. Mégis ezek az epizódok teszik tökéletessé a vígjátékot. A szereplők egész sorát vonultatja fel bennük, s itt érvényesül legjobban az a szellemes, néha vaskos, de sohasem banális humor, amely Marin Drzsitynek nemcsak legfőbb eszköze volt kora társadalmának bírálatahoz, hanem legfőbb erénye is.

A nyári játékok előadásai 9 órakor kezdődnek. De azon az estén, amikor a Dundo Marojet mutatták be, már jóval korábban megkezdődött a közönség áramlása az amúgy is forgalmas Gundulity tér felé. A négyszög alakú téren mint egy félkörre hajlított átló, helyezkednek el a lelátók. Díszelemek természetesen nincsenek. A két oszlop, a szökőkút, a házak, mindez ott áll már századok óta. Legfeljebb egy hordó a kocsmá előtt, vagy egy pad, amit az előadás kedvéért helyeztek oda. A narrátor

bemutatja a szereplőket, felkéri a nemes Dubrovnik lakosságát, patriciusokat és köznépet, hogy legyenek elnézőek s megkezdődik az előadás. A rendezés a természetes helyszín lehetőségeire épül. S Koszta Szpáty nemcsak rendezői rutinról, hanem erős képzelőtehetségről is tanúbizonyságot tett, amikor minden ajtót, minden ablakot, erkélyt, teraszt mesterien kihasznált. És a kis utcácska, amely beletorkollik a térbe, mintha csak azért készült volna, hogy az ifjú Maro el tudjon menekülni az apa haragja elől.

A színészek is pontosan megértették a rendezés követelményeit: nagyszerűen kihasználták az adott területet, és sikerült elérniük azt, amit zárt színpadhoz szokott színészek számára olyan nehéz, hogy megfelelően bánjanak a hangerővel és a gesztikulációval. Érdekes, hogy a sok jó alakítás közül nem a főszereplők emelkedtek ki, hanem Mise Martinovity, Dundo Maroje szolgájának, Bokcsilonak szerepében. Igazi Marin Dzsity-i figura. Szerep és színész egyaránt.

Másnap a strandon magyarokkal találkoztam. Nem, ők még nem látták a Dundo Marojét, nem is értik a nyelvet. De láttak sok minden mást Dubrovnikban, és egész Jugoszláviában, amerre jártak. S abban mindnyájan megegyeztünk: a Dubrovnik Nyári Játékok is nagyszerű lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy a szomszédos népek jobban megismerjék egymás kultúráját.

Jelenet a „Dundo Maroje”-ből

ÍGY ÉNEKEL ORPHEUS

Dalolt miként bokor mit rózsa tölt be,
Réz-, gyümölcs-, hab-hangú ének futása,
És minden faág hosszabbá meredve
Kérge alatt meglágyult, nyújtva enyhe
Homályát asszonyi simogatásba.

És a nemes vadállatok, nem értve
Hogy vérük aranyos mézzé megalvadt,
Mind felborzoltan álltak, ifja-vénje,
A csendből kihalva és kitépve,
Fülükben figyelő fénytócsa hallgat.

És ő az időt hallhatóvá tette
Tiszta sekély víz ringásával áldva,
Piros-foltos pisztránggal ékítette,
Virágos fű színébe öltöztette,
Napsütött porhanyó föld zamatába.

És dalolt langyos esőbe omoltan,
Nedvesen lila lóherében állva,
Bőre alatt vérzőn, szomjan, titokban,
Sziklák alóli echo-ra tapadtan,
De már a csend első hulláma várta.

ORPHEUS MÁSODIK ALÁSZÁLLÁSA

Alászállás, szóból s hangból kifosztva,
Üres kézzel; egy tett, a tett előtt már;
Derék s ágyék keserű tűzbe mártva,
S repülő fekete kutyák marása
A húsban, mely kinyílik, mint agyag, sár.

Nedves tavasz csillagképei gyúlnak,
Gyújtózsínór mind az erdő-gyökérzet,
Ezüst házban hó-erek összefolynak,
Rózsák fakadnak, tükrök elfakulnak,
Ifjú villám mutatja meg a mélyet.

* Ivan V. Lalić (* 1931) – Gyors egymásután megjelent köteteivel került a fiatal szerb költők élére. Egyre teljesebb hangja, igényessége, formaművészete és gondolatisága méltán kitörsít előkelő helyet számára a délszláv lírában. Az Idő, tüzek, kertek c. válogatott kötetét Zmaj-díjjal tüntették ki 1962-ben.

Mig Orpheus ragyog barlang-sötétben,
Önnön ibolyaszín árnyának atyja,
Vezető nélkül, el nem rendelésben,
A hús-odú mind virág-zendülésben,
Villódzó kéreg, szikra-tarka lepra.

Emlékezik az elmúlt vereségre,
A sikoly helye, perce, nyoma ott van,
Tovább megy; láng mint szőlő szövevénye
Kíséri, s az éj szivacsos sötétje.
Mint újult látomás bányája lobban.

Alászállás, de ígéret se vonja,
Játék, nincs záloga, szabálya, vége;
Minden lépés: gyökér; ágat se bontva
Álmodja önmagát e különös fa,
Éj-mélyben örvényét kutatja fénye.

Nyoma ég mintha tűzgömb helye volna;
Orpheus, emlékezve, lepraverten
Halad a végtől kezdetig hatolva,
Mig az éj öble, mint az ősök odva,
Magot lövell: halál a szerelemben.

Leszáll; nyarak mint szirének dalolnak;
Barlangban áll ő néma siralomban.
Húnyd le szemed – s térj vissza önmagadnak:
Rajzó hab-rózsák véredbe suhannak.
Az ő lépése hangját hallod ottan.

TENGERPART

Elidőzni valameddig
e csöndben a haragvó tisztaság előtt,
nem jó, máris bennünk honol villámcsapásként
tenger fanyar vérében, vad mag vörös homokban,
hogy istenné gyúrjam, beléköpök,
vadrózsává, fehér izzású méhnek álma
kinek érintetlen fülánkja gyémánt,

e csöndben az öbölben,
halk összpontosulásban, melynek visszhangja követ átfúr
belülről mint verejték; itt hol tajtékvirágliget rezeg
a parti hordalék szegélyén; a tenger szempilláin álom
sótól súlyos a föld minden sebére,

nézd, madár-csontváz, igézi még a repülés szimmetriája,
üres bádóg-doboz, fémre varrt rozsa-rózsa
mint vékony keszkenőn arcról törölt vér –

épp csak néhány jel szerteszórva
és hangunk vérként egymásba keverve
mint szeretők szaga, mint a történelem:

lázongó szók csillagzanak
a maguk áhitott való helyén.

WEÖRES SÁNDOR fordításai

IVÁN MINATTI*

VALAKIT KELL SZERETNED!

Valakit kell szeretned –
legyen bár fű, patak,
fa vagy kő.
Valakinek a vállára rá kell tenned a kezed,
valakinek oda kell adnod
fehér felhőidet,
nyugtalan álmaid madarait,
erőtleneséged riadt madarait.
(Hiszen valahol őket is várja
nyugodt fészek, szeretet!) Valakit
kell, valakit kell szeretned,
legyen az fű, patak,
fa vagy kő.
Hiszen a fák s a füvek
ismerik a magányt
(megállanak előttük a léptek – egy pillanatra,
és aztán egyre távolodnak),
a gyengédséget ismeri a patak
(kékjére ráhajolsz),
a kő pedig ismeri jól a kint
(hangtalan szívére
rátiporsz).
Valakit kell szeretned!
Valakit kell szeretned!
Akivel együtt kell járnotok,
mindig egymás mellett kell járnotok!
A kövek, a füvek, a fák, a patak –
minden magányos hallgatag utitársai,
és csak akkor beszélnek,
mikor az emberek elcsöndesednek.

PAPP ÁRPÁD fordítása

* Szlovén költő (szül. 1924-ben). *Verseskötetei: S poti, 1947. (Utakkal); Pa vo pomlad prišla, 1955 (Mégis itt a tavasz); Nekogu moraš imeti rad, 1964 (Valakit kell szeretned)*

FERENCZY BÉNI rajza

BARTÓK BÉLA EMLÉKÉNEK

Kodály Zoltán – Bartók Béláról

Az ötéves Ballet Sopianae

Emlékezés Bartók Béla pályakezdésére

Kodály Zoltán — Bartók Béláról

... Visszatekintve, ma már jól látszik, hogy a munkái: egy lassú, egyelőre kevesekben végbement lelki átváltozásnak hű krónikája, bennök kibontakozik az új lélek, mely csak most kezd hasonlóiira találni a sokakban. Nincs most itt az ideje az élettől, explozív feszültségtől duzzadó művek kritikus latolgatásának. De bizonyos, ha majd egyszer eljön a nagy számadás: ott lesznek a kevés igaz, legigazabb érték közt, amelyek alapján Magyarország létjogot követelhet a civilizált világban.

(1919)

*

Vasárnap láttuk-hallottuk először e télen *Bartók Béla* táncjátékát, a *Fából faragott királyfi*t. Még szinte mai az első előadás fölrázó élménye, amely, másfél éve, ünnepet derített a háború hosszú fekete böjtjébe. Még világít *Tango* karmester nagyszerű tette, mellyel beírta nevét a magyar zenekultúra aranykönyvébe. Szörnyű idők voltak, mikor először ropta bolond holtig-táncát a Fabáb-király, először sírta el szívrepesztő bánatát az igazi, mindenétől megfosztott királyfi. Azóta minden még szörnyűbbre fordult. S mégis: ennyi baj közt bizalom, reménység fog el. Nem halhat meg, akármilyen beteg egy ország, ha ilyen szívárványos élet-gejzír tudott belőle kitörni.

(1918)

*

A *Fából faragott királyfi* bemutatója nem volt hatás nélkül Bartók helyzetére a zeneéletben. Hála a karmester, Tango Egisto kitartó munkájából fakadó tökéletes előadásnak, a kritika – ha némi fenntartással is – megváltoztatta a hangját; nem mert többé támadni. Elismerte Bartók génuszát „groteszk táncaiban”, kivált a Fabábuében, de nem tudta elismerni, hidegnek találta az expresszív jeleneteket...

(1921)

*

... 1919-ben befejezi Lengyel Menyhért pantomimjához, *A csodálatos mandarin*hoz készített vázlatait. Eddigi stílusának legkimagaslóbb alkotása ez, de új távlatokat is nyit, kivált a zaklatott életet kifejező jelenetekben...

(1921)

*

Bartók zenéjét ma sem a közönség, sem a kritika nem látja már annak a hét zárt ajtajú várnak, aminek látta még tíz éve, de még mindig kevesen tudták követni azon az úton, melyet régi alapon álló kereséstől a maga megtalálásáig megtett. Eddigi ellenzői is kénytelen-kelletlen elismerik kitaláló képessége gazdagságát, zenekara egyéni színét, színeinek a gondolatokkal együttműködését, gondolatainak szigorúan szerves összefüggését. A „modern zene” egyik ágába sem sikerült őt beosztályozni, sem a régi-új-keverék tarka stílusába, sem a fél- és áltehetségek anarchia-kaoszába.

Zenei egyéniségét az őspiritívusáéknak a legfejlettebb kultúrával való egészen egyéni összeforrása teszi különállóvá. Zenéje egyanyagú, önmagában zárt, egységes szervezet, kölcsönzések, utánzások szinte minden nyoma nélkül. Ősei neki is vannak, de nem külsőségeken látszik a kapcsolat: a múlt nagy zenék lelke él benne, minden, ami nem időhöz kötött, ami örökérvényű. De az átlagos zeneműveltség számára legnehezebben hozzáférhető benne az, ami a népzenevel való kapcsolatból fejlődött.

(1918)

*

Bartók abból az emberfajtaból való, amely örök elégedetlenségtől hajtva mindent meg akar változtatni, mindent szebbé-jobbá akar tenni, amit csak a Földön talál. Ebből kerülnek ki a művészet, tudomány nagyjai, a nagy felfedezők, feltalálók, politikában a nagy forradalmárok, Kolombusok, Gelileik, Kossuthok, akik mind másképp hagyták maguk után a világot, mint ahogy találták.

Természetesen sok az elégedetlen, aki szeretné megváltoztatni a világot, de nem tudja. Bartók tudta. Mert műveiben megvan az a titokzatos, eleven éltető erő, ami hiányzik sok, külsőre hasonló műből.

Mert sokan próbáltak az utolsó félszázadban új zenét írni, azaz sokakban tört a világszerte bontakozó új szellem művészi kifejezésre, de keveseknek sikerült azt maradandó formába önteni.

Bartók e kevesek közül való, s ezért már ma is világszerte a legtöbbet játszott szerzők egyike. Noha világszerte sokan vannak, akik a régihez, megszokotthoz ragaszkodva, nem szívesen hallják az új hangot. És valahányszor előadják egy művét, egy percre Magyarországra is gondolnak, ha nem többet, annyit: mégsem lehet utolsó ország, ahol ilyesmi megterem.

(1955)

(KODÁLY ZOLTÁN: *Visszatekintés című kötetéből*)

Az ötéves Ballet Sopianae

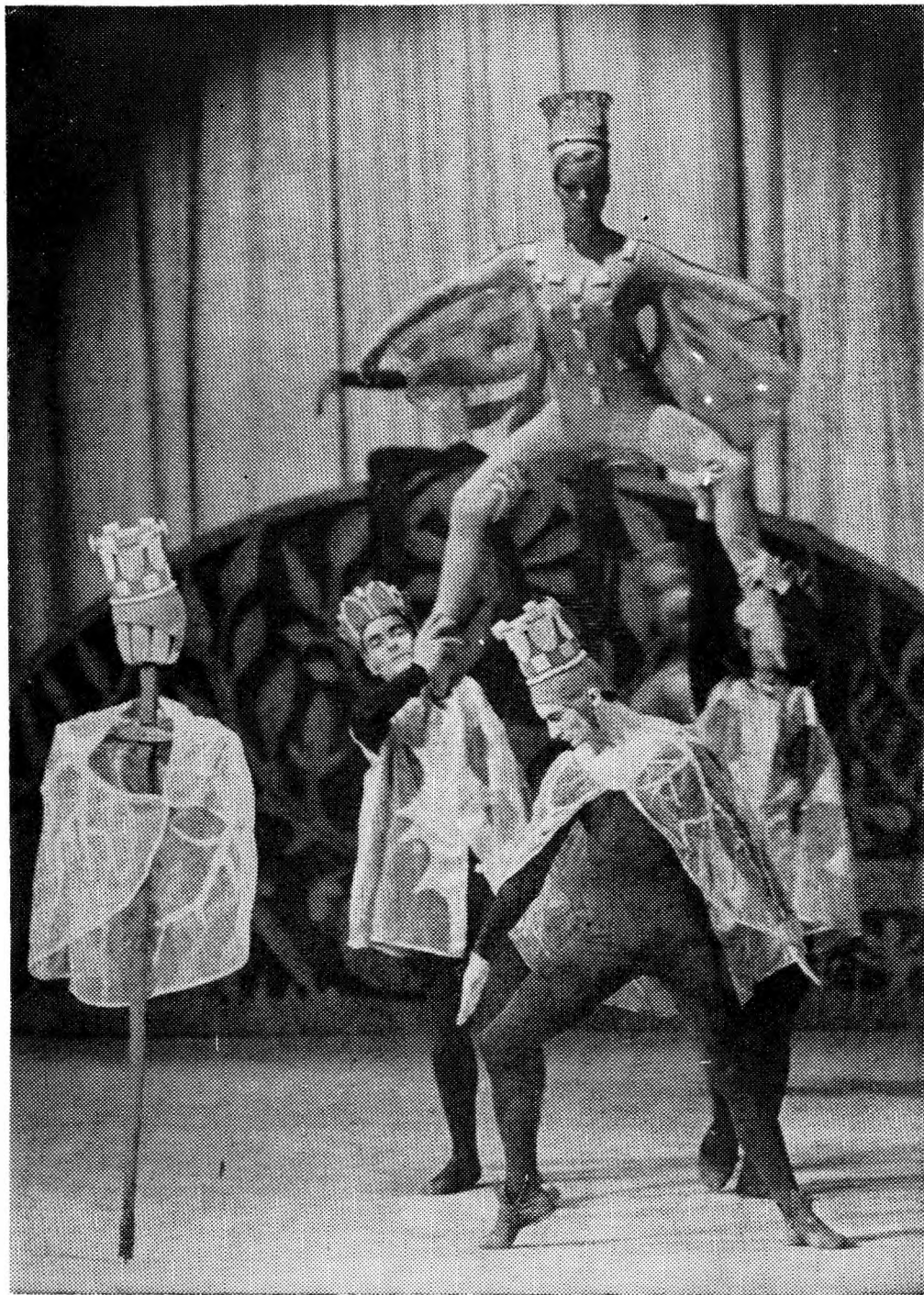
Bármely valamirevaló színháznak ahhoz, hogy énekes-zenés darabokat mutasson be, táncosokra van szüksége. 1960-ban, az akkor már operaegyüttesrel rendelkező Pécsi Nemzeti Színházhoz így került az Állami Balettintézet frissen végzett tucatszámú táncosa, fiúk és lányok vegyesen. Amikor aztán Eck Imre, aki már évekkkel előbb az Állami Operaház balettkarában jelentős szólós szerepeket táncolt és önálló koreográfiaival, kamara jellegű, kisebb balettjeivel és sikerült koncertszámaival magára vonta a figyelmet, vállalja a fiatal táncosok irányítását, megnyílt a lehetősége annak, hogy a pécsi színház tánckara önálló együttesé forrjon össze. Eck új táncnyelven új témákat akar megpróbáltatni. A jól formálható, kezéhez simuló, technikailag felkészült fiatal táncosok követik elgondolásait, s törekvéseihez kitűnő zeneszerzőket is megnyert, akik kifejezetten az együttes számára komponálnak balettzenét. Az együttes első önálló műsorával 1961 tavaszán lép a nyilvánosság elé, s – bár működését továbbra is a Pécsi Nemzeti Színház keretei közt folytatja – fölveszi a Ballet Sopianae nevet. Azóta öt év telt el, az együttes nyolc önálló bemutató előadást tartott, s alkalmankint három-négy darabot számítva, csaknem harminc új magyar balettet állított színpadra. Ezeknek nagy részét maga Eck Imre koreografálta és rendezte, a balettek zeneszerzőiként pedig a fiatal magyar komponisták javát sorakoztatta fel Láng Istvántól Maros Rudolfig, Gulyás Lászlótól Szokolay Sándorig. A fél évtized alatt az együttes megfordult számos európai országban, szerepelt Angliában, Ausztriában, Csehszlovákiában, Finnországban, Lengyelországban, Luxemburgban, a Német Demokratikus Köztársaságban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Norvégiában, Romániában és Svédországban.

Legutóbbi bemutatóját 1965 októberében tartotta az együttes, amikor *Hódolat Bartók Bélának* cím alatt Eck Imre koreográfiájában három Bartók-művet állított színpadra. Két évforduló találkozásából született a műsor, s valami jelképest kell látni abban, hogy a húsz éve halott Bartók Béla zenéje és a fél évtizedes múltla visszatekintő Ballet Sopianae adott kezet egymásnak ezen az estén. Bartók Béla, korunk egyik legnagyobb hatású s a világ hangversenytermeiben – Sztravinszkij és Schönberg mellett – legtöbbet játszott muzsikusa, aki táncjátékaival a balettművészet terén is új utat nyitott, valamint a modern kifejezőeszközöket a balettszínpadon kereső fiatal együttes, a Ballet Sopianae találkozott e műsorban. Az ötéves múlt szükségessé, a bemutató pedig lehetővé is teszi, hogy ezúttal – túllépve az előadás alkalmi kritikáján – a pécsi együttes sajátos kifejezési módját, önálló karakterét, egyéni jegyeit keressük. A programot a megvalósulással összevetve, az öt esztendő bemutatóit egymás mellé állítva, miben látjuk a Ballet Sopianae sajátosságait, törekvéseinek jellemző vonásait, eredményeit, s a cél és megvalósítás ellentmondásait? Mit jelent a pécsi balett a magyar művészet és sajátosan a magyar balett-színpad fejlődésében, történetében?

„A ma táncművészetének feladata az eszmét hordozó gondolat és az ezt kifejező forma harmóniájának helyreállítása” – mondta egyik nyilatkozatában Eck Imre. – „Törekvésünk, hogy olyan táncjátékokat hozzunk létre, amelyek elevenen hatnak a ma emberére, formálják, alakítják eszmevilágát, az emberi test, a zene és a látvány szépségének együtt megnyilatkozó művészi erejével.” Más szóval: ez a tánc nem folytatása a 19. századi balettművészetnek, annak a formanyelvnek, amit *A hattyúk tava*, a *Diótörő* még napjainkban is látott színpadi megvalósulása mutat. Ez a tánc nem elégszik meg ún. egész estét betöltő, klasszikus művek mégannyira újszerű színpadra állításával, nemcsak szórakoztatni akar, hanem eszméket is ki akar fejezni. Hangsúlyozottan a mai valósággal keres kapcsolatot, a ma emberéhez akar szólni, társa-

HÓDOLAT BARTÓK BÉLÁNAK

(Képek a Pécsi Balett műsorából)

A lából taragott királyfi (Tóth Sándor)

A tából faragott királyfi (Arva Eszter)

Concerto (Stimácz Gabriella és Hetényi János)

A csodálatos mandarin (Csiló Ferenc, Eck Imre, Hetényi János)

dalmi mondanivalót kíván kifejezni. Ha úgy tetszik, nevezhetnénk akár „mondani-valós” balettnak is. Itt a szöveggönyv, a szűzsé, a program mindig fontos szerepet játszik, s zenének és táncnak olyanféle találkozása jön létre, mint amit a program-zenénél irodalom és zene egymásrahatása mutat. Itt a tánc nemcsak mozdulat- és forma-problémák sorozata, hanem emberi problémákra, mai gondokra való válaszkérés.

Ezt a célt természetesen a régi mozdulatnyelv elemeivel, az ún. klasszikus balett eszközeivel nem lehet elérni. Az újszerű szemléletet és látásmódot csak új mozgásformákkal lehet kifejezni. Az ólomhegyű balettcipőnél fontosabb lesz a karakterisztikus jelmez, a piruetteknel és forgásoknál a pantomimikus játék. A felfokozott szenvedély, a féktelenül lobogó indulat a mozgásban is kifejezésre jut. A mozdulatok szétnyílnak, a kezek nemcsak jeleket irtanak a levegőbe, hanem konkrét érzést és gondolatot fejeznek ki. Az arcjáték szinte színészi jelentést kap. A játék csúcspontja nem egy-egy táncos reflektorral kísért szólómutatványa, hanem a táncosok csoportos mozgatása. A produkció értéke nem egyes kiváló táncosok művészetéhez, hanem az együttes egészéhez kapcsolódik. A gyorsaság, a csoportok szimultán mozgatása, a többszerűség jellemzi ezt a táncot. Apró tipegések, a mozgás kecses és kaligrafikus rajza helyett az ugrások és emelések kapnak szerepet. A táncos gyakran a balettcipőt is elhagyja, mezítláb lép a színpadra. A mozgás plasztikussá válik, a játéktér nemcsak bontja ki a *parancs*. A háború feletti ítélet, az emberért való aggodás s egy bekövetkezésszerűségben, hanem mélységben és magasságban is kitágul. Itt a tánc nem festmény, hanem plasztika, a mozdulat nem líra, hanem dráma. A klasszikus baletthez képest ez a tánc vad és barbár, valami ősi mozdulatnyelv, a pantomim jelbeszéde tér benne vissza.

A bemutatott darabok fél-háromnegyed órás táncjátékok, belőlük három-négy tölt ki egy estét. A ma emberéhez szóló eszmével és az újszerű mozgásnyelv a leg-sikerültebb módon azokban a balettekben jut kifejezésre, amelyeknél a zene és koreográfia egyaránt úgyszólván a pécsi balett műhelyében született, ahol a mozgást inspiráló (avagy a mozgástól, koreográfustól inspirált) zene a megtáncolás szándékával született. De a szavakkal megfogalmazható gondolatosságra való törekvés és újszerű formanyelv jellemzi azokat a produkciókat is, amelyek korábban született, nem balett-zenének szánt művek tánci átköltésére, a mozdulat nyelvére történő lefordítására vállalkoznak. Tegyük hozzá: a koreográfia ez utóbbi esetben nem mindig tudja elfogadtatni a megoldást.

Mindkét törekvésre példával szolgál a mostani bemutató.

Köztudomású, hogy az est műsorában szereplő két Bartók-mű, *A fából faragott királyfi* és *A csodálatos mandarin* eredetileg is balettzenének készült. De a *Concerto* – nem. A *Concerto* Bartók utolsó alkotó periódusának, de talán az egész életműnek is a csúcsa: kiteljesedés és összegezés, betetőzés és szintézis. A koncentrikusan felépített öt-tételes nagyzenekari mű valóságos szimfónia. Bartók, aki igen szűkszávuán szokott nyilatkozni műveiről, azt mondta e darbjáról: A mű általános tendenciája a sötétségből a világosság felé haladás. Nem állítjuk, hogy a nem-balettzenének született műveket nem lehet, nem szabad eltáncolni. (A „pedagógiai” cél fogadtatja el az illusztrációt, a regénydramatizálást és megfilmesítést is. Ám e kérdés vizsgálata messzire vezetne. . .) De amikor egy annyira teljes, tömör, a zenei gondolatot annyira a maga nyelvén megfogalmazó műről van szó, mint a *Concerto*, a színpadon viszont annyi anekdotikus elemet tartalmazó konkrét mesét, történetet tolmácsoló mozgást látunk, úgy érezzük, zene és tánc nem „fedí” egymást. A zene nem utánozni akarja a természetet, a zenei hang sosem hasonlítható össze a természetben hallható hangokkal. A zene realitása nem az, hogy lódobogást, patakcsobogást, madáracsicsergést ismerünk föl benne. A zenei nyelv a legabsztraktabb kifejezési forma. Megközelítéséhez sokkal inkább a matematika nyelve van közelebb, mint az irodalom. A zenében arányok, szerkezet, viszony, konstrukció, magasság és mélység, dinamika érvényesül. Ha a tánc reális elemeket komponál erre a zenére, óhatatlanul ellentétbe kerül vele. A *Concerto* koreográfiája a kettős zenei témának ellentétes képi-mozdulati megjelenítésére törekszik. De amikor a zene motívumokat páva-hal-holló hármasra, kánkánt táncoló párral és egy mezítlábas proletár-párra „fordítja le”, konkrét élményt

rögzít és szembefordul a zenével. Érzésünk szerint az önmagában is teljes, zárt, kompakt zene eltáncolása csak akkor jár helyes úton, ha a mozdulat is ugyanazon az absztrakt síkon marad meg, ahol a zene szól; ha a színpadon „csak” az arányok, a ritmus, a mozdulat vonalvezetése, az összefogottság vagy zártság, a tömörség vagy a lebegés, az erő és liraiság kelt esztétikai élményt. Ezért tudtuk elfogadni a Vivaldi zenéjére (a g-moll, D-dur, és F-dur concerto-ra) szerzett koreográfiát (*Etüdök kékbén*), mert nem vállalkozott többre, mint a concerto a zenébe: versenymű. A balett Vivaldi zenéjének képi kibontása, egy másik művészet nyelvén történő tolmácsolása, a derű, a könnyedség, a harmónia érzelmi állapotának vizuális és mozdulatokban megfogalmazott megjelenítése. Itt az erőteljes fogások és a nehéz emelések, a könnyed forgatások és az özpuha lépések – akárcsak Vivaldi zenéje – a harmóniának olyan tiszta formáit teremtik meg a színpadon, mintha szél írta víz hátára jeleket, vagy ha madarakat látunk kék égbolton, különös ábrákban repülni. Viszont ezért voltunk elégedetlenek az ugyancsak Bartók zenéjére, a *Divertimento*-ra szerzett balettel, ahol a tánc a három-tételes vonószekari művet három jelenetre bontotta föl, s önálló gondolati elemekkel, filozófikus tartalommal töltötte meg, hogy bemutassa – az egykori műsorfüzetet idézzük – „a Lelkiismeret harcát a Jó és a Rossz között, ennek a küzdelemnek szinte tudatalatti folyamatát”, az erény megkísértésének kudarcát, erény és bűn harcát, valamint a bűn hálójának feloldhatatlanságát.

A pécsi együttes valóságos értékei, egyéni sajátosságai nem is annyira ezekben a szimfonikus balettekben mutatkoznak meg, hanem a pantomimikus táncjátékokban. Az est műsorában *A csodálatos mandarin* koreográfiája ilyen. Az alapszöveget író Lengyel Menyhért patnomim grotesque-nak nevezi történetét. Bartók zenéje a szenvedély drámája. Itt a koreográfia el tudja fogadtatni megoldásait. Amit a színpadon látunk olyan, mint egy Franz Marc vagy Chagall-kép. Eck Imre a történet és zene expresszív elemeit még tovább is fejleszti. Az egyedi történet, a nagyvárosi környezet háttérbe szorul, az öreg gavallér és a szende ifjú csak epizodistái a történetnek, s a három csavargó sem igazi csavargó. Kültelki vagánytörténet helyett végtelen erők összecsapását látjuk, a szenvedély, az indulat legyőzhetetlenségének vagyunk a tanúi. A balett egyfelől szinte kozmikus méretekre tágitja ki a félelem és aggodás motívumát, másfelől amit az emberről és a szenvedélyről elmond, azt tudatosan teszi, s mondanóját a nézőben is tudatosítja. Az expresszív indulatok tudatos hámba-fogása – ez adja a tánc dinamizmusát. A zenében rejlő feszültséget kirobbanó erejű mozdulatok jelenítik meg, de a mozdulatatlanságban is indulat vibrál. Ez az a mozdulat-nyelv, amelyen a koreográfus és az együttes legkifejezőbben tudja mondanóját tolmácsolni.

S ha a *Mandarin* sikeréhez hozzávesszük az öt év legkiemelkedőbb bemutatóit – az *1514-et* (Ránki György zenéje), a *Pókháló-t* (Gulyás László zenéje), a *Parancs-ot* (William Bukovy zenéje), a *Változatok egy találkozássra* címűt (Vujicsics Tihamér zenéje), – akkor a magyar balett és az egyetemes művészet térképén most már jobban el tudjuk helyezni a pécsi eredményeket. Miben rejlik a Ballet Sopianae újszerűsége, egyéni karaktere? – Eck Imre és együttese művészetének legsajátosabb erénye az expresszivitás. S ha a művészetek családfáján rokonokat és elődöket keresünk a pécsi együttes stílusához, óhatatlanul a tizes-huszas évek európai művészetére az expresszionizmusra kell gondolnunk. A művészetek történetében persze semmi új nincs előzmények nélkül. S nálunk, ahol egy rövid szakaszt nem számítva, 1919 után megszakadt az európai művészet kontinuitása, érthető napjainkban az a törekvés, amely valami módon a századelő avantgarde mozgalmával keres kapcsolatot; áthidal egy kimaradt fejlődési szakaszt, ugyanakkor tovább is fejleszti, új tartalmi elemek kifejezésére használja fel az izmusok formai eszközeit. Az expresszionizmus és az életet drámának látó, a emberi küzdelmet ábrázolni akaró tánc kapcsolatát tekintve ez alighanem kétszeresen indokolt. Hatvani Pál írta 1919-ben: „Az expresszionizmus fedezte fel a mozgást, és tudja, hogy a nyugalom és az egyensúly, a világ és sors viszonyú lehetetlensége csak mozdulatok. És csak egy őseredeti forma megismerése, ha a világról azt mondjuk: Kezdetben volt a mozgás.” S ha az expresszionizmus

fedezte fel a mozgást, hogyne találna visszhangra az expresszionizmus abban a művészetben, amelynek anyaga maga mozdulat!

Eck Imre önálló táncjátékai szinte kivétel nélkül két ellentétes erő küzdelmére bontják föl a színpadi mozgást. Így kelt feszültséget, így válik nála a tánc aktív és aktivizáló művészetté. Dobogó itt a színpad, amelyen ellentétes erők vívják harcukat. Nem leábrázolni akarja az életet, hanem jelzésekkel akar érzelmi benyomást, feszültséget kelteni. Olyanok ezek a baettek, mint egy kiáltás. A harc mindig az emberben és az emberért zajlik, s szintere az élet. Ellentétek küzdelmére épül a Ránki György zenéjére szerzett *1514*, ugyanúgy, mint a fekete-fehérben komponált Derkovits-fametszetsorozat. A Hirosimára az első atombombát ledobó pilóta lélektani drámáját bontja ki *A parancs*. A háború fölötti itélet, az emberért való aggodás s egy bekövetkehető pusztulástól való félelem határozzák meg a balett gondolati tartalmát. A *Pókháló* hőse a társát kereső férfi, aki képtelen a választásra, a döntésre, s az elidegenedett szerelem forgatagába menekül, majd határozatlansága, tétovasága egyre inkább kibogozhatatlan kötelékként fonódik köréje. Ugyanennek a gondolatnak variációja a *Hiperbola*: a magány és az üres, lélektelen társas-kapcsolat ugyanannak a hibás emberi magatartásnak két szélső pontja, s a termékeny és gazdag emberi társtalálás akadályai...

A jó és a rossz küzdelme Eck Imre színpadán tehát nem elvont etikai kérdés, hanem mindig kapcsolatban van a társadalmi haladás gondolatával. Optimizmusa tevékeny, bizik az emberben, a társadalomban élő ember jövőjében. Az ellentétes erők harca itt a társadalmi jó és rossz emberi küzdelmévé tágu. Ez a korunk emberével vállalt szövetség lehet a biztosítéka annak, hogy egy sajátos formanyelvhez, az expresszionizmus eszközeihez kapcsolódó táncművészet a mai és a holnap nézővel is kontaktust talál, hogy a Ballet Sopianae-nak nemcsak eredményeket felmutató múltja van, hanem kiteljesedő és további értékeket termő holnapja is lesz.

PÉCZELY LÁSZLÓ

„Az Értől az Óceánig“

Emlékezés Bartók Béla pályakezdésére

Halálának 20. évfordulóján, de azt megelőzően is, sokoldalúan méltatják immár világra szóló jelentőségét. Ez alkalommal arra szeretnék emlékeztetni, milyen körülmények között indult el 20. századi nagy zenei forradalmunk, s hogyan alapozta meg ezt az a nagyarányú népdalgyűjtés, amelynek egyik legnagyobb jelentőségű és élete végéig szívósan tevékeny munkása volt. Azt gondolom, 60 év múltával sem időszertlenül figyelmeztetni a forrásra, a kis magyar Érrre, mely diadalmasan futott be „a szent, nagy Óceánba“.

Sokat írtak róla, mégsem árt – okulásul is – rágondolni művelődésünk történetének göröngyös, kitérőkben zökkenőkben bővelkedő útjára. Szeretünk felejteni, s e felejtésben gyakran tűnnek el tudatunkból értékes nemzeti hagyományaink, hogy aztán időnként nagy fáradsággal kelljen újra napvilágra hozni őket. Így süllyedt el mindjárt itteni történetünk kezdetén csaknem minden, amit magunkkal hoztunk új hazánkba, aminek alapul, kiindulásul való megtartása pedig sok veszteglő kitérőtől évta volna meg művelődésünk fejlődését. Zenei téren különösen 1867 után jellemző a hagyományoktól és az őket őrző néptől való elfordulás. Míg irodalmunkban már csaknem egy századdal korábban megindult a nép költészete és hagyományai iránt való érdeklődés (l. Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig*, 1927.), sőt Petőfi és Arany költészetével csodálatosan szép virágba borult, addig zenében még sokáig váratott magára a népi hagyomány és tudatos művészet, magyarság és európaiság magas színvonalú szintézise. Ha valamikor, hát a századfordulói és az azt megelőző évtizedek magyar zenei életének láttára kiálthatott volna fel Kőlcsey

joggal: „*Íme tehát idegen szikrák ismét, melyek által a magyar kebel fentebb lángra kíván gyűlladni.*” (Nemzeti hagyományok). Sokan szóltak arról a zenei izlésről, amely a századunk elei nagy zenei kibontakozást fogadta. Szólaltassuk meg az egyik kortárs-tanút. Kacsóh Pongrácot; 1910-ben ezt írja (idézi Demény János: Bartók- és Liszt-emlékkönyv. 1955. 415. l.): „... értelmi középosztályunk színe-java kétségbeejtően hátramaradott zenei izlésről tanúskodik. Kár, hogy nincs jogomban leköszölni néhány lővárosi nagy hangjegyzetlet rendelési könyvéből néhány vidéki főúri és zseni család lapját. Elszörnyülködnek az olvasó, ha látná, mit rendel és mit muzsikál nemzetünk virága? Nem arról szólok, hogy könnyű muzsikát, ... az az elszomorító, hogy milyen az a muzsika, amit a magyar középosztály favorizál... Első tekintetre érthetetlen az a széles, áthidalhatatlan szakadék, amely az Akadémia és a Nemzeti Zenede színvonalá, másrészt a legjobb magyar úri társaság zenei közszükséglete között tátong. Ott egy magas műveltségű, ... gyakran ultramodern, párizsiakkal, berliniekkel összemérhető művészsereg, itt ... azok, kiknek zenéjét a legjobb esetben kuplék, de sokkal gyakrabban szánalmas ún. magyar nóták képezik, melyek éppoly kevésbé magyarok, mint amennyire nem nóták.”

E képet egészítsük ki a sors- és harcostárs nyilatkozatával a zeneszerző és a népdalkutató helyzetéről a század első évtizedeiben: „*Nehemiás könyvében olvassuk, hogy mikor a babiloni fogságból hazatért zsidók fel akarták építeni Jeruzsálem romokban heverő falait, a körül lakó ellenségek folyton háborgatták őket. Végre csak úgy értek célt, hogy kiki az ő egyik kezével munkálódik vala, a másikkal a fegyvertartja vala... A magyar zene építői is csak fél kézzel dolgozhatnak. Félkezűvel állandó védekező harcot kell viselniök.*” (Kodály Z.: A zene mindenkié 15. l.) Ismerős sors a magyar irodalom történetében is, Balassi Bálint, Zrínyi a költő, Tótfalusi Kis Miklós, Apáczai Csere János és még számos költő és íróútód sorsa, akik közül nem egy a toll mellett bizony igazi kardot is markolt! Íme a közönség és a zeneszerző helyzete, amikor 1906 nyarán Bartók megkezdte népdalgyűjtő munkáját, ugyanabban az évben, amikor Ady is betört „*új időknék új dalaival*”. Kodály 1905-ben Mátyusföldön, Bartók egy évre rá a Bihar megyei Vésztőn döbönt rá, hogy a népszínművek és az úri közönségnek a cigánytól játszott kedvelt dalainál van egy értékesebb, magyarabb zene, amely már csak a parasztság, az uradalmi cselédek, zsellérek és pásztorok emlékezetében él. Ezt kell megmenteni a végleges elkallódástól a zenei nevelés és a történelmi szükségszerűség hozta zenei újjászületés számára.

1906-ban jelenik meg Bartók és Kodály 20 magyar, ének-zongorás népdalfeldolgozása. E szerény kezdeti művet a zenetörténet mégis úgy tartja számon, mint amely az egész elkövetkező magyar zenetörténet irányát megjelöli, hisz itt talál rá először a magyar zeneművészet természetes alapjára, a népzeneire. „*Talánának bár népünk lelkének ezek a sokszor őserdei megnyilatkozásai – olvassuk a kiadvány előszavában – tele annyi szeretetre, mint amennyit érdemelnek. Eltart még soká, míg elfoglalják az őket megillető helyet házi és nyilvános zeneéletünkben. A magyar népdal a hangversenyteremben! Különösen hangzik ma még. Hogy egysorba kerüljön a világirodalom remekeivel és a – küllöldi népdallal. De menjön az ideje annak is.*” (Kodály: A zene mindenkié. 1954. 5–6. l.) Különös érzés: olvasni ma, 60 évvel később ezeket a sorokat, amikor oly magától értetődő már mindaz, ami akkor az úttörés nehéz éveiben (évtizedeiben!) csupán a jövőt élesen látók és útját következetesen járók szemében volt az. Mert az új zenei korszak szükségszerűsége benne volt a levegőben, csak még kevesen hallották a hangját. Igaza volt Seprődi Jánosnak, Bartók és Kodály egyik derék elméleti úttörőjének: „*A mindentől felvillanó jelenségek csalhatalanul mutatják, hogy elérkezett az, amit a bibliai nyelv az idők teljességének nevez.*” (Idézi Demény János, i. m. 309. l.-on)

Ettől kezdve egy mind monumentálisabb méretekben kibontakozó, ma is tartó népdalgyűjtő tevékenységének lehetünk tanúi, de ugyanakkor egy olyan ócsárló és rágalomhadjáratnak is, amelyhez fogható talán csak Petőfi és Ady körül zajlott. Bartók hol a Felvidéken, a palócok körében, hol az erdélyi havasok székely falvaiban gyűjt, majd a Dunántúlon, Tolna, Somogy, Zala és Baranya parasztsága körében; hol a Muraközben találjuk, hol horvát szövegekkel párosítva bukkan rá egy csomó ősi

magyar népi dallamra. A munka nem megy minden nehézség nélkül. A nép bizalmatlan, nehezen nyilatkozik meg. Levelei tele vannak a nehézségek emlegetésével (különösen tanulmányos 1907. aug. 16-án Geyer Stefihez intézett levele. B. B. levelei. Demény János szerk. 1951. 65–70. l.), mégsem hagyja abba, s hamarosan megtörténik a nagy felfedezés: Kodállal együtt megleli a magyar népzene ősi, többezeréves múltra visszatekintő rétegét.

Majd kezdetét veszi a korszakalkotó tevékenység másik irányzata: a magyar mellett gyűjti az akkori nemzetiségek, románok, szlovákok, kárpátaljai ukránok és délszlávok dalait is. S teszi ezt akkor, amikor a nemzetiségeket kultúrájukkal együtt alacsonyabbrendűeknek tekintették, s felkarolásuk hazaárulásszámba ment. Élete vége felé egy Amerikában írt visszaemlékezésében megfogalmazza e népdalgyűjtő utak nagy tanulságát: *„... a parasztokban ádáz gyűlölködésnek más népek iránt nyoma sincs és sohasem volt. Békében élnek egymás mellett; mindegyik a saját nyelvén beszél, saját szokásait követi, és természetesen veszi, hogy másnyelvű szomszédja ugyanezt teszi. Döntő bizonyíték erre a nép lelkének tükre: maguk a lírai népdal-szövegek... A parasztok körében békesség uralkodik; gyűlölködést más fajtájúak ellen csak a felsőbb körök árasztanak.”*

Miért gyűjtötte és tanulmányozta Bartók oly szenvedélyesen a környező népek népzenejét? – vetődhet fel a kérdés. Elsősorban is azt a vádat akarta megcáfolni, hogy igazi magyar falusi zene nincs is, ami van, az átvétel. Ime az összehasonlítás eredménye: *„a magyar falu régi és új dallamanyaga magyar kultúrkincs, olyan kultúrkincs, amit nem jelenlegi szomszédainktól vettünk kölcsön, hanem amiből mi adtunk nekik.”* (Népzene és a szomszéd népek népzeneje. Népszerű Zenefüzetek, 3. sz. 1934. 34. l.) Azután meg akarta jelölni a magyar népzene helyét a többi népek zenéjében. Ez a törekvés viszi gyűjtőtevékenységét még távolabbi tájakra: az észak-afrikai Biscra környéki arabok, a kisázsiai törökök, majd pedig az észak-amerikai indiánok közé. Kereste továbbá a különböző népek zenéjének közös, nemzetek feletti vonásait.

S a közelebbi, a gyakorlati, a zeneszerzői cél? A mind tisztábban látott, fokról-fokra megvalósuló vágy: a népi alapokon nyugvó, autochton magyar műzene megteremtése. De szóljon erről is ő maga: *„Mind a parasztzene tanulmányozása azért volt számomra döntő fontosságú, mert lehetővé tette a felszabadulást az eddigi dur és moll rendszerek egyeduralma alól. Ugyanis a gyűjtött dallamkincsnek túlnyomó, s éppen értékesebb része a régi egyházi hangnemekben, illetőleg ó-görög, sőt még primitívebb (népszerű pentatónikus) hangnemekben épült, azonkívül tele van a legszabadabb és legváltozatosabb ritmusképletekkel és ütemváltozatokkal... Ilyen módon bebizonyult, hogy a régi és műzenékben már nem is használatos hangsorok mit sem veszítettek életképességükből. Újból való alkalmazásuk újította harmonikus kombinálásokat tett lehetővé.”* (Curriculum vitae, 1921. Idézve: Bartók Béla, levelek stb. 98. l.)

S miderre hogyan reagált az egykorú hivatalos Magyarország, a zenekritika és a közönség? Hogyan fogadta a történelmi tettet, népdalkincsünk és más népek népdaltermésének betakarítását és tudományos feldolgozását s a korszakalkotó művet, a rá épülő új magyar műzenét?

Mialatt a magyar zeneművészet világra szóló, az egyetemes zenetörténetben is számottevő, sőt korszakot alkotó műve immár monumentális arányokban kezdett kibontakozni, az egykorú, a sovinszta kulturális fölény ostoba jelszavait hangoztató hivatalos politika a rosszindulat és a gyűlölet szóáradatát zúdította Bartókra, s még attól sem riadt vissza, hogy a szomszédos népek körében folytatott gyűjtései miatt hazaárulónak bélyegezze. Demény János 10 évvel ezelőtt filológiai pontossággal közölt minden, Bartók művészi kibontakozásának éveire (1906–1914) vonatkozó dokumentumot, köztük az akkori kritika megnyilatkozásait is (Bartók Béla művészi kibontakozásának évei. Liszt- és Bartók-émlékkönyv, 1955. 425 és kk.). /me néhány mondat: *„Csak azt szeretnők még tudni, vajjon Bartók Béla, az Országos Magyar királyi Zeneakadémia professzora miért csapott fel Scotus Viatornak? Hát őt semmiféle magyar muzsika nem érdekli? Cseh, oláh, tót és tudja Isten, mitéle zenének szegődött apostolává, csak éppen a magyart hagyta cserben”. „Bartók zeneszerzése inkább patológiai jelenség, mint művészet”. „... érthető, ha a filharmónia nagy közönsége nem köteles*

magára erőszakolni a Bartók muzsikáját, amely minden atomjában ellentmondó mind-annak, amit a muzsikáról megtanultak, a muzsikában megszerettek, élveztek a publikum széles rétegeiben." „De micsoda különös vidék az, ahol csak lápvirágok és bürkők tenyésznek, ahol a tavaszi szél olyan tüledten és jegesen nyög efölött a gyanús növényzet fölött!" (a „Két kép” első darabjáról, a „Virágzás”-ról). „A paraszti nép vad mulatozása, rekedt kurjongatása, nevetés, kiáltozás, dobogás. Rikító színű, élesen disszonáns tánc és dalmotívumok botorkálnak és kergetőznek.” (a második képről, „A falu táncá”-ról).

És a közönség? A hangversenylátogató zenei elit, ez a nagyon vékony réteg gyökereiben és neveltetésében idegen volt, ezért nem tudott reagálni a parasztnak, bárának bélyegzett zene hangjaira. Az úri osztály másik, a cigányzenének hódoló, zeneileg műveletlen nagyobbik fele szintén nem fogadta el Bartókot és a népdalt, sőt éppoly gyűlölettel fordult ellenük, mint amaz elit és a kritika.

A megnemértés, a támadások magábavonulásra készítették, s végleges valóra válása előtt is többször felmerült benne az emigráció gondolata. Mintha valami átok nehezédnek ránk, mely nem engedi, hogy idejében felismerjük nagyjainkat! Önkénytelenül is Kölcseynek Kazinczy felett mondott emlékbeszédére kell gondolnunk: „*Epéssek lesznek talán szavaim, de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkeimben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit az író el tudta feledni, mely Faludit, míg élt, nem ismeré; mely Révairol hallani sem akart; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és halt.*” S a nagy alkotók számára, akik közöny és sokszor nyomorúság közt éltek le életüket, már csak későn jött elégtétel lehet, hogy pl. a Petőfit ócsároló ötödrangú író-kortársak és tehetségtelen kritikusok már rég eltűntek a feledés nagy temetőjében, hogy Rákosi Jenőt csak mint Ady ádáz ellenfelét tartják számon.

Mint annyi sorstársának a magyar történelemben, Bartóknak is a maga igazába vetett hit, a végzett munka helyességéről és történelmi jelentőségéről való meggyőződés adott erőt. Mert maga a népdalgyűjtő munka is sok nehézséggel, viszontagsággal járt, s mellett sok körülményt, nagy és sokirányú figyelmet és tudást megkívánó tevékenység. Bartókban minden feltétele megvolt a jó népdalgyűjtőnek: gyűjtőszeszvedély, nyelvismeret, kiváló tudós és nagy muzsikus volt egy személyben; egész életére jellemző patriotizmus (egyéniségének alapvető jellemvonása volt ez!) lobogott benne, és sarkallta nagy és nehéz munkájában. S végül megvolt benne a nép iránti szeretet, amely mások értékelésének is fokmérője volt szemében, melynek annyi szép tanújelét adta (gondoljunk arra a nyilatkozatára, amely szerint élete legszebb részét a nép között, népdalgyűjtő munkával töltötte).

Élete utolsó pillanataig hazavágyott. Ha hazajöhetett volna, s most itt élne, gyönyörködhetne a Magyar Népzene Tárának impozáns köteteiben, amelyek – élükön nevével – az ő elévülhetetlen zenefolklorisztikai érdemeit is hirdetik a világ számára. Ha itt volna közöttünk, tapasztalhatná, hogy a népdal újra zenei anyanyelvünké válóban van, az iskolai énekoktatás alapjaivá lett. Ha hangversenyre járhatna, meggyőződhetné, hogy a magyar zene már nemcsak az ő és Kodály zenéjében talált haza, természetes alapjára, a népzeneire, hanem sok tanítvány és követő művészetében is. De azt is tapasztalhatná, hogy zenéjük hallgatóközönsége már nemcsak a kevés, művelt, éleslátású, magyarszívű barátból és rajongóból áll, hanem mind nagyobb tömegek értik és szeretik. És végül indokolt büszkeséggel vehetné tudomásul, hogy neve diadallal járja be a világot, öregbíti nemzete hírét is a nagyvilágban, hol korunk Beethovenjeként emlegetik.

Az évfordulók arra is köteleznek, hogy magunkba tekintsünk, számvetést véghez-
zünk, és célokat tűzzünk magunk elé. Mire tanít Bartók egyénisége, élete és nagy élet-
műve? Elsősorban arra, amit Doráti Antal, Amerikában élő karmester Bartókról szól-
va így fogalmazott meg: „*Nem tudok más embert elképzelni, akinek szakítása hazájá-
val akkora áldozatot jelentett volna, mint Bartóknak. Úgy nőtt a magyar földhöz, mint
Tokaj szőlői. A hazától elszakadni számára szinte az öngyilkossággal volt egyenlő.*”
(Idézi Kristóf Károly. Kortárs. 1965. szept. 144. l.) Azután az élet nagy viharai köze-

ette is sziklaszilárd és tölgyként hajlíthatatlan jelleme példa arra, hogy az élet nagy, elvi kérdéseiben nincsen kompromisszum, bűn a megalkuvás. Csodálatos következetességgel és szívóssággal harcolt minden tiszta, igaz ügyért, s kérlelhetetlen haraggal szállt szembe azzal, ami hazug, ami ember- és nemzetellenes. Zeneszerzői munkássága arra tanít, hogy a merész újítás és a hagyomány tisztelete jól összefér egymással. Ma sokan vannak más véleményen. Pedig nem árt Arany léggömbjére gondolni, amely azért nem száll a semmibe, mert utasa bölcsen mérsékeli felfelészállását a magával vitt homokzsákokkal. Zeneszerzői és zenefolklórisztikai korszakot alkotó nagy életműve figyelmeztetés annak a megbecsülésére, aminek jelenlétét ma sokan nem szívesen látják a zenében. Ez a népzene, melynek jelentősége immár világhíres 20. századi magyar zenénk felvirágoztatásában, jelenléte Bartók zenéjében, még ha nem egyszer mélyen fekvő és nem könnyen tapintható állapotban is, kétségtelen. Bizony nem ártana mélyen tudatunkba vésní Horváth János szép szavait nemzeti hagyománykincsünk történelmi jelentőségéről: „*amit . . . illő megismernünk, amit óvnunk, mentenünk kell; sőt újból köztulajdonná általánosítanunk, ha évezredek nemzeti karakterünkől kiforgattatni, nemzetül meghalni nem akarunk*” (A magyar irodalmi népiesség, 12. l.)

Nagy ünneplések lázában önkénytelenül is eszünkbe jut Mikszáth könyvterjesztő ügynöke. Az ősi koronázó városban, Székesfehérvárott páratlan lelkesedéssel ünnepték Jókait: szónoklatok, zászlók, sokaság, könnyező emberek. Az ügynök a nagy író legújabb regényének, a Lócsei fehér asszonynak példányait hozta ládájában a városba. A nagy ünneplést látva naivul ábrándozott: „*Ma csak hadd hordja tenyerén mindenki, holnap majd én viszem el Őt mindenkihez a hónom alatt*”. S mialatt az egész város ünnepelte a nagy regényírót, az ügynök egyetlen példányt sem tudott eladni az író legújabb művéből. „*Jókai ott maradt még, de én aznap hazautaztam és a nagy, fekete láda tartalma is velem jött.*”

Bartókot is akkor ünnepeljük méltóképpen, ha mindent megteszünk azért, hogy zenéjéhez közelebb férközzünk, hogy eszünkkel, szívünkkel egyaránt értsük. Nem könnyű feladat, de ha rajta leszünk, eljön az idő, amikor a költővel elmondhatjuk:

*Itt vagy velünk, kik gazdagon éledő
műveddel is már, védjük e dalra-tárt
mezőt . . .*

KELLE SÁNDOR: Hegyvidéki táj

THIERY ÁRPÁD: Új városrész – új életforma?

KANYAR JÓZSEF: Újjáéledés Zalában

LEMLE GÉZA: Gólyafészkek III.

THIERY ÁRPÁD

Új városrész — új életforma?

A nyáron történt: külföldi kollégám a poros, fárasztó országjárás közben arra kért, hogy bár ez körülbelül negyven kilométeres eltérést jelent az eredeti útiránytól, térjünk be néhány órára X városba, szeretné megnézni. Ismerem X várost, mintegy nyolcvan ezer lakosa van. Rövidesen szereztünk egy alkalmi, de annál ügybuzgóbb idegenvezetőt: ipari diplomás, a faluról származó emberek finom, leereszkedő bizalmatlanságával vezetett az utcákon: itt látható Közép-Európa legmagasabb evangélikus templomtornya, mondta. Mi magunkban mosolyogtunk; az utóbbi évek egyik görcsös, nehezen mentegethető divatja, hogy minden város igyekszik valami műemléki nevezetességet produkálni. Azután elvezetett bennünket az „új városrészbe” – mi csak álltunk, hát igen, gondoltuk, valami udvariasabbat kellene mondani, talán azt, hogy figyelemre méltó, de nem volt az. Egy kis telep, két és háromemeletes házakkal, néhány ezer lakossal. Elhagytuk X várost, semmit se tudtunk mondani a büszke idegenvezetőnek. Kollégám egy ideig tünődve bámulta az autóból a tájat; az újmecsek-aljai méreteknél kezdődik a világszínvonal, mondta elgondolkozva. Ez igazán szép volt, de még ma se tudom egész pontosan eldönteni: udvariaskodott-e, vagy pedig Újmecsek-alja – problémáival s korszerű megoldásaival együtt – valóban a modern városépítészetet jelenti-e.

Pécs szép város, kissé ódon és konzervatív. Újmecsek-alja kamaszos és egyenetlen, mint a kialakuló városrészek általában; sokkal több lehet, mint amennyinek pillanatnyilag látszik. Még befejezetlen. Szimbólum is. Mint ahogyan szimbólum volt egy időben az izzadt, fejtőkalapácsos bányász meg a búzakévé paraszt: tiszta társadalmi lényegével és sematikus megfogalmazásaival együtt. Húsz év, bérházak, lakások, munkástelepek (sokszor világszínvonalától függetlenül, mert az országnak a háború meg a Mária-Valériák után egyszerűen emberi körülmények között lakni kellett) szocialista városok és városrészek: mindez így együtt az utóbbi húsz év alatt különös pályát futott be az ember tudatában. Minden valamire való filmoperatőr sokezer méter szalagot elfilmezett a szocialista lakótelepeken, sokszor csak jellegtelenül, és irták a riportokat, ugyancsak jellegtelenül, és észre se vettük: kezdett az egész jellegtelené válni. Nemcsak a filmszalag meg a riport, hanem a szocialista városok meg a lakótelepek is: mintha elveszítették volna a fontosságukat. A filmekben meg a képekben csak gyerekek hintáztak, lendületesen és fáradhatatlanul. Túlzás volt min-

denből jelképeket sematizálni, s a valóságot sokszor e merev jelképek mögé szorítani, annál is inkább, hiszen itt van ez az Újmecekalja: nem több s nem kevesebb, mint mi magunk. Problémái a bizonytalanságainkból s korlátjainkból származnak, de szépsége, korszerűsége és praktikussága is a miénk.

Adatai szimpatikusok, íme néhány ezek közül. Nem a teljesség igényével.

Nagyjából tíz éves. Eredetileg 75 ezer lakosra tervezték, de a tervek időközben megváltoztak, ez nem először fordul elő. Jelenleg 16 ezer lakosa van, s a legújabb elgondolások szerint 35 ezer lakosa lesz. Néhány év múlva. A lakások száma az év végéig megközelíti a négyezret. A lakások általában kényelmesek, ami nem azt jelenti, hogy – akár még hazai viszonylatban is – minden esetben kielégítik az igényeket. A lakóterület a panelházakban 54,5, a kockaházakban 55,4, a 7 emeletes házakban 65 négyzetméter. Az átlagköltség, nagyjából: egy kétszobás lakás a panelházakban 156 ezer forint, a kockaházakban 144 ezer, a 7 emeletesekben valamivel több mint 200 ezer forint. Az egész városrész közel négyezer lakása 600 millió forintba került. Néhány adat a kereskedelemre s a kulturális helyzetre vonatkozóan: 1957-ben a városrész első élelmiszer boltja egész évben két és fél milliós forgalmat bonyolított le, ugyanez a bolt ebben az évben előreláthatólag több mint 12 milliót forgalmaz. Újmecekalja lakossága egy év alatt körülbelül 45 millió forint értékű élelmiszert fogyaszt. Napilap négy és fél ezer fogy el, hetilap közel hétezer, havi folyóirat négy-száz. Gyakorlatilag minden lakásban van rádió, s Pécsen ebben a városrészben működik a legtöbb televíziós készülék. A színház- és a mozilátogatás elég nehezen mérhető le, mert Újmecekalján egyelőre nincs korszerű, az átlagigényeket kielégítő mozi, ami van, az is utánjártató, s azt szinte teljesen lehetetlen megállapítani, hogy a Pécsi Nemzeti Színház nézőterén esténként hány újmecekaljai lakos nézi az előadást.

*

Önmagunkkal szemben őszintének lenni nem elegáns gesztus, hanem egyszerű kötelesség. Újmecekalja problémái a mi tervezési és kivitelezési bizonytalanságainkból s korlátjainkból származnak. A világ nagy építései többágú felhőkarcolókat, pontházakat, acél, üveg és műanyag megoldásokat terveznek, a merész, kissé rideg formák uralkodnak, mindez szép és izgalmas, azonban a világkísérletek s világviták lényege mégis elsősorban az: hogyan lehet egyszerűbben, praktikusabban, korszerűbben élni a kollektív lakótelepeken, hogyan lehet legésszerűbben lebonyolítani az ilyen lakótelepek kereskedelmét, iskoláztatását, közlekedését, egész életmechanizmusát.

Újmecekalján és a kereskedelmileg s egészségügyileg hozzátartozó peremrészen jelenleg 16 ezer ember él. Miniszteri utasítás tartalmazza a kapcsolódó beruházásokra vonatkozó normákat, ezek szerint minden ezer lakáshoz 8 általános iskolai tantermet, 75 fő befogadó képességű óvodát, 40 fő befogadó képességű bölcsődét és 1200 négyzetméter alapterületen üzleti részt kell kiépíteni. Ezzel szemben Újmecekalján pillanatnyilag alig 2000 négyzetméter alapterületű üzlet (eladóhely és raktár) áll a kereskedelem rendelkezésére, beleszámítva természetesen a városrész összes boltját. Ez a normának alig több mint negyven százaléka.

Legrosszabb a helyzet az alapvető élelmiszerek árúsító boltok terén. Ha az újmecekaljai városrész általános kereskedelmi forgalmát összehasonlítjuk az egész város boltjainak a forgalmával, a következőket tapasztaljuk: a város összlakosságának körülbelül a 12–13 százaléka él Újmecekalján, ezzel szemben az itt működő boltok forgalma például az előző év hasonló negyedében csak alig 4 százaléka volt a város összkereskedelmi forgalmának.

Nehéz problémákat okoz a tantermi helyzet. Szinte három műszakban tanítanak, mert a kellő időben tervezett gimnáziumot nem építették meg, csak ebben az évben kezdték. Már korábban nyolc lakást át kellett adni kereskedelmi célokra, s a közel-múltban pedig újabb lakásokat „napközi otthonná” minősítettek át. A helyzet egy ideig még továbbra is problematikus lesz, amíg az építőipar egy kissé „utoléri” örmagát. A következő két év alatt még további lakásokat építenek a városrészben, ez több mint 10 ezer újabb lakost jelent, ezekhez a lakásokhoz viszont boltokat és más járulékos létesítményeket majd csak később fognak építeni.

Egyik legfontosabb gazdasági szempontunk, hogy a megkezdett beruházásokat be kell fejezni. Nehezen egyeztethető össze ezzel a szemponttal az a tény, hogy négy éve 10 millió forint fekszik az újmecekaljai Állami Áruház félig kész épületében, s évekig húzódott a vita az illetékes hatóságok között az áruház létjogosultságáról. Az új SZTK-rendelőintézet sorsa is a nehezebb ügyek közé tartozik: azon túl, hogy az építkezésnek jelenleg kétségtelen objektív akadályai vannak, két évvel ezelőtt a minisztériumok közötti meg nem értés (hosszú ideig vitatkoztak, hogy az egyik minisztérium a munka befejezéséhez vagy a megkezdéséhez hajlandó-e odaadni a maga 8 millióját) olyan objektív helyzetet teremtett, hogy a beruházó hiába adta át a múlt év novemberében a teljes tervdokumentációt a kivitelezőnek, az illetékes főigazgatóság már nem tudott kapacitást biztosítani.

Újmecekalja olyan létesítmény, amire Pécs is, a Dunántúl is meg az egész ország is büszke lehet, a tervezés és a megyei építőipar szempontjából nyugodtan lehet alkotásnak nevezni, ahová az idegeneket általában szegyenkezés nélkül be lehet vezetni, azonban a lebonyolításokban túl sok a biztonsági szelep: a beruházó a lehetőségekhez képest mindent megtett, esetenként még ennél többet is, a kiviteli tervek jól és pontosan elkészültek, sőt: időben, az építőipar súlyos kapacitásbeli problémákkal küzd, általában későn kapja meg a tervdokumentációt, nagy problémákat okoznak a mélyépítési tervek, a beruházás nem kívánsághangverseny, és így tovább, csakhogy úgy tűnik, hogy ez így együtt több, mint pusztán lebonyolítási probléma.

*

Város vagy városrész?

Természetesen városrész, de részben tömegével, részben közlekedési elszigeteltségével, s azzal a néhány száz méteres teleksávval, ami egyelőre szimbolikusan elválasztja a régi város szélétől, továbbá a lakosság átlagos életkorával (mert fiatalabb a szokásos városátlagnál) – Újmecekalja elég nehezen „szívódik” fel. Egy városon kívül épített negyed egyébként is az emberek lelke mélyén tulajdonképpen mindig csak negyed marad, az egyformán megszokás és létesítmény probléma. Újmecekaljára is vonatkozik.

Egyetlen bérházban, a 7 emeletesekben 96 lakás van. Figyelembe véve a magas gyermekátlagot, ez legalább négyszáz főt jelent. Egy kisebb falu ez. Az igazság az, hogy tulajdonképpen egész más életformák alakulnak itt ki, a szocialista együttélés, úgyis mondhatnám: a modern együttélés szabályai.

A konzervatív oldal védelmezői azt mondják, hogy a modern formák, az új városrészek hideg, merev megoldásai s mindaz, ami a merev formák között található: lassan elpusztítják az egyéniséget s az egyéniséggel együtt a családiasságot is. Következésképpen az ilyen modern lakótelepeken feloldódnak az emberben a konzervatívizmuskok s a hagyományos körülmények megszűntével megszűnik a családiasságra és a közösségi érzésre való hajlam is. A vasbeton elemek nem az embereknek az egymáshoz való közelségét segítik elő, hanem sokkal inkább elválasztását.

Ezek elég súlyos vádak a modern lakótelepekkel szemben s nem is túl ritkák, csakhogy konzervatívok, az állítások túlhaladottak. Egy korszerű, újonnan épült lakónegyed – s ez természetesen Újmecekaljára is vonatkozik – családiasságában és kapcsolataiban nem attól zártabb s ridegebb, illetve más, mert itt nincsenek házőrző kutyák. Új városrészben, korszerű bérházakban élni nemcsak azt jelenti, hogy a ház, amiben lakunk, az magasabb, mint amiben eddig laktunk, s belső kiképzései, sőt: követelményei szerint a lakberendezésünk is többnyire megváltozik, minden idevonatkozó újságcikkekben s tanulmányban statisztikákat, érveket olvashatunk a bútorok, a szőnyegek s háztartási gépek térhódításáról és szociális jelentőségéről, de van ennél egy magasabbrendű folyamat is, ami belső tartalmat ad a modern lakótelep és a régi közötti különbségnek. A régin értem főként a falut s a gyárak mögötti földszintet, hiszen Újmecekalja lakóinak ha nem is a többsége, de elég tekintélyes része faluról, illetve városi peremkerületekből került ide, de értem ugyanakkor mindazt, ami mai mértékkel mérve elavult, korszerűtlen, jelzői értelmében: nádfeledes.

Ez a magasabbrendű folyamat: a szervezethez. Egy modern városrészben az élet szervezett és fegyelmezett. Szükségképpen egymáshoz kapcsolódó mechanizmusok alakulnak ki: időbeosztásokban s emberi kapcsolatokban is. Ezekhez a mechanizmusokhoz igazodni kell. Az élet, a rend, a továbbhaladás egyik legfontosabb eleme a szervezethez. Az élet itt következképpen szervezett s céltudatos: a bölcsödék és autóbuszok mechanizmusától kezdve a házhoz szállított csemegeáruig vagy az esti tankönyvekig, olvasásokig bezárólag. Az itteni életnek kissé idegfeszült, de szükség-szerű rendje van, minden nyugtalanabb, de pontosabb és áttekinthetőbb: értelme van. Az építészeti és lakberendezési megoldásokon túl elsősorban ebben az okos szervezethez keresendő és találandó egy modern lakótelep emberformáló ereje. S az sem igaz, hogy a modern lakótelepeken az emberek elridegülnék egymástól, csak-hogy belső, családi világuk lesz zártabb, és egyénibb, de egy lépcsőházban, vagy egy egész bérházban is: ugyanúgy megtalálni a segítőszándékot, a kollektivitást, mint más formák között, azzal a különbséggel, hogy a lakótelepi-bérházi viszonyok között az egymással való törődés ugrásszerűen kiemelkedik a pletyka s az egymás tányér-jába való illetéktelen bepislogás szokásaiból. A bérházi viszonyok egyrészt lehetőséget biztosítanak az ember számára, hogy családi, egyéni élete a szó szoros értelmében kellően elzárt, egyéni legyen, ugyanakkor közösségi érzelmi intelligensebbek, s ezek az érzések különbséget tudnak tenni egy futó családi perpatvar és egy társadalmi beavatkozást igénylő mozzanat között. Ez még akkor is így van, ha ennek időnként az ellenkező példáival is találkozhatunk, hiszen folyamatról van szó, amely lassú és bonyolult, és amelyet nem műszerekkel, hanem a régihez való állandó viszonyításokkal, következtetésekkel mérünk.

*

Egy városrészt általában száz évre építenek, következképpen városépítési szempontból a korszerűség fogalma nem a pillanatnyi divat. Nyolcvanhat évvel ezelőtt pusztította el Szegedet az árvíz, 5595 lakóház közül alig 300 maradt meg használható állapotban. A várost a francia G. E. Haussmann elvei alapján készült tervek szerint építették újjá, s Szeged különös módon ma is az ország egyik legkorszerűbben rendezett nagyvárosa, ha nem a legkorszerűbb. A régi Pécs lényegében földszintes város, viszonylag kevés a magas épület, s a mindössze tíz esztendő Ujmecekalja építészeti panorámájából is arra kell következtetni, mintha egyébként kitűnő város-tervezőink valami oknál fogva félnének a gigantomania vádjától, pedig a huszadik század emberének, de különösen az atomkor emberének már nem okoznak gondot a sokszintes, modern épületek.

A legkitűnőbb építész az azt mondják, hogy 40 ezer lakos korszerű elhelyezéséhez elegendő 5 négyzetkilométernyi terület, ezen a területen 60 százalékban ötemeletes, 30 százalékban, tízemeletes, 10 százalékban pedig tizenöt emeletes házakat kell építeni. Tehát 20 négyzetkilométeren 200 ezer ember élhet, kényelmesen, figyelembe véve még a domborzati viszonyokat is. Pécs 50 négyzetkilométernyi területen fekszik, ehhez nem kell különösebb magyarázat. Ujmecekalja is eléggé földhöz tapadt, aránylag itt is kevés a magas ház, a zöme három, illetve négyemeletes, a városrész pillanatnyilag legmagasabb lakóháza a hétemeletes. A terület kissé zsúfoltnak látszik, hiányzanak a vertikálisan kiemelt pontok. Talán enyhít majd az esztétikai feszültségeken valamit, hogy a jövőben a vasút és a 6-os út vonalán hat, illetve tízemeletes házakat is építenek, de lényegében ez se fog túl sokat változtatni a városképen.

Kétségtelen, hogy Ujmecekalja is, mint az utóbbi húsz év alatt épült más szocialista lakótelepek is – azért készültek, mert ezekre a telepekre különböző politikai s gazdasági okokból nagy szükség volt. Nem sok idő jutott a tervezetésekre és meditatációkra. Az az igazság, hogy ezek a lakótelepek elsősorban nem azért lakótelepek, mert felépítették, hanem azért, mert laknak bennük. Mindenesetre a „rohanás” időszakából végetért, noha a lakásépítési program változatlanul maximális erőfeszítéseket kíván, a jövő lakótelepeit azonban kissé higgadtan, korszerűbben, s mi több: merészebben kell megtervezni s felépíteni. Bátrabban kell alkalmazni az új építőanyagokat: az acélt, az üveget, az alumíniumot s a különböző műanyagokat,

az előre gyártott elemek technológiáját. A közelmúltban elhunyt világhírű francia építész, Le Corbusier jutott el talán a legmesszebbre kortársai közül a modern lakás megtervezésében. A marseille-i, Unité d'Habitation a jövő koncepciója: a belső családi élet s a kollektív intézmények (mint a boltok, a műhelyek, az éttermek, stb.) lehető legpraktikusabb s modern harmóniája: egyéni és mégis kollektív, közösségi és mégis kellően zárkózott. Persze, Le Corbusier-t követni nehéz volna, nem is lehet, de építészeti prototípusai s egész lakóház-koncepciója a lehető legmodernebb, ebből a szempontból viszont követésre méltó.

Az ember megkerüli Újmecekalját, gyalog ez körülbelül negyven perc, megáll a házak között, s valami ilyesmit kérdez: vajon száz év múlva is korszerű lesz-e ez a lakótelep? Ezt ma eldönteni, megválaszolni nagyképuság volna, s ezt valószínűleg a szegediek se kérdezték meg 1879 után, amikor a városukat elkezdték újjáépíteni. Újmecekalja egyébként is elsősorban a jelen építménye, s mint ilyen: egyrészt fogva tudja tartani az ember képzeletét s magát az embert: tehát mai. Másrészt építészeti-leg kissé vegyes jellegű épületei között s épületeiben kezd lassan kialakulni egy új életforma, amely a szocializmus szempontjából, ha nem is végső, de egészen más, összehasonlíthatatlanul korszerűbb, mint ami 15–20 évvel ezelőtt akár az itteni táj embereire, akár pedig az egész országra jellemző volt.

KANYAR JÓZSEF

Újjáéledés Somogyban*

1.

A felszabadult megyerész

Somogy megye 1944 decembere és 1945 áprilisa között három részre szakadt. Az első részt, a megye keleti, felszabadított területét hat járás 166 községe képezte. Itt kezdte meg 1944. december 2-től a Megyei Nemzeti Bizottság által alkotmányosnak mondott megye közigazgatási tevékenységét.

Az élet megindulásának első tennivalói – természetszerűleg – e területen jóval kedvezőbben alakultak és bontakoztak ki, mint a megye másik két részén, noha a nehézségek leküzdése emberfeletti küzdelmébe került az ittlakó és idetelepített lakoságnak. A kedvezően alakuló időjárás már március elején lehetővé tette a tavaszi munkák elkezdését, a munka mégis vontatottan és nehezen haladt. E megyerésztt ugyanis – a kiürített somogyi falvak népének felvevő és befogadó területeként – a kiürítés és a rátelepítés ezernyi gondja terhelte, s a hetekig tartó hadi közmunkákat is el kellett végeznie.

A tavaszi mezőgazdasági munkát az igaerőállomány csökkenése és a katasztrófális takarmányhiány is gátolta, aminek következtében az amúgyis leromlott igaerő – az állandó közmunkaigénybevételek mellett – nem tudott megbirkózni a feladatokkal. A megmaradt mezőgazdasági gépekre pedig – még ha azok kijavítása meg is történt – üzemanyag hiányában alig lehetett számítani. Az újonnan alakult termelési bizottságok hiába készítették el az üzemanyag szétosztásáról és felhasználásáról szóló terveiket, azokkal semmire sem mentek, mivel a megyének egyetlen liter, vagy kilogramm üzemanyag sem állott rendelkezésre.

Amikor pedig – 1945 májusának utolsó napjaiban – a megye megkapta 350 üzemképes traktorának munkába állításához a 13 vagon petróleumot, üzembe állítani

* Folyóiratunk hasábjain a levéltári források közlését mellőztük. A jelzetek a készülő tanulmányban természetesen megtalálhatók. (A szerk.)

mégsem tudta azokat, mivel sem B, sem C olaj kiutalásáról nem gondoskodtak az illetékes hatóságok. Mikor végre 40 vagon petróleumról és gázolajról is kapott kiutalást a megye, annak Pétről való elszállításáról nem tudott gondoskodni.

Mindezek ellenére is e korábban felszabadult megyerész sokkal kedvezőbb körülmények között tehetette meg első lépéseit a többenél. Am a mezőgazdaság helyzete itt sem volt kedvezőnek mondható, hiszen a közeledő hadiesemények miatt 1944 őszén az előző évi őszi vetésterületnek csupán 77 százalékát vetették be a megye területén.

2.

A frontvonalba eső kiűritett megyerész

Erről az öt járáshoz tartozó területről 85 községet űritettek ki a katonai és a polgári hatóságok. A csurgói, a marcali és a nagyatádi járások fronttá vált területein az élet megindulásához az első lépéseket Somogy megye alispánja 1945. április 5-én tette meg. A dobszó útján közhírré tett szigorú rendelkezés a főbírákat az emberi holttestek és az állati hullák sürgős eltemetésére kötelezte. Erre a célra – félve a harctérré vált területeken esetleg fellépő járványok lakosságot tizedelő pusztításától – a községi előljáróságok mindenfajta közérőt igénybe vettek. A volt harctéri községekben különös gondot fordítottak a hatóságok a kutak tisztítására és fertőtlenítésére.

A közegészségügyi rendelkezések után a mezőgazdasági munkák azonnali megindítására, valamint a fel nem robbant aknák és löszerek, a különféle robbanószerek és kézigránatok veszélyére hívta fel az alispán a járások figyelmét. A hazatérő lakosságot igen nagy veszély fenyegette a földeken, a réteken, az erdőkön elhelyezett aknazárak, a házakban hátrahagyott fel nem robbant löszerek, bombák, gránátok és különféle lövedékek miatt. Nagyon sokan estek áldozatául a váratlan robbanásoknak.

A három frontjárás főbíróinak helyzetjelentése közül az első Csurgóóról (ápr. 6.), a második Marcaliból (ápr. 13.), a harmadik pedig Nagyatádról futott be (ápr. 20.). A csurgói járás a jelentés idejében az emberi és az állati hullák eltakarítása után már a romok eltakarításához, a hidak és a kutak kijavításához is hozzáfogott, sőt a mezőgazdasági termékek összeírását is elvégezte – a bolgár katonai parancsnokság kérésére. Klórmész ugyan nem állt a járás rendelkezésére, szerencsére nagyobb méretű fertőzés mégsem volt a járás területén. Kiütéses tifusz csupán a csurgói magyar hadifogolytáborban volt, ahol erre a bolgár katonai hatóságok a tábor valamennyi foglyát beoltották. Hátrányos volt a járás számára, hogy csak három körorvosa maradt a helyén, a többi ismeretlen helyen tartózkodott, illetve katonáskodott. Gyógyszertáraikból pedig a legszükségesebb gyógyszerek is hiányoztak.

Bár a közegészségügy nem volt rózsásnak mondható, a legnagyobb nehézség, a legkétségbeejtőbb helyzet mégis a mezőgazdasági munkálatok megindítása terén mutatkozott, mivel – „a nagybirtokosoknak minden igavonó állatját a német csapatok az utolsóig elvitték.”

Az élet megindulását más zavaró körülmények is nehezítették. A termények és az állatok állandó igénybevétele, a rekvirálások kusza rendszere és önkényessége, sok-sok aggodalmat okozott a közigazgatási hatóságoknak. A megye sürgette a termény- és állatbeszolgáltatások rendszerének mielőbbi kidolgozását és bevezetését, hiszen a katonai hatóságok sűrűn jelentkező igényei mellett az ország közelállása is veszélyben volt, s a megye alispánjának még a főváros éhező lakosságának a megsegítésére is gondolnia kellett.

A marcali főbíró 1945. ápr. 13-án kelt jelentése is megdöbbenet hozta a megye tudomására, hogy az elaknásított területeken még az emberi hullák és az állati tetemek eltemetését sem tudták végrehajtani. A mezőgazdasági munkák megindítását pedig az aknazártól való félelem akadályozta, jóllehet a hazatérő lakosság szívesen látott volna munkához, fertőzött kútjainak megtisztításához.

A mezőgazdasági munkák végrehajtásának másik akadálya a fogat- és vetőmag-

hiány volt. „A fogatokat pótolni nem tudhatom – jelentette a főszolgabíró – mert a német katonaság még a nem harctéri területről is elvitte a jobb lovakat, ökröket.”

Különös figyelemre tarthat számot a mesztegyői helyettes közigyűző 1/1945. számú jelentése is (1945. ápr. 13-áról keltezve), amelynek drámai részleteiben ilyen mondatok olvashatók: „Jelentem, hogy a házak 80 százaléka emberi lakás céljára nem alkalmas. A tetőzet és a falak meg vannak rongálva, az ajtók, ablakok egy része kinn van a téli bunkerekben, nagy részük teljesen megsemmisült. Több család van, akiknél a falak sincsenek meg, és így teljesen földig lerombolt lakóházat találtak... A körjegyzőség irodája, a jegyzői lakás teljesen megsemmisült, illetve a falai maradtak meg... A jegyzőség összes iratai, anyakönyvei, birtokivei, kataszteri térképei mind megsemmisültek...”

1945. április 20-án tett jelentést a megyének a harmadik, fronttá vált járás, Nagyatád szolgabírája. A jelentés szerint az elaknásított Háromfa és a kiürített Vízvár, Bélavár és Heresznye községek kivételével, mindenütt sikerült a járásban az emberi holttesteket és az állati hullákat eltakarítani.

A jelentés szerint az élet megindulását igen hátráltatta az a körülmény, hogy a községek lakói közül nagyon sokan még nem tértek haza, s így munkaerő csak korlátozott mennyiségben állt rendelkezésre. A mezőgazdasági gépek, a traktorok pedig üzemanyag hiányában nem dolgozhattak.

A nagyatádi járás Nemzeti Bizottságának a megyéhez intézett, 1945. május 18-án kelt beadványa az alábbiakban hívta fel az illetékesek figyelmét a járási székhely és környéke borzalmas helyzetére: „A lakosság kétségbeesett erőfeszítéseket tesz, hogy a földet megmunkálja. A földek azonban tele vannak aknákkal, és mióta a munka megkezdődött, nem volt nap, hogy 1–2–3 ember munka közben fel ne robbant volna. Kétségbeesett segélykiáltást intéztünk a t. Címhez is, kértünk aknamentesítő, illetve kutató katonákat és kértünk kötszert, illetve kötszer-segélyt, és mindenünnen, vagy elutasító vagy halogató választ kaptunk. Ennek a hétnak is minden napján 2–3 ember vérzett el, illetve halt meg. Ma ismét két derék munkáslány alatt robbant fel az akna a Konzervgyár területén.”

Az elkésett tavaszi mezőgazdasági munkákat – mint fentebb is láthattuk – katasztrófálisan akadályozta az a kb. 20 000 kh-t kitevő életveszélyes aknazár, amely a fasiszta hadsereg örökségeként, szántóföldeken, réteken, legelőkön és erdőkben volt láthatatlanul elhelyezve. A lakosság emiatt valósággal rettegett kimenni a falu határába, a mezőre, a rétre, az erdőre. A felrobbanó gyilkos aknák nap mint nap nagyon sok áldozatot követeltek. Ez a terület még a következő esztendőben is teherterele volt a megyének.

Am a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzését az is akadályozta, hogy a kiürített lakosság már csak oly későn kerülhetett vissza falujába, hogy vetőmag hiányában már másra, mint burgonya és kukorica vetésére nem is gondolhatott. E terület egy része – szerencsére – a megye fő burgonyatermő vidéke volt, s így a télire elföldelt vetőmagkészletek megmaradt töredékéből tudott még valamelyes vetőmag-készletet biztosítani. A tiz vagonnyi kukorica vetőmagot azonban csak hatósági igénybevétel útján bocsátották a lakosság rendelkezésére.

Mindezek ismeretében elmondhatjuk, hogy a háborús pusztulás és pusztítás e megyerészben volt a legkatasztrófálisabb, de az élet megindulása is e kiürített frontszakaszon volt a legvontatottabb.

3.

A németek és nyilasok által megszállt megyerész

A megye harmadik része a németek által megszállt terület volt. E rész nagyjából a nagyatádi, a csurgói és a marcali járás 50 községéből tevődött össze. A falvak ittlakó népe e területeken sem tudta elvégezni a tavaszi mezőgazdasági munkát. A front közeledtének híre, a front összeomlása, a menekülés, a német ellentámadás

majd a német csapatok futása úgyszólván minden mezőgazdasági munkát lehetetlenné tett. Jóllehet e területen még volt egy kevés tartalékolt üzemanyag a mezőgazdasági gépekhez, mégsem tudták a tavaszi munkákat elvégezni. A csurgói járás területén – jelentette 1945. március 19-én a Nagykanizsán székelő nyilas főispánnak a járás főszolgabírája – azért nem tudták elvégezni a mezőgazdasági munkákat, mivel az emberi munkaerőt, az állati igaerőt és a gépek üzemeltetésére tartalékolt üzemanyagot a német katonai parancsnokság igénybe vette.

Egyébként az igaerő is megfogyatkozott, hiszen az állatállomány nagy részét – főként az uradalmi területekről – a németek elhajtották. De nemcsak az állatállományt, az igaerőt hurcolták el, hanem a kenyérgabona készleteket is, amelyeket egy-egy falu hombárában, vagy a Futra raktárában a menekült lakosság élelmezésére tartalékoltak a hatóságok.

E terület végleges hadműveleti kiürítése 1945. március utolsó napjaiban következett be. A csurgói járás nagyobb részét csak március 30-ára virradó éjjel hagyták el a német csapatok, miután a Nagykanizsán székelő Vigh Imre nyilaskeresztes főispán, hadműveleti kormánybiztos kiürítette azt. Március 30-án az 57. szovjet hadsereg és az 1. bolgár hadsereg csapatai véglegesen felszabadították: Nagybjomot, Böhönyét, Marcalit, Nagyatádot, majd gyors egymásutánban Segesdet, Somogyszobot, Taranyt, Mesztegnyőt, Kéthelyt, Nemesdédet és Bélavárt. Március 31-én felszabadult Csurgó is, és másnap, 1945. április 1-én Gyékényes, Iharosberény, Iharos felszabadításával a megye egész területéről kiűzték a német és a nyilas hadsereg utolsó alakulatait.

4.

A mezőgazdaság újjáépítésének első lépései a megyében

A felszabadult nép 1945 tavaszán – Somogyban is – végre saját kezébe vehette sorsának irányítását. Mi volt az első teendő? A kenyeret adó s szabaddá vált föld megművelése. Illyés Gyula „Dunántúl népéhez, a felszabadult béresekhez, napszámosokhoz, summásokhoz, földtelenekhez és kisparasztokhoz” című kiáltványában – amelyet a megye első felszabadulás utáni napilapja, a *Somogyvármegye* 1945. április 4-i számában közölt, ezt írta: „Az első dolog, hogy a földet azonnal szálljuk meg, s amilyen gyorsan csak lehet, vessük be. A jövődönk fog kikelni belőle.”

Az élet megindulásának legfontosabb tennivalóját – mindhárom megyerészben, majd a fokozatosan felszabaduló megyében – a mezőgazdaság talpraállításában látta az Ideiglenes Nemzeti Kormány is. A földművelésügyi miniszter 1945. január 3-án – még Debrecenből – kétféle mezőgazdasági kérdőíven kérte a törvényhatóságok feleleteit s összesítő adatait, majd hogy valamennyire is elhárítsa a fenyegető éhség rémét, elrendelte – 1945 január 6-án – a mezőgazdasági termények őszi elmaradt betakarítását és a cséplések befejezését. Az első számú kérdőív a szántóföldeket, a tavaszi vetésterületeket, a vetőmag készleteket és szükségleteket írta össze. A második pedig a mezőgazdasági munkaerő, élő- és holtileltár: az igavonó jóság, a gépek és a felszerelések számadataira volt kíváncsi. A rendelet az ország mezőgazdasági erejének gyors felmérését szándékolta elvégezni, hogy segítségével a földművelésügyi kormányzat gyors, operatív intézkedéseket foganatosíthasson.

Az élet eleven sodrása, a felszabadult területek lakosságának életösztöntől hajtott energiája azonban e felmérések lassú tempóját mérföldköves csizmákkal lépte keresztül. A rendeletet a megye csak 1945. január 29-én kezdte végrehajtani. A községi közigazgatás hiányos s lassan meginduló, a posta hiányában futárszolgálatlaltal funkcionáló gépezete miatt a kérdőívek kitöltését s a végeredmények összesítését csak 1945. március 14-ére tudta elkészíteni a megye alispánja.

Maga a miniszter is érezte, hogy hiába vár a kitöltendő kérdőívekre, s 1945. január 23-án útjára bocsátotta a tavaszi mezőgazdasági munkák gyors elvégzéséről, a községi és járási termelési bizottságok szervezéséről és megalakulásáról, a termelési és munkaterv elkészítéséről szóló 30300/1945. F. M. sz. rendeletet

A rendelet – a nemzeti érdekre való hivatkozással – a németek és a nyilasok által rombadöntött ország gazdasági újjáépítését tűzte ki legsürgősebb feladatként. Hangsúlyozta a háború által feldúlt és szétzilált mezőgazdaság talpraállítását és a tavaszi mezőgazdasági munkák gyors elvégzését. A községi előljárási bizottságokat, a gazdasági előljárási bizottságokat – a járási gazdasági felügyelők irányításával a termelési bizottságok azonnal megalakítására és a termelési- és munkatervek kidolgozására utasította.

A tennivalók sorrendjét előíró termelési terv kizárólagosan csak a helyi erőforrások felhasználását vette figyelembe. De elrendelte az igaerő elosztását és méltányos díjazás melletti felhasználását is. Számba vette a terményeket, a vetőmagkészleteket, s azok arányos elosztását írta elő. Az egyes községekben mutatózó emberi, gépi és állati igaerő s vetőmag-feleslegnek vagy hiánynak más községekkel történő koordinálását pedig a járási termelési bizottságokra bízta. A rendelet egyébként a mezőgazdasági munkák kötelező elvégzésére való tekintettel kimondotta a közmunkaszerű kirendelés elvét is, hangsúlyozva a termelés kötelező alapelvét, s szükség esetén a vasárnapi munkaszünet felfüggesztését is. Ugyanakkor az elhagyott uradalmi birtokok vezetését a termelési bizottságok által kiválasztott gondnokokra bízta, akiknek kishaszonbérletek vagy földbérlet-szövetkezetek alakításával kellett gondoskodniuk az elhagyott területek megműveléséről.

E rendelet képezte hivatalosan a földosztás prelúdiumát. Ez volt ugyanis az első a megyében, amely a hatóságok figyelmét a készülő földosztás törvényére hívta fel. A készülő törvény előszöve érződött ugyanis a rendelet azon intézkedéséből, amely az elhagyott birtokterületeken az ott élő cselédség számára rövidlejáratú kishaszonbérletek létesítésével biztosította azok megművelését, sőt kívánatosnak tartotta kishaszonbérlet-szövetkezetekbe való tömörítésüket. Bár a rendelet a gazdátlanul hagyott birtokok haszonbérletét semmiképpen sem tekintette elsődleges földigénylési jogcímenek, mindazonáltal hangsúlyozta, hogy a mezőgazdasági munkások, a cselédek és a kisparasztközül mindazok, akik a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésével tanújelét adják rátermettségüknek és szorgalmuknak, az „előkészületben lévő földre-form során előnyben részesülnek.”

A már januárja is megkészt rendeletet csaknem egy hónap múltán, 1945 február 25-én továbbította az alispán a járások és községek részére. A megye azonban egyetlen szóban sem tett említést a készülő földosztás törvényéről, a földművelésügyi miniszter rendeletének egyik legfontosabb vonatkozását elhallgatta.

Az alispán a járások és a községek részére – elsősorban – a termelési bizottságok megalakítását, a munkatervek elkészítését, az elhagyott birtokok megművelését s vezetésükre gondnokok állítását írta elő. A megye a nagybirtokok közmunkával történő megművelését hangsúlyozta s a gazdasági felügyelőség gyakorlati vonatkozású javaslatai alapján a közmunka-térítések összegét és mennyiségét is megállapította.

A mezőgazdasági területek megművelésére az alispán munkafázisokat állapított meg. A vetések sorrendjében az árpa, a lucerna, a lóhere, a répa, a borsó és a mák elvetését az első, míg a burgonya és a kukorica elvetését a második munkafázisba sorolta. E megyei rendelkezés azt jelentette, hogy a második munkafázisba tartozó munkához senki sem foghatott addig hozzá, amíg az uradalmi és a paraszti földeken az első munkafázisba tartozó tennivalók teljes egészében befejezést nem nyertek.

Az alispán a „közmunka alapelv” alapján álló megsegítési tervet alkalmazni tartotta a megye mezőgazdaságának talpraállítására. Számolt azzal, hogy a fogat-erő elosztását – amelyet egyébként csak 7650 fogatnapban rendelt el a megye területén 26 község részére – többhelyütt meg nem értéssel és vonakodással fogadják, sőt azzal is, hogy a tavaszi munkák alatt valóságos „munkabérzsarolás” indul, s így a megfizethetetlen napszámberék miatt sok munka nem lesz majd elvégezhető. Rendelete ezért csak arra a minimális munkavégzésre vonatkozott, amellyel minden család részére – létbiztonság céljából – egy-két kh kukorica és burgonya vetést akart biztosítani. A rendelet szankciójaként mindazoknak, akik a termelési bizottságok által

előírt munkateljesítményt kényelemszeretetből, vagy hanyagságból nem végezték el, igasállataik és gépi felszereléseik elkobzását helyezte kilátásba.

Alig két nappal később, 1945. január 25-én a földművelésügyi miniszter felhívással fordult a föld népéhez: a mezőgazdasági munkásokhoz, a gazdasági cselédekhez, a kisbérletlőkhöz, a törpebirtokosokhoz, és a kisgazdákhoz. A felhívás így kezdődött: „A magyar földön a háború szörnyű vihara szántott végig. A pusztítása a föld népét és a magyar mezőgazdaságot sújtotta a legjobban. Ez a háború azonban nemcsak pusztítást és gyázt hozott számunkra, hanem szabadságot és reményt sorsunk jobbrafordulására. Politikai szabadságunk lehetővé teszi számunkra, hogy a jövőben magunk döntsünk sorsunk felett. Évszázados álmunk, a földreform a megvalósulás küszöbén áll. A magyar újjászületés egyetlen feltétele a munka. A több és jobb munkával újjáépíthetjük mindazt, ami elpusztult és biztosíthatjuk a jövőt.”

A földosztást és az ország újjáépítését bejelentő felhívás elsősorban a parasztsághoz szólt: „Ha megmunkáljuk és bevetjük a magyar földet, barázdáiból az élet tekint felénk. Ha elhanyagoljuk, a halál és éhség fog hazánkra újabb szenvedést hozni.” A felhívás határozottan leszögezte, hogy mindazok, akik ellenségei a magyar nép nagy és közös ügyének és nem dolgoznak, ne számítsanak arra, hogy a készülő földosztás törvénye földhözjuttatja őket.

Az alispán ezt a felhívást is csak 1945. március 21-én, csaknem két hónappal később iktatta és továbbította a községi elöljáróságokhoz.

•

Összegezve az elmondottakat: a fegyverek elnémulta és a lakosság hazaköltözése után Somogy dolgos népe – a kormány és a megye rendelkezésének késedelmes megérkezése ellenére – csakhamar önmagára és tennivalóira eszmélt, s a háború dermedtségéből dolgos életössztöne által vezetve csakhamar megkezdte az élet első lépéseit és – csak sejtve életének és történelmének új korszakát – megkezdte a kenyéradó föld megművelését. Újra építette házat és gazdaságát, tanította és igazta állatait, összefogott szomszédaival és rokonságával, s igaerő híján sokszor önmagát fogva az ekébe, szántotta a földet, küzdött az első hónapok szárazságával, vállalta szűkös kenyérének megosztását, az inség rémétől fenyegetve a beszolgáltatási terheket, az éhező főváros élelemmel való támogatását, a különféle jótékony célokra való adakozásokat, a közadóterhek fizetését. Miközben földet osztott, a néphatalmi szervezetben a demokratikus pártokban dolgozott, és hallatta szavát.

Hatalmas erőfeszítéssel és dicséretes helytállással bevetette a földet. Mindent egybevetve Somogy népe 245 479 kh-t művelt meg a felszabadulási év első tavaszán, az előző évi vetésterület 80 százalékát. Az összes szántóterület 19 százalékát nem tudta csak megművelni, s ha figyelembe vesszük, hogy a megműveletlen földek kizárólag a kiürített falvak, azaz a háborús frontszakasz területére estek, valamint azt a jól ismert körülményt is, hogy e területekre csak a tavaszi munkák vége felé térhetett vissza kevés és erőtlen igavonó állatállományával a felszabadult nép, s ha még arra is gondolunk, hogy e területből mintegy 20 000 kh-t aknáított területként kell levonnunk és számításon kívül hagynunk, akkor nyugodt szívvel megállapíthatjuk, hogy a somogyi nép szorgalma felszabadulásunk első esztendejében a csodával volt határos. Tette és munkája a nemzetmentő életkedv és életössztön valóságos diadala volt.

A föld szabaddá vált Somogyban is. „Ha a föld szabad, a nép keze is szabad” – írta idézett tavaszi kiáltványában Illyés Gyula – „Igazán különös volna, ha a kettő nem találkozna, ha a föld nem annak a kezébe jutna, aki megdolgozza.” – És Somogyban a kettő találkozott, a föld annak a kezére jutott, aki azt meg is művelte. Ez volt a somogyi parasztnak nagy tavaszi, csodával határos tetteinek az alapja, a mezőgazdasági munkákra való mozgósítás sikerének a záloga.

Gólyafészek

A szőrényi termelőszövetkezet életéből

III.

A DEMOKRATIZMUS

Valaki azt mondta, hogy az egyetértés, az összefogás, a kiegyensúlyozott munka és az eredmények forrását abban látja, hogy a község „egységes, református, középparaszti község”. A „reformátusság” kétségtelenül jelent valamiféle világnézeti, szemléletbeli és morális egységet, aminek azonban sokkal inkább a tartós együttélés, a viszonylag azonos életforma az alapja, mint a vallási tételek. Egy fiatal technikusi, esti feketezés közben ezt mondta: – Ez a nép szereti a földet és szeret dolgozni . . . Bármi történnék is vele, nem tudna más lenni . . . – Ez a megállapítás egy kicsit misztikusnak tűnik így első hallásra, de végeredményben igaz, mert ez a magatartás és szemlélet a falu viszonylag egységes középparaszti jellegének egyenes következménye. Itt mindenki valóban megszerethette és meg is szerette a földet, mert *volt* neki, mégpedig „szeretetre méltó”, jó földje, hiszen a kis határban nincs rossz föld. Még az ún. „Tetves” is, ahol végül a néhány konok vagy sértődött egyéni gazdának mérték ki a földet, olyan jó, s oly közel esik a községhez, hogy inkább a neve, mint a minősége miatt jutott az egyénieknek. (Mert azért csúnyán hangzik: – Oda mértük ki nekik a „Tetves”-be.)

Ami munkát a jó földbe fektettek, közvetlenül megtérült mindenkinek. Nagyobb szorgalom, több befektetés, okosabb gazdálkodás – több jövedelem. Nem másnak, saját maguknak. Ezért a föld mindig megkapta gazdájától, ami megjárt neki; s a föld sem maradt adós. S ez a viszony a közös gazdálkodás megszületésével sem változott meg. Az országút mellett hatalmas mézsziszap halom tanúja egy megvalósított határozatnak, mely így szólt:

„Tekintettel arra, hogy talajunk méz-szegény, ezért 190 holdon végzünk meszezést, és úgy gondoljuk, hogy ez a zöldtakarmány természetét nagy mértékben elő fogja segíteni.” (Közgy. jkv. 1964. jan. 16.)

Az egységes középparaszti jellegből adódott az is, hogy valóban szerettek dolgozni, mert érdemes volt, s a gazdálkodás olyan ágazatait fejlesztették ki jó üzleti érzékkel, amelyek takaros haszonnal jártak, pl. a hizlalást, a korai burgonya termesztést és a lótenyésztést. A középparaszti gazdaságok viszonylag jól felszereltek voltak; állandó szolgát a faluban senki sem tartott, csupán időszakosan került sor idegen munkaerő alkalmazására, de azok is rendszerint a szomszédos községekből valók voltak. A község határában kiosztásra váró nagybirtok nem volt a felszabadulás után. Így olyan osztály-ellentétek nem alakultak ki a faluban, amelyek a termelőszövetkezet első éveiben a légkört áttüzesítették volna.

Később is ügyeltek arra, hogy az „egység” – legalább a tsz-en belül megmaradjon. Olyan földet még felsőbb utasításra se vettek át a legkényesebb időszakban, amely esetleg „panaszossá” válhat.

Azt hiszem, a szőrényi termelőszövetkezet sikerének „titkai” közé tartozik az is, hogy sikerült a sokat kárhozottat „kispolgári erkölcs” pozitív vonásait, (mert ilyenek is voltak), átmenteni az új gazdasági formába. Olyan mereven ragaszkodtak bizonyos „erkölcsi normákhoz”, hogy esetenként az élet természetes feszítésének sem

engedtek. Vaskalaposság ez, vagy ösztönös megérzése annak, hogy az indokolt engedmények szülik a kevésbé indokoltakat s végül az indokolatlanokat? A „mindenkinek vagy senkinek” elve a korábbi viszonylagos vagyoni kiegyenlítettségéből, azonos életformából és életszínvonalból adódott. S hadd tegyem mindjárt hozzá; „vaskalapossága” ellenére is vitathatatlanul kedvező volt a hatása.

A termelőszövetkezet elnökének családtagjai közül az asszonynepek panaszkodtak: – Kimérik itt a földet az elnökre is, meg a feleségére is. Egy kapásra 5 és fél holdat... – Az asszonyok része rendben is lenne, de az elnök része is az asszonyokra marad, mert két termelőszövetkezet irányítása és a mezőgazdasági technikai tanulmányok mellett aligha jut ideje a kapálásra.

– Nem lehetne megértetni a tagsággal, hogy ez így...? – próbálom feszegetni a kérdést.

– Még az kellene! – utasítja el a nagymama a „kivételezés” gondolatát is. – Majd mondanák: bevitte a földet, most meg mi munkáljuk. – S magam is érzem, hogy inkább így van ez jól, mint a méltányosabbnak látszó ellenkezés esetében.

– Az elnök lánya is megy kapálni, pétisózni a szünetben – mondja gimnazista unokájáról a kedves öreg néni. S most már nincs panasz a hangjában, hanem sokkal inkább a büszkeség. A régi erkölcs szigorúsága adott méltóságot minden szavának:

– Mondtam neki: nehéz a vödör. Azt mondta: nem – és csak ment tovább.

Itt – úgy látszik – rossz munkát nem lehet végezni. Helyesebben: itt csak jó munkát lehet végezni belső indítékokból is, meg aztán „megszólnák az embert.”

Kemény, de szép erkölcs ez. S ha nem mindenki így tenné, az ember a vezetők, vagy az „élenjárók” példamutatásának is mondhatná. Talán az adminisztratív teendőket ellátó Laci bácsi az egyetlen kivétel, akire nem mérték ki a megmunkálandó földterületet, igaz, hogy ő nem is „rendes”, hanem csak „pártoló” tagja a termelőszövetkezetnek.

A maga igazát elmondhatja, s általában el is mondja mindenki. A közösség igazsága az egyéni igazságok sajátos ötvözete. A döntő kérdés, a „maga igazát” hangoztató esetében is, hogy elfogadja-e a község is a „maga igazának”. S ez bizony hol így, hol úgy dől el,

Említettem már néhány esetet, amely azt bizonyította, hogy a tagság érvényit tudott szerezni akarátának, még akkor is, ha nem a leghaladóbb nézeteket vallotta, nem a legkorszerűbb módszerek mellett tört lándzsát; s persze ellenkező esetekben is. Ennek nagy része volt abban, hogy a tagság a termelőszövetkezet gazdájának érezte magát. Azzal a kis hátramoszditással szemben, amely a „fontolva haladásból” adódott, mérhetetlen érték a gazdaság jó megalapozása, eredményessége, a tagság jó „közérzete”.

A jegyzőkönyvek sok mindenről beszélnek: vezetőségi tagok leváltásáról, a munkadíjazás és munkaszervezet kialakításáról, a prémiumrendszer megoldásáról, segélyezésekről és jogtalan kedvezmények visszafizetéséről, új tagok felvételéről, vagy felvételi kérelmek elutasításáról, a hitelekéről és sok más gazdasági kérdéssről – s minden kérdésben a közösség döntése a mérvadó. E forma következetes megvalósítása akkor is rokonszenves, ha a tartalommal néhány esetben nem érthetünk egyet.

Ebben a termelőszövetkezetben vigyáznak az emberek a közös gazdaságra és egymásra. A falu legidősebb asszonya M. J.-né, az öreg Lica néni el-el ballag az irodába, érdeklődik havi járandósága után, s jó szóval, emberséggel bánnak vele. Jól esik hallani. Pedig Lica néni nem „könnyű természetű”. S aki vállalja a tsz „fegyelmét”, szívesen látják maguk között. A falu kicsi, a munkaerő kevés s az 5 és 1/2 hold kapálni való nem gyerekjáték. Így került több cigány család is a termelőszövetkezetbe. S ha lesz a termelőszövetkezetnek „történelmi érdeme”, az egyik minden bizonynyal az lesz, hogy a cigányok életformájának átalakításából is kivette részét erkölcsi és gazdasági erejével, vonzó közösségével. Egy család már házat épített, s egy másik családról büszkén mondta egy idős néni „ilyen a mi szövetkezetünk!”:

– Még ez a „kolompár” is vesz őszre!

– Az első kocsis is cigány: K. F. – meséli tovább – ha nem ő az „első” – nem is tetszik neki. O. K. meg egymaga hányt fel azt a nagy kazlat. Kicsit nagyot hall,

meg nem tud számolni – mosolyog a néni –, ezért aztán „ugratják”. Az meg szalad az irodába panaszkodni.

Erényével, gyengeségével így vált néhány cigány a közösség tagjává.

A kiegyensúlyozott közösségi élet egyik legszebb vonása ennek a kis falunak. Sokan azt mondják: ilyen egyetértés, összefogás csak kis közösségekben alakulhat ki. Van ebben valami. De abban is, hogy nagyobb közösségek életében is ki lehet alakítani a „szörényi” légkört, bölcsességgel, emberséggel és jó módszerekkel. S ahol nem sikerül, aligha a tagságon múlik, mert a tagság nagyrésze ezt akarja.

AMIN JAVÍTANI KELL

A termelőszövetkezetnek gondjai is akadnak. A már említett eredményes gazdasági ágazatok mellett vannak elmaradottak, s a jók is néha meg-megbillennek, mert a kísérletek kockázattal is járnak, s „a tanulópénzt meg kell fizetni”.

Itt van például a tehenészet. Májig is megoldatlan, inkább tengődő, mint fejlődő része az állattenyésztésnek. Az istállót siralom nézni, mintha más világba érkezne az ember. A tehenek gondozója tele van panasszal:

– Itt a tehén – semmi. A szörényi ember úgy rázta a vállán a vellát, hogy minél több széna lepotyogjon róla, ha a teheneknek vitte... Hogy a lovaknak több maradjon... Az a hit járta, hogy a vemhes tehenet nem szabad etetni... persze, megintcsak mindent a lovaknak... Görösgal, Szentegát – az igen! Ott van tehenészet! De ne szóljunk! – legyint a tehenek istápolója.

Valóban áldatlan állapot uralkodik az istállóban. Tisztaságról, rendről beszélni sem lehet. Az állatok olyan sűrűn vannak, hogy lefeküdni sem tudnak. Igaz, hogy az istállót most bővítik, de mégsem indokolt ez a helyzet. Még akkor sem, ha tényleg hagyomány a tehenészet lebecsülése.

– Ezeket kár lehízlalni – sajnálkozik a tehenész, és néhány továbbtenyésztésre is alkalmas jószágra mutat. Már 5–6 hónapos borjú lehetne bennük.

– S a vezetőség? – puhatolózom.

– A gondozásnak, fejésnek utána kellene nézni. Tudja az ember, ha negyed liter tejet nem fej ki, másnap már kevesebb lesz. Itt a tej ára a gondozó havi bérét sem éri el.

Csoda-e, ha a tehenészetéről egy szó sincs a jegyzőkönyvben, vagy ha van, csak panasz:

„A tsz termelési tervében 1961-ben kötelezettségként szerepel 15 000 liter tej, melyet az állami tejgyűjtőnek átad. Ebből 1961. júliusáig 6000 liter került értékesítésre a betervezett 7000 literrel szemben. A tsz-nek a II. félévben havi bontásban mintegy 1500 litert, napi bontásban 50 liter tejet kell átadnia ahhoz, hogy a 9000 literes tervet az év végéig rendezze. Ez a mennyiség a tsz vezetősége szerint leadható.”
(Közgy. jkv. 1961. júl. 25.)

(A vezetőség optimizmusa indokolatlan volt. A tervezett tejmennyiséget az év végéig nem sikerült a termelőszövetkezetnek leadni.)

A következő évben még mindig változatlan a helyzet:

„A tehénállományról mi még nem sokat mondhatunk, mert be kell vallanunk azt, hogy ez még mindig nagyon gyenge, ami részben abból adódik, hogy a meglévő teheneink is gyenge egyedek, s ez természetesen a termelésnél is jelentkezik.”
(Közgy. jkv. 1962. febr. 6.)

A járási mezőgazdasági osztály vezetője is felhívta a figyelmet ezekre a hibákra. S vajon megszűntek a hibák? Nem szűntek meg. A bírálat hangja pedig egyre inkább számonkérő jellegű lett, s még az ellenőrzőbizottság is foglalkozott a kérdéssel.

Úgy látszik, – s ebben személyes tapasztalatom is megerősített –, hogy valóban nem „szívügye” a vezetőségnek a tehenészet. De a tagságnak sem, mert nehéz elképzelni, hogy ellenkező esetben a „visszatérő” hibák így meggyökeresednének.

Mi lehet ennek az oka? Valóban a haladónak aligha nevezhető „vellarázós” hagyomány? Vagy az állami segítség késedelmessége az istállóbővítéshez? Vagy talán az olyan gazdasági szemlélet, amely csak a gyorsan megtérülő befektetéseket (baromfi, hizlalás, növénytermesztés) látja indokoltnak? Talán a gondatlanság, vagy képzetlenség? Talán mind együtt alkot olyan önmagába visszatérő görbe vonalat, melynek nem leljük a végét? A vezetőség az állatgondozókra panaszkodik, akik „nem mernek szembe beszélni”:

- Nem veszik észre a piszkot.
- Miért nem küldik őket tanfolyamra, tapasztalatcserére?
- Nem mennek.
- Ki kéne cserélni őket...
- Örülünk, hogy kapunk állatgondozót, mert ez a munka lekötöttséget jelent... Ha megmondogatjuk nekik – otthagyják az istállót... Ebben a „slamasztikában” már voltunk...

Ilyenformán alakult párbeszédünk. Közben jelentették, hogy a burgonyaföldet valósággal ellepték a burgonyabogarak.

- Hiszen tegnap még alig volt, és most...?
- Hű! Milliárd...
- Egy gépet oda azonnal!
- Kevés a 170 kg porozószer...

Az elnök telefonál; indulhatnak a porozószerért.

– Ilyen még sohse volt – magyarázta az elnök – nem lehet vesztegetni az időt, minden óra drága.

Még elmondják, hogy a lárvák kikelésekor azonnal poroztak, most egy hete. S íme itt a bogár-áradat, amely a porozástól három hétre szokott megjelenni. S délután már megkezdték, s másnap befejezték a porozást.

Jó volt látni a gyors, eredményes intézkedést. De nem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogyha ugyanúgy akarnák a jó tehenészetet, annak is menni kellene. Mégis a maradiság?? – Az biztos, amihez hozzászoktak... A disznó, a bika... Még ma is, pedig bizonyítható már nálunk is más ágazatok hasznossága, például a baromfiakkal... De máig is alig barátokoztak meg vele – mondja az elnök. Aztán felsorolja az „objektív” okokat is: – Tehénállományunk még az „alakulási” állomány. A rosszabb teheneket adták be. Nagyrészüik idős... A takarmányellátás sem volt jó. Az elhelyezés is zsúfolt... Most is selejtezni kell. Inkább 20 tehén legyen a 24 helyett, de olyan, hogy ilyen 40-et érjen...

(Úgy látszik, elég takarmányt sem lehet termelni egy termelőszövetkezetben. Bármennyi van – kevés! Szörényben az első évben 12 hold lóherével indultak, a következő évben 22 lett, azután 30, most (1964) 50 hold van, meg 20 hold lucerna, és még mindig kevés!)

Az elnökhelyettes végül csak kiböki az igazságot:

- A tehenészet nem jövedelmező... Nem érdemes vele foglalkozni.
- Akkor miért csinálják?
- Mert muszáj... A szövetkezetben kell tehenészetnek lenni. Hát ilyen „elvi” alapon – van, de nem sok a köszönet benne. A kényszerűségből végzett munkára áll a régi mondás: nem akarásnak nyögés a vége.

A baromfiólak sem nyújtanak megnyugtató képet. Öreg néni ügyel a baromfiakra, láthatóan nem nagy érdeklődéssel és eredménnyel. Ő csak „helyettesít”. A fiatalok kapálnak, pétisóznak. A baromfiak állapota szánalmas. A baromfitáp átmeneti hiánya miatt csipik-marják egymást a vedlő tyúkok, s olyanok, mintha most szabadultak volna a vadállatok karmaiból. A takarmány-keverő üzem hibája idézte elő ezt a helyzetet; s azóta is előfordult, hogy nem tudott tápot szállítani. Az ellátatlanság nem az „ellentakarmányon” múlt. Ennek bizony nem volna szabad előfordulni! Túl nagy a kockázat, különösen Szörényben.

– Túl vannak hajtva a baromfiak – mondja az elnök. A napi 16–18 órás viágítást nem bírták; leromlottak, kimerültek. Az egész állományt lecseréljük, görösgali jércékkel. (Azóta már ki is cserélték az állományt.) A görösgali állami gazdaság tehát átsegítette a termelőszövetkezetet az átmeneti nehézségeken. Nemcsak az új állománnyal, hanem szakmai segítséggel is.

Kudaroba fulladt Szörényben a sertésenyésztés is. Elkészült ugyan a fiaztató, elkezdték a malacnevelést, de csakhamar abbahagyták, a következő indokolással:

... a hiányosság nálunk főleg az anyakoca tartásnál és a malacnevelésnél mutatkozott. Jelenlegi állományunk tehér hússertés állomány, mely brucellózissal fertőzött és emellett még egyéb tényezők is befolyásolták azt, hogy a malacnevelés termelőszövetkezetünkben nem kifizetődő, mert egész rossz eredményt értünk el. Pl. a tavalyi évben egy db 20 kg-os sertés előállítására kg-ként 32 forintba került.”

(Közgy. jkv. 1962. febr. 6.)

A malacnevelést tehát jóformán el sem kezdték, s máris „megfutamodtak” az első nehézségek előtt.

D. F., az új sertésgondozó erről így fogalmazta meg tömören a véleményét:

– Csak nyavalyogtak a malacneveléssel... de „kriptában” nem is lehet malacot nevelni, a falu közepén. „Bitufa” padló, alatta salak – ez kellene. Kutricák helyett három részes ól... ötvenes falka, mert ez a legjobb... ne csak az embernek, az állatnak is kényelme legyen... Itt nagyon hozzá vannak szokva a „pászoláshoz”... A szalma éget, helyette homokágyak kellenének...

– Nem a hizás a fontos, a súlygyarapodás – hanem az „értékesítés” – mosolyog magában, mert úgy látja, hogy szerződése számára előnyös, mert a „gyarapodás” után fizetik, nem az „értékesítés” után. Gyarapítani pedig könnyen lehet, csak legyen mivel! És sokra rúg a 70 fillér kilónként!

– Hízalásra a március, április, május és a szeptember, október, november a jó. Nem a téli hónapok, mint általában szokták. Addig hízzon a disznó, amíg a légy mászsa a hasát, és a víz előtte be nem fagy... Majd hosszasan fejtegeti egy ötszázas ürüfalka tartásának gazdaságosságát, amely 3 év alatt félmilliót hoz gyapjával és húsvával, s dicséri a szentegáti „ceremóniás” juhászatot. Végül a szörényi termelőszövetkezet jövőjéről így beszél.

– Ez a nagyüzem csak kisüzem... majd egyesítik egy másikkal... Félnek, de igazuk van. Az ember végigmegy a falun, látja mi volt, mi van... Egy kalap alatt, jobban mondva egy elnök alatt Zádorral jó hízlaldát lehetne csinálni – malacneveléssel...

Mondom az elnökhelyettesnek: jóbeszédű, tapasztalt embernek látszik ez az új sertésgondozó, úgy érzem „jó vásárt” csináltak velem.

– Nem minden, hogy tudja, hanem hogy teszi-e? – hütötte lelkesedésemet az elnökhelyettes.

(Az elnökhelyettesnek lett igaza. D. F. javaslatainak jórészét megvalósították, a gondozó havi jövedelme 2000 Ft körül mozog. Hanem munkája nem éppen kifogástalan. „Jobban jár a szája, mint a keze” – mondják róla.)

Beszélünk a kertészet lehetőségéről is, amelyhez a feltételek megvolnának; a kis tavacska vízával megoldhatnák az öntözést. Igaz, előfordul, hogy kiszárad, de amikor legjobban szükséges, mindig van vize.

– Nem lehet – mondja az elnökhelyettes. – Ha legalább 10 emberem lenne, akkor... talán...

– Majd ha egyesülnek... – kockáztatom meg a „kényes” kérdést.

– Hol leszek én már akkor – mondja csüggedten. – Elfelejtik azokat, akik először csinálták. Pedig aranybetűkkel kellene a nevüket beírni a történelembe...

Az egyesülésnek tehát nem híve, de gazdasági előnyeivel azért számol az elnökhelyettes.

– Most majd Zádorban 15 kocával többet állítanak be. Kétszeri malacoztatással, falkásítva, megoldják, amit eddig nem sikerült.

Mások is elmondták: ha a „fúzionálás lépne küszöbre” – nagyon rossz hangulat lenne. Szerencse, hogy egyelőre ezt a kérdést senki sem feszegeti. A kettős elnökség ügyes lépés, s a két termelőszövetkezet között fejlődő együttműködés is előkészítheti az egyesülést. Egyelőre azonban így van jól. Mert egy jól dolgozó, nagy termelőszövetkezetbe beolvasztani egy gyenge kisebbet, még csak megy valahogy, de fordítva nehezen képzelhető el nagyobb zökkenők nélkül.

Néhány próbálkozás, kísérletezés történt dohánynyal, de abbahagyták, bár az egyénileg gazdálkodó néhány családnál jól bevált a dohánytermesztés. Ez indokolt is, a kevés munkaerő miatt. Ha azonban nemcsak a jelenlegi színvonalat akarják biztosítani, körül kell nézniük új lehetőségek után kutatva. S ekkor az állattenyésztés, a legelő s még néhány önmagát kínáló fejlesztési alkalom nem fogja elkerülni figyelmüket.

ÚJ GONDOK

Beszélgetünk a termelőszövetkezet irodájában. Jobbára az elnökhelyettessel, mert az elnök szinte állandóan úton van, „ingajaratban” a két tsz, a két falu: Zádor és Szörény között.

– Holnap elmegyek parkettáért Barcsra... nincs szegélyléc...

– Barcsra?

– Jó parkettát lehet ott kapni, ha ismeretsége van az embernek.

– Hányadik parkettázás ez a faluban?

– Talán az ötödik...

– Fürdőszoba?

– Hat.

– Ezek a „falukályhák” a legjobbak – kapcsolódik beszélgetésünkbe egy kollektív – az ötven literesek.

Azután a kályhára terelődik a szó.

– Legjobb a fűrészpóros – véli egy idősebb tsz-tag.

– Van zománcos is...

– Nem pattog a zománc róla?

– Rántást sütni nem lehet rajta. Odakapja.

Bizony nagy gond a kályha-gond. Egy asszony arról panaszkodott:

– Nem szeretek a gázkályhánkon főzni, mert mindig mellette kell lenni.

– Mit vásárolnak a takaros jövedelemből?

– Hát azt, aminek látszatja van. Annak örül az ember, amit lát.

S különösen nagy az öröme akkor, ha szebbet lát otthonában, mint másutt, vagy követni tudja az „élenjárókat”. Valamikor kopjafa-szerű cementoszlopok tartották a kerítést, a kaput. A század elején valaki elkezdte, s elterjedt az egész faluban. Jól álltak a félévszázad megpróbáltatásait, máig is sok megmaradt belőlük. Most meg „csillár-versenyről” beszélnek, s rangot a parkettás lakás meg a fürdőszoba jelent... Meg persze az új ház... Így hát könnyen „agitálhat” az elnök a közgyűlésen:

„Beszéltünk egyéni gazda korunkban fürdőszobáról, kombinált szobáról, mosógépről, rádióról? Legyünk őszinték, és mondjuk meg, hogy nem. És ma elmondhatjuk, hogy kevés ház van a faluban, ahol nincs rádió, mosógép vagy korszerűen berendezett konyha és lakószoba.”

(Közgy. jkv. 1964. jan. 16.)

– Mint Szigetvár egyik utcája, olyan a mi falunk – mondja a falu legidősebb embere.

Valóban, ha Kétújfalu felől bekanyarodunk Szörénybe, jobbkézről villaszerű házak sorakoznak. S utánuk több is elszórtan. Néhány „paraszt-barokk” épület a régi jó módról beszél. Átalakított talpas ház lila-sárga vakolása már az új „versenyszellem” terméke.

Az idős bácsinak már mindenről a múlt jut eszébe... „Amikor még fiatal voltam...” A múltról beszélt akkor is, amikor a vasútállomásról hazafelé igyekvőket nézegette:

– Tudja, most annyi lábbeli van csak nálunk, amennyi nem volt az egész faluban régen. Most suszter sincs. Abban az időben Gyöngyösmelléken 11 suszter volt... most egy van talán. Ha elszakad a cipő – eldobják.. Mostani gyerek? Még tíz sem szenved annyit, mint én szenvedtem... A javakorbéliek inkább a jelent és a jövőt tárgyalják. Azt, hogy ki mit vett, mit akar venni, mennyi pénze van a takarékbán. Mert most már az is van.

– Az első évben nem volt. Hanem azután ugyancsak fellendült a takarékszövetkezet. Mégiscsak nevel valamit a pénz.

Amikor K. J.-t megkérdezték egyszer a zárszámadás után:

– Hogy érzi magát egy 56 000 Ft-os takarékbetétkönyvvel a zsebében?

Azt felelte:

– Mintha egy tölgyfalevél lenne.

Persze van olyan család, nem is egy, amely 100 000 forintot is letenne az asztalra, ha „parazsat tennének a hasára”. Ha meg nincs, annak is oka van. A „versenyben” nem lehet lemaradni. Már elvásárolták.

Volt aki régi elvetélt vágyaiért kárpótolta magát, s most épített pajtát, istállót, a régi zsuppos helyett.

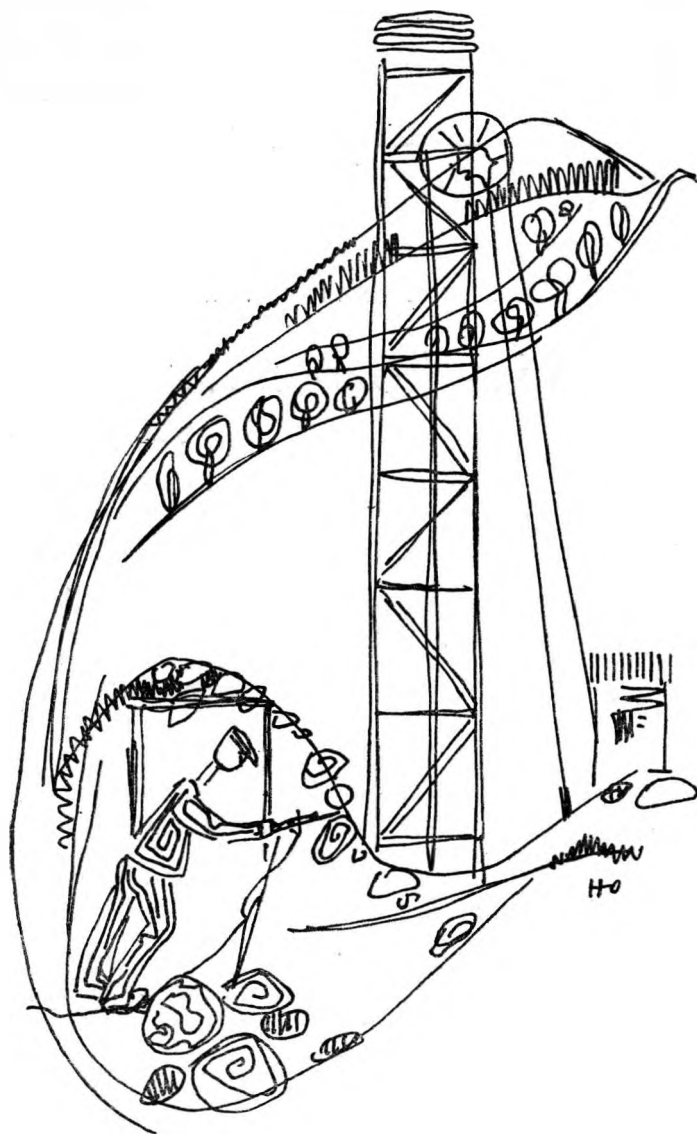
– De olyant án, mintha egyéniek lennének!

Igaz negyven darab disznó is megfordul nála esztendő alatt, meg bikát is hizlal. Más szőlőt vásárolt a siklósi hegyben, mert a „szerzés” vágya csak él még benne, ismét más gépkocsit vett. A legfőbb gond azonban a ház, a lakás, a bútor... Igaz, előfordul még, hogy a parkettás szoba már megvan, de a földesben laknak; a fürdőszobát nem használják, csak megmutatják a vendégeknek, s beszélnek róla; de ez csak átmeneti állapot. A rádió, a mosógép, a televízió már nem disztárgy, s ha az egész lakás korszerű lesz, élni fognak minden lehetőséggel.

*

A falu határában van egy gólyafészék, egyre fogyadozó szalmakazal tetején. Ahogy a kazal kisebb lett, féltő gondossággal rakták odább a fészket. A kis gólyák felcserepedtek, s ősszel elindultak hosszú útjukra.

Akik így gondoskodnak egy madár fészkeről, mennyivel inkább gondját viselik a sajátjuknak!

HORVÁTH OLIVÉR rajza

IF
JÚ
SÁG

SZEDERKÉNYI ERVIN: *Vita közben...*

Mai magyar költészet – gyermekeknek

SZEPESI ATTILA *versei*

MÜ
VÉ
SZET

SZEDERKÉNYI ERVIN

Vita közben...*

Ha egyszer majd vállalkozik rá valaki, hogy megírja a 60-as évek irodalmi folyóiratainak történetét, a most záruló esztendőt alighanem fordulópontnak fogja érezni. Igaz, hogy a külső forma, a borító és a tipográfia szembeszökő vagy kevésbé feltűnő változásait nem követi mindig és azonnal a tartalom és jelleg megváltozása, bizonyos belső átalakulás, megújulás, átrendeződés azonban mindegyik irodalmi folyóiratunknál kitapintható. A változás iránti társadalmi igény lényegét az Ideológiai Irányelvek így fogalmazza meg: „A kulturális sajtó kapcsolódjék szorosabban a társadalom mai problémáihoz, legyen közeletibb jellegű, szűnjön meg szűk szakmai elszigetelődése.” Ez év januárjában, az ifjúsági irodalomról szóló eszmecsere vitaindítójának közlésekor, majd márciusban, az „Ifjúság–Művészet” rovat megindításakor úgy éreztük, közéleti jellegű kötelezettséget vállalunk, mert igen fontos, társadalmi értékű problémára irányítottuk a figyelmet. Az ifjúsági irodalom sorsa nem szűk szakmai érdek, hanem olyan széleskörűen és súlyosan társadalmi ügy, amennyire annak tartjuk társadalmunk jövője szempontjából az ifjúság tudatának, tevékenységének az irodalom és a művészet eszközeivel történő formálását. – Lassan egy esztendeje folyik már a vita, összefoglalása, lezárása azonban még nem látszik időszerűnek. Talán mégsem hasznos talán az eszmecsere „keletkezésének”, eddigi tapasztalatainak felmérése, s a további célok megjelölése.

A kérdés társadalmi jelentőségének felismerése mellett hozzájárult elhatározásunkhoz a rovat megindításakor az a tény, mennyire méltatlanul elhanyagolt, mellőzött az ifjúsági irodalom a szakirodalomban, a tudományos kutatásokban s a folyó-

* A Magyar Írók Szövetségének Ifjúsági Bizottsága és a Jelenkor Szerkesztősége október 20-án ankétot rendezett Budapesten folyóiratunk „Ifjúság–Művészet” rovatáról. Ez a cikk az ankét bevezető előadásának rövidített és módosított változata. Az ankét ismertetésére következő számunkban visszatérünk.

iratokban egyaránt. Ennek súlyos következményeit a megjelent írások részletesen feltárták. Mégsem tagadható, hogy az utóbbi években főként külföldön megélenkülő tudományos érdeklődés – kezdetben legalábbis a lelkiismeret-furdalás erejéig – nálunk is érezte hatását. Különösen az 1964. júniusi prágai nemzetközi konferencia, majd ezt követően az Írószövetségben szeptemberben megtartott tanácskozás nyomán az Írószövetség Ifjúsági Bizottságának tevékenysége felpezsdült, s ez is alapot adott a vita széleskörű kibontakoztatásához. Hozzájárult továbbá az is, hogy kezdettől támaszkodhattunk helyi, pécsi bázisra is, a Tanárképző Főiskola irodalomtudományi tanszékére, ahol *Kolta Ferenc* vezetésével hosszú idő óta kevésbé elismert, de eredményes irodalomtörténeti kutatómunka folyik az ifjúsági irodalom témakörében. S végül, de nem utolsó sorban, nagy segítséget nyújtottak néhány dunántúli tanító- és óvónő-képző intézet lelkes tanárai, akik leginkább érezték munkájukban az ifjúsági irodalom történeti és esztétikai kidolgozatlanlásának hátrányait, s már eddig is sokat tettek a „fehér foltok” eltüntetéséért.

A vita jellegének kialakításakor abból indultunk ki, hogy az ifjúsági irodalom fontossága, eddigi elhanyagoltsága, mellőzöttsége önmagában nem lehet vitatéma; nem azon kell elmélkedni, hogy szükség van-e az ifjúsági irodalomra vagy nincs szükség, alacsonyabb rendű-e vagy nem alacsonyabb rendű, mint a „felnőtt” irodalom. Ehelyett arra kell törekedni, hogy a legkülönbözőbb nézőpontokból vessük fel lehető legtöbb átfogó problémáját, a részletkérdések mellőzésével, inkább a feladatkörökre, a szükséges kutatás fő területére irányítva a figyelmet. Éppen az addigi mellőzöttség miatt a téma *extenzív* kibontását tűztük ki célul, s talán *vita* helyett jobban fedné elképzeléseinket az *eszmecsere* fogalma.

Az extenzív jellegű eszmecsere legfőbb célja a széleskörű társadalmi és tudományos felelősség felkeltése volt, továbbá alapvetése és előkészítése egy olyan folyamatnak, amelynek kimunkálására folyóiratunk egymagában a jövőben sem vállalkozhat: az ifjúsági irodalomra vonatkozó történeti, esztétikai és kritikai problémák tisztázásának. Ennek érdekében igyekeztünk aktivizálni azokat az erőket, amelyekre később is számítani lehet. Ifjúsági író, költő, irodalomtörténész, kritikus, pedagógus, pszichológus és ifjúsági vezető részvétele jelezte eddigi eszmecsereünk széles körét, de ezt a kört még tovább kell tágítani. A további vita eredményességének talán a legfontosabb feltétele, hogy megtaláljuk és megszólaltassuk mindazokat, akik érdeklődésük, tudományos munkaterületük vagy állami hivataluk alapján felelősséget éreznek, vagy akiknek felelősséget *kellene* érezniük az ifjúsági irodalom ügyéért.

Az extenzív szempont érvényesítése mellett némi lehetőség nyílt az intenzitás fokozására is. Néhány fontos kérdésben polémia alakult ki az egyes hozzászólók között, s ez nemcsak a vita csomópontjait hozta felszínre, hanem hozzájárult eddigi ismereteink, fogalmaink elmélyítéséhez. Az ifjúsági irodalom és a pedagógiai, etikai aspektus, az ifjúsági irodalom és a gyermekirodalom differenciálása, a gyermekversek tartalmi és formai elemzésének problémái, az ifjúsági irodalom és a KISZ programja, nevelő tevékenysége közötti kapcsolat jelzi ezeket a kérdéscsoportokat. A részletkérdések elmélyítése helyett legfőbb törekvésünk ebben a szakaszban mégis az *alapgondolatok tisztázása* volt, a közös terminológia kialakítása céljából. Az extenzitás hátrányát is ellensúlyozni kellett ezzel: azt a veszélyt, hogy a különböző szempontú megközelítések összezavarják a régebben sem kellőképpen tisztázott fogalmakat. Célnél tűzhattünk ki végül bizonyos orientálást is: „hagyományos” recenziók mellett igyekeztünk olyan kritikai írásokat közölni, amelyek példát nyújthatnak ifjúsági alkotásoknak speciális esztétikai elemzésére – elősegítve ezzel az emeleti tisztázódás folyamatát is.

Az eszmecsere eredményeinek részletesebb értékelése a vitázó összegezés és más fórumok joga. Most, „vita közben” inkább a már megjelent írások néhány felismert korlátját, gyengeségét vetnénk még fel – a további megnyilatkozások hasz-

nossága érdekében. Az eddigi eszmecsere egyik korlátja az, hogy legtöbb írás kissé feleslegesen *védekező* jellegű. Ez részben érthető, éppen az ifjúsági irodalom mellőzöttségéből fakad, abból a kényelmetlen érzésből, hogy talán ismét pusztába vesznek a szavak, vagy olyan falakról hullanak vissza, amelyek most sem fognak leomlani. A jövőben mégis szakítani kellene a defenzív magatartással, s annak ismételt felpanaszolása helyett, milyen falakat kell még áttörni, a fal áttörésére valóban alkalmas gondolatoknak, konstruktív és megvalósítható elképzeléseknek, javaslatoknak a kidolgozása lenne célszerű. A vita másik gyengesége az, hogy nem sikerült elkerülni bizonyos átfedéseket, ismétlődéseket. Valószínű, hogy ennek oka is összefügg az előzőekkel meg az extenzitással is: hozzászólóink úgy érezték, előlről, gyökerénél kell kezdeni a kérdés felvetését, ismételten hangsúlyozva a probléma igazságát, megoldásának szükségességét. Az egymásra épülés helyett ilymódon inkább koncentrikusság alakult ki, s ezt az extenzitást, ugyanannak a kérdés-komplexusnak sokoldalú megközelítése is csak részben indokolja. A vita anyagának növekedése egyre nehezebbé teszi teljes áttekintését, mégsem mondhatunk le arról, hogy az újabb írások közlésénél a lehető legkisebbre csökkentsük az ismétlődést, körbenjárást.

Az ifjúsági irodalmi vitának 1966 tavaszára tervezett lezárása előtt a hátralévő időszakban az eddig vázolt alapkérdéseknek még néhány szempontból történő felvetése a célunk – az extenzitás további érvényesítésével. Központi tudományos intézményeink, főként az Irodalomtörténeti Intézet kutatóinak bekapcsolódása lenne a legfontosabb, az irodalomtörténeti és esztétikai kérdések kiszélesítése céljából, vagy legalább annak jelzéséül, hogy a tudományos kutatások távlati terveiben helyet és gazdát kapott az ifjúsági irodalom is. (?) Szükségesnek látszik továbbá a kérdésnek az olvasó oldaláról, a könyvtár, a könyvterjesztés, a könyvkiadás és az olvasás-lelektan szempontjából való felvetése. Célszerű lenne a vitazárás előtt egy országos véleménykutatás is, rövid válasz kérése az ifjúsági irodalom néhány alapkérdéséről a témában érdekelt legkülönbözőbb rétegek képviselőitől: irodalomtörténészekről, esztétáktól, kritikusoktól, kiadóktól, pedagógusoktól, könyvtárosoktól, szülőktől és fiataloktól.

A vita lezárása után, a jövő év nyaráig egy Pécssett tartandó országos ankét szélesebb körben is összegezzhetné a vita tapasztalatait, s talán az sem lenne haszontalan, ha ez az ankét megalapozna egy később hagyományossá fejleszhető kezdeményezést. Ha megvalósul az Írószövetség és a KISZ Központi Bizottság tudományos szerint elfogadott s kidolgozásban levő tervezete, mely szerint minden évben pályadíjjal jutalmaznák a legkiemelkedőbb ifjúsági irodalmi alkotást – a díjkiosztás ünnepélyes aktusát össze lehetne kapcsolni a pécsi záróankéttal, majd a későbbiekben egy évente más városban megrendezendő tanácskozással.

Rovatunkat „Ifjúság–Művészet”, nem pedig ifjúság és irodalom címen indítottuk – jelezve szándékunkat, hogy a rovatot nem szűkítjük le az ifjúsági irodalom kérdéseire, hanem a vita lezárása után, sőt már azt megelőzően is, szeretnénk felvetni az ifjúság és művészet tágabb összefüggésének problémáit is. *Pernye András*nak az októberi számban a „Ki mit tud?”-hoz kapcsolódó írásával éreztettük, hogy a jövőben szívesen helyet adunk az ifjúság és képzőművészet, zene, tánc stb., általában az ifjúság kultúrájának és művelődésének összefüggéseit elemző írásoknak. Később sem zárkózunk el természetesen az ifjúsági irodalom problémáitól, a kritikák mellett elméleti részletkérdések kidolgozására is fórumot biztosítunk, a specializálódást azonban a folyóiratok iránt megnövekedett szélesebb körű társadalmi igények sem teszik lehetővé. De helyes arányú országos „munkamegosztással” a jelenlegi irodalmi és kritikai folyóiratok, továbbá a KISZ különböző fórumai *együtt* megfelelő lehetőséget biztosíthatnak az ifjúsági irodalom jelentőségéhez méltó elméleti és kritikai megbecsüléséhez. Addig is, míg – a régóta meglévő külföldi gyakorlathoz hasonlóan – külön folyóirat nem foglalkozhat ezekkel a társadalmunk jövőjének szempontjából is rendkívül fontos elméleti kérdésekkel.

Mai magyar költészet—gyermekeknek

Két vélemény a Cifra palota című antológiáról

Szépirodalmi művek értékelésének a tartalom és a forma elemzése szolgál alapul. Gyermekeirodalmi alkotásoknál ehhez még egy szempont járul: milyen mértékben szolgálja a mű gyermekeink nevelését?

A *Cifra palota* c. vers-antológiát a kiadó tizenkét éven felüli gyermekeknek ajánlja. Ez a határmegjelölés a fejlődéslélektan szerint a serdülés kezdeti szakaszát jelenti, tehát jóval több lehetőséget kínál az íróknak, mint a megelőző periódusok.

A tizenkétéves gyermek intellektuális fejlődése rendkívül gyors tempójú, érdeklődése sokoldalú. A dolgoknak már nemcsak külső tulajdonságait képes felismerni, hanem a lényeges tulajdonságokat, törvényszerűségeket kutatja s fejlődő kritikájával a korábban megismert dolgokat is újra rendezti tudatában. Érzelmi életét inkább az erős emocionalitás jellemzi, mintsem az érzelmelek differenciáltsága és tartóssága.

A lelki élet különböző területeinek különböző fejlődése egyenetlenséget okoz a gyermek fejlődésében s a serdülés egyéb egyenetlenségeivel együttesen az egyensúly labilitásához, a kamaszkorra jellemző kiegyensúlyozatlansághoz vezet. Ezért igen fontos ebben az életkorban az *érzelmelek nevelésének* nagyobb hangsúlyt adni, mint a megelőző fejlődési fokozatok esetében.

Az érzelmelek nevelését az iskolában főleg a humán tárgyak szolgálják, ezen belül is elsősorban az esztétikai nevelés. Ennek legfontosabb területe a szépirodalom és különösképpen a vers.

Az intellektuális érdeklődés erőteljesebb fejlődése folytán azonban éppen a tizenkét-tizenegyes éves gyermekek fő olvasmányát a prózai műfajok szolgáltatják s a vers meglehetősen háttérbe szorul. Éppen ezért igen fontosnak tartjuk ennek a kérdésnek tanulmányozását. Fel kell tárni a gyermeki érdeklődésnek azokat a sajátos pontjait, melyekhez kapcsolódnia kell a versnek, ha a gyermek figyelmét meg akarja nyerni.

Melyek a legsajátosabb területei ennek az érdeklődésnek? A természet világa s az ember világa. A természet világán belül az állatok, növények élete, az anyag tulajdonságai, természeti jelenségek, a Föld s az égitestek, a természet erőinek felhasználása az ember céljaira. Az ember világán belül: az emberiség története, az emberi kultúra története, társadalmi viszonylatok, mint család, közösség, haza, barátság, szerelem stb.

A tizenkét éves gyermek fejlődésének ezen a pontján éppen átlendülőben van egy új és problematikus életszakaszba, a serdülés periódusába és érdeklődése erőteljesen saját személye felé fordul. A külső világgal való ismerkedéssel egyidőben önmagát is meg akarja ismerni s az irodalomban szenvedélyesen keresi ehhez az eszközöket.

Azt hihetnénk, hogy az önmegismerés legkézenfekvőbb eszköze a lírai költészet, ha erre nem cáfolna rá a statisztika, melynek rubrikái között a vers általában utolsó helyen szerep-kedik. Gyermekeink a prepubertás éveiben nemigen olvasnak verset azon kívül, amit a tanterv kötelezően előír számukra. Azok, akik humán középiskolában folytatják tanulmányaikat, a későbbi évek folyamán többé-kevésbé visszatálnak a vershez, a többieknél fennáll a veszély, hogy teljesen kiesnek a versolvasók sorából. Ez pedig többek között annyit jelent, hogy megszűnik számukra egyike azoknak a tisztavízű forrásoknak, melyekből az érzelmi élet táplálkozik.

Hogy a tizenkét-tizenhárom éves gyermek forrongó és zűrzavaros világából rendezett, harmonikus világ alakuljon ki, a művészeteknek s az irodalomnak fontos teendői vannak. Ennek tudatában vállalkozott a *Cifra palota* c. verseskötet szerkesztője, T. Aszódi Éva a szép antológia összeállítására.

A verseskötet tematikáját igyekszik a tizenkét-tizennégy éves gyermekek érdeklődéséhez alkalmazni, ami elég bátor vállalkozás, mert ez a korosztály már kilépett a gyermekkor derűs problémátlanságából, de még nem lépett át a felnőttek tárgyilagosabb világába. Így csak nagyjából és hozzávetőlegesen tudja követni a kötet a hátlapon megjelölt korosztály érdeklődését.

A gyermeki élet, a játék, a mese, az állatok világa, a tájak és évszakok váltakozása: ezek azok a témakörök, melyekben a szerkesztő elrendezi anyagát, s lezárja mindezt azzal a néhány darabbal, mely napjaink csodáját, az úrhajót s az úr hőseit foglalja versekbe. Ezek a témák azonban korántsem merítik ki a serdülés küszöbén álló gyermek érdeklődését. Sajnos, ami érdeklődésének középpontjában áll, – és kell is, hogy álljon – az emberi kapcsolatok elég gyéren jutnak szóhoz a kötetben, inkább hiányukkal vonják magukra a figyelmet. Holott az érzelmeknek ebben a kaotikus állapotában igen nagy szükség volna ilyen érzéseknek, mint gyermeki, testvéri szeretet, szerelem, barátság, bajtársiasság, a haza szeretete, a munkásosztály megbecsülése, a szolidaritás érzésének költői megfogalmazására.

A serdülő gyermek érdeklődése sokkal inkább irányul a *tartalomra*, mintsem a kifejezésre. Ezért a *Cifra palota* impresszionista színpaltjai, vagy szürrealista játékaik nem fognak mélyebb nyomot hagyni lelkivilágában. Az állókép sem tudja felvenni a versenyt a mozgással: apró epikumok közelebb viszik a gyerekekhez a tájat s figyelmét legfőképpen az ragadja meg, ha embert, emberi mozgást ismer fel a tájban.

A játékoság olyan tulajdonság, mely feltétlenül vonzza a gyereket, ezért számíthatnak sikerre a kötet tréfás, játékos darabjai. De a szürrealista elemek keveset mondanak számára, ha a mese klasszikus szerkezete nem foglalja össze őket kerek, értelmes egésszé.

Röviden: a tizenkét-tizenéves éves gyerek fejlődő intellektusa egyre jobban a *tartalomra* figyel. Ez a tartalom pedig legyen jelentős, ébresszen a serdülőben új érzéseket, új kérdéseket, adjon feleletet egzisztenciális problémáira. Csak így számíthat a fiatal ember érdeklődésére, ki nem illanó képeket, melankólikus reflexiókat, nem is a forma kifinomult játékaikat keresi olvasmányjaiban, hanem irányítást, segítséget a világ és önmaga megismeréséhez és legfőképpen – eszményeket, melyekhez életét igazítani tudja.

Ezért nem tartjuk – sok jótulajdonsága ellenére sem – sikerült könyvnek a *Cifra palotát*, mely inkább kifinomult ízlésű, felnőtt műélvezőknek szól, semmint a serdülés küszöbén álló gyermekeknek. Nem kívánunk ezúttal az egyes versek értékelésébe bocsátkozni, – nagyon sok szép verset tartalmaz az illusztris nevekkel büszkélkedő kötet, köztük szép számmal olyanokat is, melyek megfelelnek a tizenkét-tizenéves éves gyerekek érdeklődésének és kapacitásának, – inkább a szerkesztés szempontjait óhajtottuk a gyermeklélektan s a pedagógia szemszögéből mérlegelni. Sajnos, meg kell állapítanunk, hogy a *Cifra palota* sokkal kevésbé sikerült összeállítás, mint a néhány évvel korábban megjelent hasonló jellegű *Aranykapu* c. antológia, s ennek legfőbb okát abban látjuk, hogy a szerkesztő által kiválasztott versek összessége semmiféle világnézetet nem tükröz, csupán az ízlés, de semmiképpen sem a jellem fejlesztését tekinti feladatának. Holott mi a felnővekvő nemzedéket nem annyira érzékeny széplelkeknek, mint inkább sokoldalúan képzett, irodalomhoz, művészethez értő, gazdag érzelmi életű, humánus gondolkodású, kommunista öntudatú embereknek óhajtjuk felnevelni.

W. PETROLAY MARGIT

T. Aszódi Éva gyermekantológiája, a *Cifra palota* továbblépést jelent a mai gyerekek versellátásában. A határok következetes-fokozatos tágítását vállalja az új gyűjtemény kettős értelemben is: életkorban és nehézségi fokban egyaránt. Az eddigi antológiák inkább óvodásoknak és kisiskolásoknak készültek. Az Óvodások verseskönyve különböző kiadásai klasszikus és mai anyagot közöltek. Az *Aranykapu* c. antológia a mai magyar gyermekköltészetet szolgáltatta meg. A *Cifra palota* a fejlődéslelektani és irodalmi kategorizálás szerint nem gyermekversek, hanem „ifjúsági versek” gyűjteménye. Ez lenne az ifjúsági irodalom verses része, az „ifjúsági költészet”, talán leginkább a prepubertás korúaknak felel meg. Az életkori címke („tizenkét éven felülieknek”) nagyon rugalmasan értendő: van itt óvodásnak és ifjúnak való versolvasmány egyaránt. Mivel „ifjúsági költészetről” nem beszélünk, maradt a „mai magyar költők versei gyerekeknek” megjelölés, ami ellentmond a „tizenkét éven felüliségnek”. (Prózában ez már az ifjúsági irodalom fénykora. Miért ne serdülhetne föl a gyermek a költészethez is? Az utószó bevallott célja éppen ez a fölserdítés.)

A mai magyar költészetre tárja ablakait a *Cifra palota*. A válogatás abból a helyes koncepcióból indul ki, hogy „... a gyermekekhez szóló vers nem válik el gyökeresen a felnőttköltészettől. Egy fa hajtása mind a kettő.” A külön gyermek- és ifjúsági irodalmat nyilvánvalóan

az életkori sajátosságok éltetik, igazolják: a szerző eleve kikapcsolja a megértés esetlegességeit, az értelmi fejlettséget meghaladó motívumokat. Ami azonban befér a gyermekolvasó látókörébe, az magától értetődően gyermeki irodalomná válik a szerzői megfontolásokról függetlenül. Gyermekvers tehát mindaz, amit a gyermek befogadhat, akár neki szánta a költő, akár nem. Ez a kötet tovább folytatja a kísérletet a gyermekolvasó felvevőképességével. Merészen a legfejlettebb típusra szabja a válogatást, „szántsándékkal kitoltuk a határokat” – írja az utószó. Ezt úgy érthetjük, hogy az antológia robbantja a babonás-aggályos fenntartásokat, bátrabban épít a gyermek valóságos igényére, érettségére, „zöld utat” enged a költészet tágasabb terei felé, oldja a túlzott (tematikai, nyelvi, ritmikai, terjedelmi stb.) korlátokat. Legalábbis megkísérli mindezt: nagyobb próbára teszi a versolvasó gyermeket. Tágítja a határt, értsd: növeli az igényt a versélvezővel szemben. Nagy-skálájú a válogatás: óvatos és előreszaladó egyszerre, két oldalról is biztosítékot keres, de kockázatot is vállal a megértésért. Ha viszonylagos érvényű is az olvasó korának meghatározása, mégsem csupán a szándékot jelzi: a versek jelentékeny része valóban tizenkét éven felülieknek szól, ez a periódus a megértési küszöb.

Már Vachott Sándorné bátran nyúl antológiájában a kor élő klasszikusaihoz a magyar ifjúsági irodalom hajnalán. Benedek Elek sem csak az ifjúsági irodalom „specialistáira” gondol szavalókönyveiben. Harsányi István Útravaló c. antológiája is a nagy költészet híradása volt a felszabadulás után a gyermekolvasók számára: beavatás a teljes értékű irodalomba a felfogás életkori lehetőségeihez képest. Ezt a hagyományt teljesíti ki a Cifra palota a mai magyar líra reprezentatív darabjainak fölkinálásával. T. Aszódi Éva és Lengyel Balázs tudatosan-módszerezsen vezeti a gyermekket, a serdülőket mai költészetünk felé: a költők nagyszabású seregszemléjét rendezik meg számukra. A klasszikus-epigonok érzelmes gügyögése helyett valódi poézist nyújt a kötet. Elszakít az avult stílusedáltól, rákapatja az önállóan oolvasni kezdő gyermeket a korszerű költői nyelv ízeire. Az antológizált versekkel hidat feszít az érdeklődőnek egy-egy költői életmű egészéhez.

A ciklusok tervezéséből különböző tendenciák rajzolódnak ki: a társadalmi és természeti motívumok arányos hullámozgatása, a mesehangulatútól a reális, a „komoly, súlyos, elgondolkoztató” felé haladás. Az első ciklus még a weöresi Tarka forgó világa: a képzelet, a rácsodálkozás, a beleélő szerepjátszás, az álom büvölete tart rendet. Kiemelkednek Weöres (Tarka forgó), Nemes Nagy Ágnes (Cifra palota., Vidor Miklós (Vaddisznó-álom) és Rába György (Fakatona monológja) versei. Az utolsó ciklus (Mind feljebb) már a valósággá transzponált képzelet tartománya, az emberi alkotómunka liráját szárnyaltatja föl (Illyés, Kassák, Benjámín, Simon István jelentős verseiben).

A Csalóka-móka c. verscsoport a beugrató groteszségek, furaságok, fintorok fejezete. Tanúsítja, milyen magasan megfelel a magyar költészet az ifjúsági irodalom gorkiji humor-követelményének is. Tartalmas, mélyértelmű, egészséges humor ez, vagyis didaktikusság nélkül nevelő. Van a versek közt epigrammatikus megoldás (Eörsi István: Elhamarkodott következtetés), szatirikus példázat (Hárs László: Árnyékmesé), lélektanilag ötletes-naiv beleélés (Végh György: Tünődés egy mézesüveg előtt), szójátékos tisztarim-kémia (Eörsi: Hogyan készül a vers?), harsány örömi gyermek-portré (Csoóri: Lekvár-cirkusz bohócai).

A következő sorozat főleg iskolai, mozgalmi témákból és egyéb gyermektörténetekből áll. Feltűnik, hogy ebben a témakörben sok az átlagvers. Talán csak Benjámín markáns jellemképei emelkednek ki (a Hajnali karénekből valók) atmoszféra-teremtő erejükkel, meleg humorukkal (Kata, Jutka, Lecke).

Az állatvers a magyar gyermekköltészetnek kezdettől (Bezerédj Amália, Dienes Lajos, Gyulai óta) erős műfaja. A gyűjteménynek is erőssége a következő ciklusok természetlirája. Néhány vers a felnőttköltészetből került át, ezek többnyire a művészi csúcst jelentik a szándékos gyermekversek között (Illyés: Régi vers egy kutyáról, Lóször, macskabél; Áprily: Fegyvertelen vadász dala, Az irisórai szarvas; Juhász Ferenc: Növények hadjárata; Pilinszky: Őszi vázlat; Nagy László: Micsoda madár; Váci: Harminchét hegedű).

Van a kötetben többféle aránytalanság is. Az egyik a mai társadalmi valóság kissé tartózkodó adagolása. Ha elfogadjuk az olvasót tizenkét éven felülinek, akkor bátran tágíthatjuk a horizontot. A kötet egészében inkább a természeti világ költői revelációja: ebben a vonatkozásban azonban föltétlenül korszerű. Lélektani érzékenység, asszociatív gazdagság, az érzelmi árnyalatok pontos megragadása, a valóság lírai mikro-elemzése: akár Berdát, Jékelyt, Rónayt

olvassuk, akár Vidort, Rákost vagy Szécsi Margitot – a kötet átlagában tetten érhetjük ezt a kifinomult költői kultúrát. A kötetnek ez a szemléleti-költői felkészültség a legjobb ajánlója a költészettel ismerkedők számára. Egy tizenkét éven felüli olvasó – mondjuk egy általános iskolát végzett ifjú – azonban föltétlenül többet igényel az emberi problematikából, társadalmi tartalmakból. Az antológiában tehát a korosztály befogadóképességéhez mérten nem érvényesül eléggé a történelmi szemlélet.

A másik hiányérzet a költőgárda válogatásával függ össze. Nincs hiánytalan antológia-együttes, mégis feltűnő, hogy több költő nem szerepel azok közül, akik a gyermekvers művelésében is érdemeket szereztek. A gyermekekkel együtt szívesen olvastuk volna Erdélyi József, Jankovich Ferenc, Devecseri Gábor, Károlyi Amy, Darázs Endre, Pákolitz István verseit. Ezúttal a szerkesztő nem elégedhetett meg a gyermekköltők és gyermekeknek is költők szokásos seregeltetésével. Valami új is van a vállalkozásban, éppen a határok tágitásából következően: az egész mai magyar költészetből kellett válogatni a gyermekek felsejülő korosztályának, a legfejlettebbek igényére is számítva. Ezért érezzük hiányosnak a költői névsort. Az említetteken kívül – akik mindenképpen rangos művelői a gyermekversnek – kimaradt pl. Fodor József és Somlyó György. Nem a teljesség, hanem elsősorban a színvonal kárára mondtak le a szerkesztők a kötetbe illő tömör szépségű Fodor-versekről (Kis virágok, Késői sugarak, Esti Badacsony, Tél, Kakukkszó stb.) vagy Somlyónak olyan költeményeiről, mint A béke erdeje, a Bot és fa vagy a Kaszált fű.

Egyenlenséget látunk a szereplő költők verseinek válogatásában is számbeli és minőségi szempontból. Takáts Gyula pl. egyetlen darabbal szerepel, pedig a kötetben uralkodó természet-líra (és a gyermekvers) egyik mestere. Kassák, Nagy László, Váci egy-egy verse, Garai két négyesorosa szintén kevés: nem a költők rangja, hanem a kötet érdeke kívánt volna többet, jóllehet a válogatás egyiküktől sem könnyű, de annál hálásabb.

A kötet így is nagy nyereség a gyermeki verskultúra alapozásában, egészében a mai magyar költészet vonzó bemutatása az ifjú olvasóknak. Bár megközelítő teljességről sem lehet szó, a skála ebben a rendszerezésben is meggyőzően demonstrálja mai költészetünk jó értelmű egységét, művészi erejét, emberformáló hatalmát.

CS. NAGY ISTVÁN

SZEPESI ATTILA

VIRÁG-MONDÓKA

Hóvirág,
hó-szőnyegen bujik át.

Ibolya,
sűrű erdő mosolya.

Kankalin,
fény a liget árnyain.

Százsorszép,
virágozzál százszor még!

NAPÉBRESZTŐ

Esik az eső,
ázik a vessző,
ázik a meggyfa,
én is alatta.

Áznak a kertek,
a sűrű berkek,
madár a lombban,
nyúl a bokorban.

Felhők, gomolygók,
égen bolyongók,
sötét vándorok,
messzi fussatok.

Didergek, fázom,
lucskosra ázom.
Süss hát napocska,
arany gombocska!

NÉMETH LÁSZLÓ: *Az Iszony filmbemutatójáról*

TAXNER ERNŐ: *Színházi levél Budapestről*

POMOGÁTS BÉLA: *Karácsony Benő emlékezete*

MOLNÁR ISTVÁN: *Engels példája*

NÉMETH LÁSZLÓ

Az Iszony filmbemutatójáról

Az író, akinek van öt vagy tíz, esetleg huszonöt műve, amelyből filmet lehet írni, nehéz helyzetbe kerülhetne. Az ő regénye, drámája, azzal, hogy vászonra viszik, nem nyer. A vesződés, vita, izgalom, ami a filmesítés során menthetetlenül rászakad, ha csak pénzre nincs szüksége, polgári áldozat, mellyel más munkáját rövidíti meg. Engem a filmszakma eddig megkímélt ettől az áldozattól. Erőgazdálkodási szempontból is az a legjobb, – írónak, rendezőnek a legkényelmesebb –, ha az ember műveit holta után filmesítik meg.

Hintsch Györgynek nem ez volt a véleménye; ő az *Iszonyból* még életben filmet akart csinálni, s mint volt Horváth János tanítvány, az irodalomértés és tisztelet mezében közelítve hozzám, elérte, hogy korábbi rossz tapasztalataim feledve, apadó energiám egy patakját az ő malma hajtására engedtem át. Az eredményt látuk, itt a tanulságokat szeretném rögzíteni.

Többször mondogattam, hogy regényeim, úgy ahogy vannak, kész forgatókönyvek. Ez nem érdemük, csak sajátjuk, melyet a kritikus rosszalhat, a filmrendező azonban felhasználhat. *Hintsch* hitt nekem; olyan forgatókönyvet írt, amelynek szinte minden szava (baloldalt a képek, jobboldalt a párbeszéd), a regényből vett. Azt hiszem, nemcsak én s nem csak ezért tartom a forgatókönyvet kitűnőnek. Ha évek múlva ő vagy más egy új *Iszony*-filmet akarna csinálni, ebből a forgatókönyvből kelene kiindulnia.

S itt jön az első tanulság. Ha a forgatókönyv-író ilyen hiven követi a regényt, akkor a regény cselekménye megszabja a film terjedelmét. Az *Iszony* film sokkal jobb lett volna, ha három, esetleg négy óras lehetett volna. Így a filmnek állandóan igyekeznie kell, hogy a regénnyel lépést tartson, fontos részleteket elhagy s nem ad időt a fényképezőgépnek, hogy a maga gépfantáziáját kövesse, játszassa.

A második tanulságot a főszereplő megválasztása szolgáltatta. A film fölött első perctől ott ült az aggodalom, hogy nincs magyar színésznő, aki *Kárász Nellit* eljátszhatná. *Hintsch* egy főiskolai hallgatónőhöz ragaszkodott, akit a filmgyárban a próbafelvételek után sem tartott senki a szerepre alkalmasnak. Ennekem a szerző-

* A Pécssett megrendezett Magyar Játékfilm Szemlén november 10-én került sor az *Iszony* című film ősbemutatójára. Németh László írása felszólalásként hangzott el a bemutatót követő napon a Pécsi Tanárképző Főiskola filmankétján.

dés vétójogot biztosított s néhány napon át erős nyomás alatt álltam, hogy éljek vele. De megengedhetetlennek tartottam, hogy a rendezőre, aki a választásban becsúgyát, a forgatókönyv írásban hozzáértését bebizonyította, olyan színésznőt kényszerítsek, akivel nem szívesen dolgozik együtt. Én egy rossz filmmel csak annyit kockáztatok, hogy a szakma azt mondja: igazunk volt, amikor Némethet nem engedték be a Gyarmat utcába; ő azonban egész pályáját tette föbelövetést vagy Mária Terézia rendet jelentő választásával kockára. *Drahota Andrea*, úgy érzem, igazolta a rendező bizalmát. A játék szerencséje: a két főszereplő. *Kállai Ferenc*, aki a *Villámfény*nél főszerepében is bebizonyította, hogy a hit, a misszió-tudat milyen fontos kelléke a drámai játéknak, ennek az együttesnek is motorja; Drahota pedig azt vitte a filmbe, amire legnagyobb szükség volt, az ifjúságával összenőtt olvasói élményt, a hősnővel rokon, színészi modorosságoktól el nem rontott egyéniség sugárzását.

A főszereplők kiválasztása, didalravitele a fiatal rendező minden figyelmét lefoglalta s ha az *Iszonyból* csak jó közepes film lett, hajszolt képsor voltán kívül néhány mellékszerep szerencsétlen kiosztása az oka. Én nem nagyon ismerem a színészeket, de a legfeltűnőbb tévedésekre eleve felhívtam a rendező figyelmét. Az ilyenféle filmet általában nem lehet nevekkkel megnyerni, akik nemcsak a regényt nem ismerik, de a forgatókönyvet sem olvasták, s néhány mondatnyi utasítás alapján alakítják szerepüket.

Összegezve: a film lehetett volna jobb, de lehetett volna, haj sokkal rosszabb. Eredménye: egy nagyigényű irodalombarát rendező s egy fiatal, a tojásból készen kikelt színész nő bemutatkozása. Amiért én, kikötésem ellenére egy csomó időmet mégis csak rászántam – a bizonyítás, hogy irodalmi műből jó film csinálható –, közben fölöslegessé vált; hisz épp abban két évben, mely az első megbeszélések s a bemutatkozás közt eltelt, számos ilyen film készült, úgy hogy az író sokkal jobb hangulatban vehet búcsút a filmgyártól, mint ahogy a színháznak ezen a tavaszon búcsút mondott.

TAXNER ERNŐ

Színházi levél Budapestről

Immáron közel két hónapja csordogál az új színházi idény, midőn ezeket a sorokat írom. Csordogál, mondom, mert bizony zajlásról, vagy pláne forrongásról nem nagyon beszélhetünk. Igaz, a nyári Körszínházból áthozott két Thomas Mann darab igen jó előadásban került most is színre, és ugyancsak a Tháliában *Babel: Alkony* című színműve határozottan érdekes esemény; a valóban jelentős bemutatók azonban még mindig hiányoznak a budapesti színházak műsoráról. Az említett két előadás megérdemelné ugyan, hogy röviden beszámoljak róluk, de engedjék meg, hogy ehelyett ezt a színházi levelet majdnem teljesen fiatal íróknak és színészeknek szenteljem.

Nemrégiben Budapesten járt egy rokonszenves angol diák-szintársulat, és az Egyetemi Színpadon figyelemreméltó sikert aratott *Harold Pinter: The Birthday Party* (A születésnap) című érdekes színművével, melynek angliai bemutatójáról éppen most egy éve számoltam be a Jelenkor olvasóinak. A birminghami egyetem színjátársóinak sikere – melyről sajnálatosan kevés szó esett sajtónkban – felhívja a figyelmet a mi egyetemi színjátszásunkra is, aminek megközelítően sincsenek olyan mély és régi hagyományai, mint az angliaiainak. Közismert, hogy a Britt szigeten az egyetemekről kerül ki a színész utánpótlás java. Ezzel szemben a magyar iskolai színház-

kultúra meglehetősen elhanyagolt, a hivatásos színjátszás több mint másfél százados kivirágzása óta. Színvonalas egyetemi színjátszó gárdánk ma is csak egy van, az Eötvös Loránd Tudományegyetem *UNIVERSITAS* együttese. (Tudomásom szerint színházterme is csak ennek az egyetemnek van.) Hogy mekkora vesztesége a magyar színházi kultúrának a főiskolás színjátszás hiánya, azt mi sem bizonyítja jobban az *UNIVERSITAS* fiatal műkedvelőinek sikerénél. Az együttes, melynek művészeti vezetője Dobay Vilmos, a Pécsi Nemzeti Színház főrendezője, – az elmúlt nyáron komoly sikert aratott a Franciaországban tartott főiskolás színjátszó fesztiválon, ahol *Csokonai Vitéz Mihály: Az özvegy Karnyóné s az két szeleburdiak* című vígjátékát mutatták be. Korábbi bemutatói is szinte kivétel nélkül mind érdekesebbek voltak, köztük *Majakovszkij: Göztürdője*, *Garcia Lorca: Yermája*, a fiatalon meghalt német *Borchert: Az ajtón kívül* című roppant érdekes drámája. Az együttesből az elmúlt évek folyamán olyan színész egyéniségek emelkedtek ki, mint Fodor Tamás, vagy Sándor György, akik a hivatásosak között is a legtehetségesebbek közé tartoznak. Sokat javult az együttes átlagos színvonala is, és legutolsó bemutatójuk (még tavasszal a *Büntetlenek* előadása), semmivel sem maradt el a hivatásos színházak gyengébb teljesítményeitől.

Siegfried Lenz: Büntetlenek című drámáját a Nagyvilágból ismerhetik olvasóink (1963/4.). Egyszerre öngazolási szándékú és önvádoló ez a színmű, a bűnrészes bűntelenség drámája. A bűntelenség megőrzése bizonyos körülmények között lehetetlen, tanítja Lenz, de az emberi méltóság, és a humanizmus megőrzésének nem is ez a módja, az életet nem is a lényegében értéktelen ártatlanság teszi értékkessé és értelmessé, hanem az embertelenség ellen lázadó eszmék következetes és tudatos vállalása.

Lenz drámájának feszültségét kizárólag a néző állásfoglalása teremti meg. A cselekmény szegényes, de akárcsak a legizgalmasabb bűnügyi játékokban, – itt is lehetetlen kimaradni mindabból, ami a színpadon történik. A nézőnek is állást kell foglalni a fölvetett kérdésekben, minden szereplő igazságát mérlegelni kell, minden mondatot végig kell gondolnia; és bizony mindnyájan nagy bajban vagyunk, amikor titokban megkérdezzük önmagunktól, mit is tennénk az adott helyzetben? Érzelmileg és még inkább értelmileg alaposan felzaklatja a nézőt ez az előadás. Igaz, az első rész kissé vonatott, a másodikban azonban sikerül megeremtenie a *UNIVERSITAS* együttesének ezt a feszült légkört, melyben a mondanivaló a legmélyebben vésődik a közönség tudatába; és ez annyira sikerül, hogy végül egy kicsit annak is tapsolunk, hogy kiszabadultunk a dráma minket is fojtogató börtönéből. A műkedvelő együttes minden tagja megtette kötelességét. A nevek felsorolása helyett elég talán annyit elmondani róluk, hogy Fodor Tamás, akit főntebb már kiemeltem, semmivel sem válik ki közülük.

Jól választott az *UNIVERSITAS* együttes, mikor Lenz izgalmas drámáját bemutatta, fölmerül azonban a kérdés, vajon tényleg ez-e a legfontosabb feladata az együttesnek? Nem lenne talán hasznosabb, ha ez a kevés költséggel dolgozó társulat ahelyett, hogy a nagyszínházakkal – kétségtelen sikerrel – versenyez, inkább olyan kísérleti jellegű, új magyar drámák bemutatására vállalkozna, amelyeknek kockázatát a drága „nagyszínházak” anyagi okokból nem vállalhatják? Vállalniok kéne fiatal szerzők vitatható színműveinek bemutatását: sőt az Egyetemi Színpadon még arra is van lehetőség, hogy közvetlenül az előadás után ezeket a kísérleti jellegű műveket megvitassák. Bizonyára szívesen vállalkoznának a vita vezetésére az egyetem hozzáértő tanárai, és talán vitatkozó kedvű nézőben sem lenne hiány.

Néhány szóval hadd emlékezzek meg a Veszprémi Petőfi Színház nyári budapesti vendégszerepléséről is, amit kisebb botrány követett. Nem ismerem az ügy anyagi hátterét, ebben a kérdésben nincs is szándékomban az illetékesekkel vitába szállni. Egy dolog azonban biztos: a veszprémiek kudarcában nem lehetett egészen jelentéktelen szerepe az elképesztően rossz időjárásnak sem, és talán ez az előadás sem kizárólag anyagi kérdés.

A Szentivánéji álom közismerten Shakespeare legnépszerűbb, nálunk is leggyakrabban játszott művei közé tartozik. Az előadásnak kialakultak bizonyos hagyományai a magyar színpadokon, de ma már ezekben a hagyományokban rengeteg az elavult elem és az olcsó hatáskeltés. Ebben a szellemben Shakespeare műve már-már szinte operett jellegűvé torzult, amint azt két évvel ezelőtt a Szegedi Szabadtéri Játékok nagy fényűzéssel megrendezett előadásán is láthattuk. A korszerűség követelménye persze új utak keresését teszi szükségessé ebben az esetben is, csakhogy ez a látszólag „mesésen” könnyű Shakespeare vígjáték igen nehéz feladat elé állítja azt, aki a bonyolult, többrétegű cselekményből ki akarja bontani a lényegét. Ezt a lényegét C. K. Hunter: *A késői komédiák* (The Late Comedies) egyik legújabb magyarázója így fogalmazza meg: „Shakespeare világossá teszi, hogy voltaképpen saját magunkon nevetünk”. Erre a felismerésre épült a veszprémiek figyelemre méltó előadása, akik lemondtak a külsőséges eszközökről, és a rendkívül kezdetleges színpadi körülmények között is megpróbálkoztak egy friss szellemű Szentivánéjival. Voltak határozottan jó ötleteik, szándékukat azonban mégsem tudták teljesen megvalósítani, jórészt azért, mert nem ragaszkodtak elég következetesen alap-elképzelésükhöz.

Mégis, ami a legjobban hiányzott az előadásból, az a nyárközép-éj hangulatának megfelelő hőmérséklet volt. Bizony, úgy mentünk el – igen, igen kevesen – erre az előadásra, mint egy jéghoki mérkőzésre: pokrócokkal és pulóverekkel felszerelve. A veszprémiek azonban nem sokat törődtek a szinte teljesen üres nézőtérrel és a fogvacogtató idővel; őszinte jókedvvel komédiázták végig az előadást. Néhányan közülük annyira élvezték a játékot, hogy az volt az érzésem, saját maguknak játszanak. Vonatkozik ez elsősorban a Puck szerepét alakító Majcen Máriára, aki egyike a legjobb mozgású magyar színésznőknek. E sorok írója jól emlékszik még a Szigetről Mészáros Ági nagyszerű Puck-jára, de bizony Majcen Mária annyi ötlettel, színes elevénységgel, és oly kirobbanó jókedvvel alakította a pajkos bajkeverő szerepét, hogy az legalább is egyenértékű volt a nagy színészno teljesítményével. Ez a fiatal művészno olyan ragyogó akrobatikus képzettséggel rendelkezik, ami szinte páratlan élvonalbeli színésznőink között. Érdemes megjegyezni a nevét, mert alighanem a legjobbak közé rangsorolható.

Ezzel az előadással kapcsolatban a Népszabadság kritikusa (Molnár G. Péter) kifogásolta a veszprémiek fogyatékos versmondási készségét és javasolta, hogy vezessék be a vidéki színházakban a kötelező beszéd és mozgás fejlesztő gyakorlatokat. Nagy csodálkozással olvastam, miért korlátozza javaslatát Molnár G. Péter a vidéki színházakra? Hiszen közismert, hogy a budapesti színházak is tele vannak fogyatékos beszédtechnikájú és mozgáskultúrájú színészekkel; sőt az ún. élvonalbeliek között is rengetegen vannak, akik képtelenek természetes hangjukat a szerep követelményeinek megfelelően árnyalni, változtatni; akik képtelenek mozdulat-művészettel különleges belső mondanivalóikat kifejezni. Már pedig ezek nélkül magas színvonalú, korszerű színművészet nem létezik. Ezt minden figyelemre méltó külföldi színház példája is bizonyítja, a görögöktől az angolokig, és a németektől a kínaiakig. Csak nálunk nem fordítanak a színészek fizikai felkészülésére kellő gondot. Tudunk olyan lengyel színházról, ahol már évek óta kötelező a közös testgyakorlás. Legfőbb ideje, hogy valahogyan a mi színészeinket is rászorítsák adottságaik alaposabb és rendszeresebb fejlesztésére. Nagy kérdés persze, hogy mikor érnének erre rá, hiszen színészeink többsége napközben próbál, filmezik, este színházban szerepel, éjjel a rádióban van fölvétele, és valamikor még a TV szerepeket is el kell játszania. Mégis, ha korszerű színjátszást akarunk, meg kell oldani a kötelező fizikai felkészülés kérdését, sőt több időt kell biztosítani színészeinknek mindenféle önképzésre is. Ha másképpen nem megy, talán a szerepvállalás korlátozásával. És persze mindennek előtt a Színház és Filmművészeti Főiskolán kellene jobban felkészíteni a növendékeket. Megdöbbentő, hány végzős növendéket láthattunk a közelmúltban, akiknek még egy prózai szerep is beszéd problémákat okozott; verses drámáról, vagy énekes színművekről már nem is beszélve! Még rosszabb a helyzet a mozgás terén. Általá-

ban az *UNIVERSITAS* műkedvelő művészeinek mozgás és beszédtechnikája semmivel sem marad el egy Főiskolás vizsgaelőadás átlaga mögött.

Mivel némileg ide vág, szeretnék röviden kitérni még egy újságcikkre. A cikket Major Tamás írta (Népszabadság, 1965. október 9.), és a Brecht Színház londoni szereplésének sajtó visszhangjáról szól. Brechték sikerének ismertetését Major Tamás azért tartja szükségesnek, hogy levonhassa ennek nálunk is érvényes tanulságait. E sorok írója Major Tamásnak szinte minden itt szereplő megállapításával egyetért. Igaza van, mindent meg kéne tanulnunk a Berliner Ensemble együttesétől, ami eltanulható; a fölösleges sallangok elvetését, a tökéletes fölkészültséget, az előadás egészének és minden szerepnek pontos kidolgozását, az eszmei biztonságot, egyszerűen: a német együttes sikerének hátterében rejlő titkokat. (Persze egyáltalában nem megfejtethetlen titkokról van itt szó!) Öröm, hogy Major Tamás világosan látja a tennivalókat, és ha jól végig gondoljuk a Nemzeti Színházban az elmúlt években bemutatott darabokat, akkor talánunk is olyan jeleket, amelyek arra vallanak, hogy ebben a nagy hagyományú intézményben is keresik a korszerűség új útjait. Ismerjük el, bizonyos tekintetben sikerrel. Számos előadás színpadképe például a legtúrelmetlenebb igényeket is kielégítette. A rendezés és a színészi játék területén azonban csak igen kevés eredményt nyomozhatunk ki, így utólag visszatekintve. A budapesti színházak közül alighanem a Nemzeti rendezői és színészei ragaszkodnak a legcsökönyösebb és legkényelmesebb az elavult hagyományokhoz. Nagy kár, hogy Major Tamás elképzelései annyira távol vannak még a megvalósulástól, mint ahogy azt a Nemzeti Színház jelenlegi műsora és a cikk szelleme közti óriási különbség mutatja.

Itt van mindjárt a színház legújabb bemutatója, a fiatal Salamon Pál első drámája a Katona József színházban. Égető kérdések hangzanak el a színpadon, és az író válaszkérésére fenntartás nélkül rokonszenves. A dráma mondanivalója – a kevésbé sikerült művészi kidolgozás ellenére is érdekes, tartalmas, és bizony megérdemelt volna egy jobb, főleg pedig frissebb, fiatalosabb előadást.

Unalmasnak ígérkező rendőrségi kihallgatással indul *Salamon Pál: Maqadra kiált!* című drámája. A vizsgálóbíró és az ügyész egy kisgyerek halálának körülményeit akarják tisztázni, pusztán a formások miatt. A tanúként beidézt fiatal doktornő azonban váratlanul felveti a felelősség kérdését, és az ügyész rögtön mellé áll. Hamarosan kiderül, hogy a gyermek megmentéséért sem a körorvos, sem a szanatóriumi főorvos, sőt az orvosnő sem tette meg mindazt, ami erkölcsi és orvosi kötelessége lett volna. A kényelemhez szokott igazgató-főorvos minden áron arra törekszik, hogy elsimítsa a kellemetlenné mérgesedő ügyet, és elhallgattassa a tekintélye ellen fellázadt doktornőt. Végül az ügyészt sikerül is meggyőznie arról, hogy eddigi pályafutása azért volt sikertelen, mert mindig olyan kérdéseket feszegetett, melyekkel főnökei nem akartak foglalkozni, és bebizonyítja a több mint tíz éve megrekedt Török Péternek azt is, hogy ez a mostani ügy megint reménytelen számára; – amennyiben akadékoskodik, legföljebb másra bízzák befejezését, – ha viszont okosan viselkedik, megkapja végre a hön áhitott kinevezést. Az ügyész, aki túl a harmincon belefáradt a folytonos eredménytelenségbe, feladja a kilátástalannak tűnő harcot. Fráter Anna, a két éve végzett doktornő azonban erősebbnek bizonyul, és egyedül is vállalja a felelősséget, meg az igazságkeresést; annak ellenére, hogy ez a kétféle állásfoglalás szétszakítja bimbózó szerelmüket is.

Felelősség előli bujkálás, kényelemszeretet, a fiatalok lelkes igazságvágyának szembekerülése az idősebb nemzedék féltékenységgel párosult közönyével; mindaz tehát, amit a dráma fölvet, valóban elsősorú fontosságú társadalmi kérdés. A napisajtó rengetegét cikkeznek ezekről a problémákról – gondoljunk csak a Népszabadság emlékezetes vitájára a fiatalok érvényesülési lehetőségeiről. A kérdés mélyebb feltárása azonban a művészetre vár; ehhez azonban természetesen nem elég a jó szándék; az írónak irodalmi érték létrehozásához közismert igazságok földolgozása esetén is legalább egy vonatkozásban, különlegesen új szempontokat kell felszínre hoznia.

Salamon Pálnak azonban csak egy egész kevés művészi többletet sikerült hozzáadnia a színmű égetően izgalmas alapkérdéséhez.

Legalább két, de talán három ki-nem-fejtett drámai magja van Salamon darabjának. Török Péter tragédiája megrázó emberi bukás lehetne, ha kicsit árnyaltabban és következetesebben kerülne színpadra. De izgalmas tragédia lehetne a lány története is, ha a felelősségre ébredés *folyamatát* látnánk a színpadon, és nem csupán az eredményeit; ha a felmerült választási lehetőség valóban vívódásra kényszerítene Fráter Annát és nem lenne nyilvánvalóan eleve eldöntött, hogy az erkölcsi igazságot választja a kényelmes étellel szemben. Sőt tragédia a maga nemében a főorvos élete is, ezt azonban az író egy olyan kezdetleges „típus-történet” keretében meséli el, ami egy igényesebb riportban is kevés. Különben is töménytelen közhelyet dörögnek el a színmű szereplői, ami már önmagában kétséssé teszi a dráma művészi igazságát. A befejezés pedig végleg félresikerült. Tiszteletreméltó bátorságra vall, és Salamon vádat emel azok ellen, akik a törökpéterek torkára forrasztják a szót; és mindenképpen rokonszenves a doktornő dacos sorsvállalása. Az előadás vége Fráter Anna tenni-vágyó igazságát látszik bizonyítani, a megalkudni kész ügyéssel szemben. A baj csak az, hogy amennyiben Fráter Annának igaza van akkor, amikor hosszú monológjában azzal vádolja Török Pétert, hogy csak kéjeleg szerencsétlen helyzetében, csak panaszkodni szeret, de cselekvésre már nem vállalkozik; ha a fiatal ügyész belső fáradtsága egyszerűen önsajnáló lustaság, és nem jogos kétségbeesés, mely a tehetlenség érzéséből fakad; akkor természetesen itt nem is tragédiáról, hanem egy jól megérdemelt bukásról van szó. Mivel azonban ez ellentmond a dráma egészének, kétségeink ébrednek a doktornő őszinteségével és igazával kapcsolatban, annál is inkább, mert szava bosszantó én-központúságról tanúszkodnak; hiszen egyetlen hanggal sem árulja el, hogy önmagán kívül annak a férfinak a sorsa is foglalkoztatja, akibe állítólag szerelmes volt. Végül is – igaz némi kellemetlenségek árán – a főorvos látszik győztesnek, hisz meg tudta védeni saját világát; győzelme azonban nem olyan nagyszabású, hogy lázadó érzelmeket ébresztene a nézőkben ez ellen az embertípus ellen, amely kényelme kedvéért minden eszményt kész elárulni, és minden erkölcsi törvényt sutba hajítani. Mivel Török Péter erkölcsi igazságát Anna szavai erősen megintázták, maga a doktornő pedig magabiztos hősként libeg ki a színpadról, a közönség tudomásul veszi, hogy jól-rosszabbul minden elrendeződött, és nyugodtan siet a ruhatárba.

Salamon Pál hőseiben csak pislákol a szenvedély, de sohasem lobban lángra. A pislákoló szenvedélyek – különlegesen izgalmas gondolatok hiányában – persze nem tudják fölizdítni a színpad légkörét. Sajnos a darab rétestészta-szerűen nyúló párbeszédeit sem a nyelvezet, sem a mély gondolati tartalom nem teszi feszültté, így a hosszú, cselekménytelen jelenetek bizony vontatottak. A gyakran híg párbeszédekben hemzsegnek az ál-szellemességek, a dagályos „költői képek”, (bár el kell ismerni, vannak köztük valóban szellemesek és megkapóan eredetiek is!). Sajnos Salamon nyelvezete igen távol van attól, hogy a „szép magyar beszéd” jelzőjével illethessük. De mindez talán nem is érződne ilyen erősen, ha maga az előadás nem lenne fáradt, poros, kényelmeskedő. A Nemzeti Színház együttese azonban semmit sem tudott kitalálni, hogy a színmű lapos részleteit megszínésítse; hogy a hosszú tízpercekre mozdulatlanná dermedő cselekményt étellel, mozgással töltsse meg; hogy a színészi játék segítségével fokozza a hősök belső hitelét, és felszínre hozza az író által kellően ki nem dolgozott jellemvonásokat. Olyan ez az előadás, mintha valahonnan a kelléktár mélyéről szedték volna elő. A színészek korábbi szerepeik sablonjait ismételtetik és éppen azt a retorikus stílust hozzák ismét színpadra, amit Major Tamás olyan élesen elítélt említett cikkében, alig egy héttel a bemutató előtt.

Végül hadd szóljak az idény legkellemesebb meglepetéséről, *Csurka István* új vígjátékáról, melyet a Vigszínház új kamaraszínházában láttam az Odry Színpadon. Csurkát már régen az egyik legtehetségesebb fiatal írónak tartják, ám nemzedékéből kevesen okoztak több csalódást, mint ő. Néhány remek elbeszélés mellett első szín-

műve csak félig sikerült, utolsó kisregénye pedig még félig sem. Tudtuk Csúrkáról – és ezt bizonyította az említett *Moór és Paál* című kisregény is –, hogy igen ötletes író; ötleteit azonban általában nem dolgozza ki. Új vígjátéka – *Az idő vastoga* – végig majdnem egyformán magas színvonalú, és főleg valóban friss természetességgel pergő *vígjáték*. Lehet, hogy nincs időtálló irodalmi értéke, de alighanem az újabb magyar színpadi irodalom legsikerültebb, legszellemesebb boházata.

Az egymást követő meglepetések ügyesen összevágott sorozatából éles társadalmi szatíra bontakozik ki. A bürokrácia torzulásainak szatírája. Csúrka vígjátékában a történet állítja nevelés helyzetbe hőseit. Bár ezáltal a színmű komikuma elsősorban is nem a jellemekből fakad, azok mégis finoman kidolgozottak, ötletesen eredetiek, és fejlődésük mindvégig következetes. Maga a történet az elképzelhetetlenségig torz; de hát éppen az arányok eltúlzása teszi neveléssé a valóság bizonyos jelenségeit a szatíra műfajában. Csúrka vígjátékának főhőse, miután reménytelennek látta Budapesten „szakmájának”, a részegek fosztogatásának jövőjét; vidékre költözik és áll- orvosi diplomájával megszerzi a kisváros újonnan szervezett Kijózanító Intézetének igazgatói tisztségét. Kezdetben a hatóságok által beszállított részegek kifosztásából akar meggazdagodni, miután azonban laboráns-titkárnő-szeretője, meg annak volt nőlegénye rajtakapják a markecoláson; a lány egy házassági ígéret ellenében mellé áll, és becsületes életre „kényszeríti”. Hamarosan kiderül, hogy „becsületes munkából” is lehet jól élni; a Kijózanító Intézetnek, ennek a jól hangzó „humbognak” óriási sikere lesz, országos szervezetté fejlesztik és a hajdani vagány kerül a vezérigazgatói székbe. Itt azonban annyira terhesnek érzi az idő- és idegpocsékoló kötelezettségeket, hogy a legszívesebben odavágná az egészet. Ám hiába kéri meg közben főellenőrré emelkedett hajdani börtön-társát, hogy leplezze le bűnökkel teli múltját, a minisztériumban kinevetik a leplezőt, hisz mindent tudnak róla. És nincs szabaddulás a hivatal fényes rabságából.

Senki sem gondolja, hogy mindez a valóságban is megtörténhetik, ám a nézőket éppen eleget bosszantják a bürokratikus öncélúság különféle megnyilvánulásai ahhoz, hogy szívesen elragadtassák magukat a színpadon valószínűsített eseményektől. És jókat nevelsenek rajtuk. Annál is inkább, mert a Vígsház ezúttal az előadással is kitért magáért. A hangulatos díszletek és ötletes ruhák segítségével, Várkonyi Zoltán színpadon szellemes rendezésében, a színészek oly őszinte lelkesedéssel komédiáznak, amelyet régen nem láttunk magyar színpadon. Persze – tegyük hozzá az igazság kedvéért, – Csúrka darabja bár kissé egyenetlen (a második felvonás nem egészen egyenértékű az elsővel és harmadikkal), mégis rengeteg lehetőséget teremt színészi egyéniségnek csillogtatásához.

A színészek közül első helyen Halász Jutkáról kell szólni, akinek nagy része van a sikerben. Minden sallang és túlzás nélkül, a legnagyobb természetességgel, de ugyanakkor hajszálfinom kidolgozott mozdulat és hanghatásokkal érzékelteti, mint kerül a férfi akarata fölé a kezdetben félszeg, butuska, ártatlanságát frissen elvesztett kislány, felébredő érvényesülési vágyával, miközben akaratos, de „világszínvonalúan” elegáns, nagyvárosi szépséggé válik. Zamatos tájnyelven beszél az első részben, érezhető élvezettel; a harmadikban pedig egy született „úrino” affektálásával mondja el, miként csevegett Szűcsnével a fodrászszületben. Az első részben minden porcikáján érződik a kisvárosi szellem, és a harmadikban ugyanilyen természetességgel öltözik úgy, mint a legrafináltabb divathölgyek. Mindvégig kiobbanni készülő jókedvet hoz magával, de mindenben izlésesen mértéktartó, nincsen semmi torz azokban az eszközökben, ahogyan nevetést fakaszt. Ezen az előadáson természetes tehetségéből bőségesen tellett játékának ötletekkel való kiszínezésére, de érzésem szerint mindez még túlságosan ösztönös, pedig az igazi nagy színésznők tudatosan építik föl szerepeiket.

Meglepetés Bárdi György kitűnő játéka is. Sajátos, egyéni ízekkel gazdagított nyelven szólaltatja meg a markecolából főellenőrré emelkedett vagány torz figuráját, akiből éppen eredeti torzulásainak megőrzésével válik jellegzetes bürokrata típus.

Remekel, ahogy a vagány csámpásságát átmenti a hivatalnok kacsázásába! És ahogy a vagány argót átviszi a hivatalnok argóba! Némileg igazságtalan a főszereplő Darvas Ivánt harmadiknak említeni, róla azonban rég tudjuk, hogy kivételesen jó színész, és valahogy el is vártuk tőle ezt a nagyszerű alakítást. Persze azért ő is meglesi nézőit – többek között – azzal a tökélyvel, ahogy felvonásról felvonásra szinte felismerhetetlenül átalakul. Döbbenetes, hogy meg tud öregedni és hogy vissza tud fiatalodni mozgásában, testtartásában és hangjában egyaránt, – szinte pillanatok alatt!

Fiatalokról akartam írni, ezért fordítottam különös figyelmet a rokonszenves *UNIVERSITAS* együttes és a vállalkozó szellemű veszprémiek előadásaira; ezért emeltem ki két nagyon tehetséges ifjú színművésznőt; és ezért elemeztem részletesebben a két pálya kezdetén álló drámairó színművét. Ez természetesen bizonyos aránytelődásra vezetett a fiatalok javára, amiért talán mentegetőznöm is kellene. Remélhetőleg az idény érdekesnek ígérkező hátralévő bemutatói olyanok lesznek, hogy követhető színházi beszámolómban teljesebbé tehetem a képet.

POMOGÁTS BÉLA

Karácsony Benő emlékezete

Ahhoz az irónemzedékhez tartozott, melyet húsz éve hurcoltak vértanúságra a haláltáborok és az „erőltetett menetek” poklaiban, a fényes nevek – Radnóti, Gelléri, Pap Károly, Szerb Antal – mellett azonban kevés hír jutott neki. Pedig Karácsony Jenő is megérdemli az irodalomtörténet emlékezetét, az olvasókét amúgy is megszerezte: a *Napos oldal* nemrégiben Romániából érkezett új kiadása ismét könyvsikernek bizonyult.

Nyugtalan embernek ismerték, már első bírálói zaklatott dikcióját, történeteinek izgatott léghangot hangsúlyozták, a modern és városi hangot, melyet az erdélyi regény – Tamási Áron, Kós Károly, Tabéry Géza, Kemény János – kórusában legtisztábban neki sikerült megszólaltatnia. Hamar, már jelentkezése idején szembe került a társadalmi renddel, s vitriolos gúnyba mártott tollával hadakozott hazugságai ellen. Foglalkozása is arra kényszerítette, hogy a hazugság közelében éljen, – ügyvéd volt: jól ismerte a polgári társadalom szennyését. Gúnyja féktelen, szatirájának ereje a csontokba mar, de pozitív eszmények híján tagadása cinizmussá mérgesedett. Kivülről, egyfajta apolitikus és szkeptikus, végsőkéig kiábrándult álláspontból font ostort most már nemcsak a polgári, hanem bármifajta eszmeiség, eszmény ellen. „Ami a világnézetet illeti, alapjában véve kevésre becsültem. Köteles szellemi zászló – gondoltam hetykén – amit mindig ki kell dugni a padláslyukon, ha jön valaki. Jobban szerettem csupasz zászlórúd lenni, amelyen a játszi szél nem lebegtet semmiféle gyermekes lobogót” – írta derűs önérettel, a különböző „konstruktív” világnézetek ellen immár anarchistán lázadva. S ha netán rokonszenvéről vallott, akkor is a cinizmus burkába takarta mondanivalóját.

Eszménytelenisége, anarchizmusa egy nemzedék közérzetéről beszél: az első világháború utáni évek megcsömörlött, válságba került ifjúságának világáról árulkodik. Ezt a világot mutatja be első regénysikere, az 1927-ben megjelent *Pjotruska*. Az érdekes regény a kisváros légszomjúságban fuldokló sorsait mintázta meg: Baltazárt, az újságíró és Csermely, az elcsapott városi fogalmazó az anyagi gond, a kultúrátlan környezet, a kilátástalan jövő hálójában vergődik. A kisvárosi létforma panasza gyak-

ran hangzott fel a születő erdélyi magyar irodalom műveiben: Áprily Lajos, Tompa László költészete, Tabéry Géza regényei egy maradi és egyéniség fullasztó környezet sivárságáról vallottak. Karácsony is a kisváros polgári tenyészete ellen röpitette nyilait, a korszerűtlenség megannyi jelképét látta a kisvárosi társadalom figuráiban: „Csúf anakronizmus Edison villanylámpája alatt” – mondta erről a világról.

A kiábrándulás, az eszmények tagadása a vegetatív-természetes élet programjához vezette, ezt a programot alakította regénnyé a *Napos oldal* (1943) lapjain. Hősének: Felméri Kázmérnak alakjában a „csavargó” polgárpukkasztó típusát korszerűsítette, a Kakukk Marcik és Ábelek rokonát alkotta, sorsában az egészséges ösztönélet dicséretét fogalmazta meg. Karácsony a „társadalom peremén” élő emberekkel rokonszenvezett: Baltazár elvetélt sorsa, Csermely vidéki „oblomovsága”, Felméri Kázmér nyugtalan szegénysége – a kismimizettek és az élet margójára szorultak – lobbantották fel együttérzését. Művészet, szerelem, igénytelen, egyszerű élet: ezek voltak az ő eszményei, hőseit – Baltazárt és Felmérit – jórészt önmagáról mintázta. Karácsony a perek rideg eseményei között is író maradt, az ügyvédi gyakorlatról igencsak ironikus véleményeket hangoztatott, a kenyér szüksége kényszerítette az irodába, nem a hivatás. Sokkal büszkébb volt regényeinek és *Válás után* című darabjának népszerűségére, mint jogászi sikereire.

Hősei iránt ezért érzett szeretetet. Mert az anarchizmus, a cinikus nyilatkozatok fölénye valójában csak felületül szolgált: az érzelmes lelket védte a durva valóság ellen, mélyén a szeretet és a megnyugvás vágya lüktetett: „mókáim csak vastag pokrócok voltak, amik fázékony valóságaimat óvták a meghüléstől” – vallott szomorúságáról, lelkének tragikus mélységeiről.

A lázadást, az anarchikus, vaktában minden ellen csapkodást a közöny követi. „A megnyugváshoz csak egyedül lehet eljutni. Úgy, hogy az ember csak maga indul el ezen az ösvényen” – írta, s valóban félre is állt a társadalom küzdelmeiből, mint könyvének: az *Utazás a sűrke folyónak* hőse, a patikus, aki réveteg érdektelenség-gel siklik úszó tutaján a tarka partok között. S mint ahogy a kiábrándultság és a cinizmus a nihilizmus és „vegetáció” eszméjét, úgy szüli a közöny – mert az író érdeklődéséhez szervesen hozzátartozik az úgynevezett „életfilozófia” – a magányba és természetbe vonulás: a „sziget” gondolatát. Felméri Kázmér hiábavaló csatározásai után hazatér, patakok és fák közé, s otthona, az erdei malom mintegy szimbóluma lesz a „szigetnek”, melyet legfeljebb a szelíd és rezignált humor köt össze a külvilággal.

Megtalálhatja-e a nyugalmat, a boldogságot Felméri – az író – a magánosság csendjében, a félrevonulás utópiájában? Nem, egyéniségének extrovertált lendülete ki-kitör a közöny mesterséges korlátai közül. Hiába is fékezne ezt a lendületet: a külvilág lázas eseményei – a háborús készülődés és a fasizmus barbársága – behatolnak a rousseau-i álomvilágba, érintésük széttöri a megnyugvás életképtelenné bizonyult kísérletét. Karácsony állandóan érzi, hogy a „sziget” öncsalás. „A polgár nyugtalansága és önvádja sivitottak át rajtam néhány percig. Tennünk kéne valamit! . . . Fogjunk hozzá valamihez, ami kiragadja majd a sok megfagyott lelket az éjszakából. Bennem megvan a jóakarát. Szegény is vagyok, igaz, talán nem eléggé szegény. De ne hagyjuk ezt az éjszakát olyan hosszúra nyúlni.” – írta. Nem menekülhetett a körülötte küszködők közül: „Sokszor érzek valami honvágyat, sokszor kívánczodom vissza ezek közé a küzdő, reménytelen sziszifuszok közé, akik mindennap fölgörgetnek valami reménységet a hegy tetejére s aztán zsupsz, visszagördülnek megint a mélységbe.” És, hogy mindez nemcsak a polgár önvádja s a társtalan ember honvágya maradt, arról a fasizmus egyre erősödő áradata tett, „a gonoszság és butaság nagy farsangja” felégette a „szigetet”. Karácsony Benő utolsó, már posthumus művében, *A megnyugvás ösvényeiben* a valódi nyugalmat már a szociális felelősség és küzdelem vállalása adja. Felméri, akinek a malom köré épített világa lassan rombadől, leszámol individualista ábrándjaival, összecsomagolja szobrászszerszámait, s újra

a város forgatagába költözik, hogy innen üzenje fiának, mintegy a „megnyugvás” egyetlen lehetőségeként: „Íme a szivedre kötöm, ne légy csak a magadé, légy barátidé, társaidé, légy mindenkié. Jó érzés az, hidd el, a nagy mű szorgos és közös atomjának lenni. Ha van egy hasznos gondolatod, oszd meg másokkal, s ha van egy fél róf szalonnád, ne fogyaszd el egyedül a sötét kamrában, hogy senkise lássa.”

Mire eddig a hitvallásig eljutott, már kevés ideje volt hátra: 1944-ben német koncentrációs táborba hurcolták, s innen már nem tért vissza. Mint feljegyezték, Auschwitz krematóriumainak barna füstje alatt is reménykedett, regényírásra készült, – miként Radnóti, Pap Károly, Szerb Antal, akiknek sorsában osztozott, ő is a jövőtől várta az igazolást.

Karácsony Benő világa nyugtalan, vívódások, kiábrándulás és magány teszik azzá, de végül is rátalált a „megnyugvás ösvényére”. A gondolat kerülői, a stílus groteszk játéka nem takarhatják el előlünk művének őszinteségét, emberségét.

MOLNÁR ISTVÁN

Engels példája

Százhusz éve jelent meg „A munkásosztály helyzete Angliában” című mű

Az első példamutató és legtekélyesebb szociológiai tanulmány Engels tollából született meg a XIX. század derekán, ugyanazokban az években, amikor Auguste Comte Saint-Simon szocialista tanainak hatására megalapozza a társadalmi fejlődés törvényeit kutató új tudományágot, az általa elnevezett szociológiát. Mindkettőjüknél megtalálható az utópista szocializmus hatása és mégis óriási szakadék választja el a két tudóst egymástól. Közös pontból indultak el, de útjaik ellenkező irányban haladtak. Comte a polgárság apológétája lett, Engelsből az új, a feltörő társadalmi osztály ideológusa. A polgári szociológia kialakulásának egyik alapvető oka: a polgárságnak reagálni kellett a maga oldaláról a XIX. század társadalmi problémáira, ellentmondásaira. Comte Saint-Simonnal szemben már nem egy utópisztikus társadalom elképzelésével akarja megoldani ezeket az ellentmondásokat, hanem szociológiája elméleti rendszerében leírja, milyennek kell lennie a társadalomnak, tehát kora ideális kapitalizmusának törvényszerűségeit határozza meg spekulatív úton. Comte tautológiája: a tőkés társadalmat a tőkés kizsákmányolás törvényeivel akarja jobbá tenni.

Ezzel szemben ugyanannak a kornak társadalmi valóságát tanulmányozva, milyen következtetésekre jut, illetve mire tanít Engels? A társadalmi ellentmondásokra, társadalmi harcokra a proletáriátus oldaláról való reagálás alapján kialakult a történelmi materializmus, mely fő céljának a tudományos történelemszemlélet létrehozását, a társadalom általános mozgástörvényeinek feltárását tartotta. A materializmus oldaláról közelíti meg a történelmet, mert szerinte a történelemben való helyes tájékozódás eszköze: a világnézet. A történelmi materializmussal létrejött a tudományos szociológia kiépítésének világnézeti alapja. Engels műve mintegy példamutatás, példatár arra, hogy induktív úton eljusson a legáltalánosabb társadalmi törvényszerűségek megfogalmazásáig, de ugyanakkor gazdag gyűjtemény ahhoz, hogy igazolja a történelmi materializmus általánosításait, vagy későbbiekben az angol viszonyokból levont következtetéseket deduktív módon felhasználja. Engels nem hivatkozik arra, hogy szociológiai tanulmányt írt az angol társadalomról, illetve annak egyik alapvető osztályáról. A mű megszületésének körülményeire az első kiadás előszavában utal: „Az itt következő íveken olyan tárggyal foglalkozom, melyet eredetileg csak egy nagyobb munka: Anglia szociális története egyik fejezetének szántam; a tárgy fontossága azon-

ban hamarosan arra készítetted, hogy önállóan dolgozzam fel.” (Engels: A munkásosztály helyzete Angliában, Bp. 1954. Szikra. 8. lap.) A továbbiakban azt kutatja, hogyan hatott a kapitalista kizsákmányolás a társadalmi életfolyamatok, viszonyok, cselekvések konkrét alakulására, a spekulatív módszer helyett a valóság tényeiből indul ki.

Engels művét az „ipari forradalom előtti” helyzet vizsgálódásával indítja el. A jelent a múlthoz kapcsolja, a má t a tegnappal magyarázza. Keresi az összefüggéseket anyagi és tudati, fizikai és szellemi, város és falu, ipar és mezőgazdaság, kizsákmányolt és kizsákmányolók viszonyai között. Tehát a jelenségeket és tényeket nem önmagukban, hanem összefüggéseibe ágyazva vizsgálja, magyarázza. A második kiadás előszavában már leszögezte: „Könyvem csak a modern szocializmus embrionális fejlődésének egyik fázisát képviseli” (Idézett kiadás 26. lap). Tehát még nem a tudományos szocializmus avagy történelmi materializmus kimunkált tételeit alkalmazza, ilyen formán hozzátehetjük: társadalomvizsgálata előtanulmányul szolgált a később kidolgozott általános érvényű törvények megfogalmazásához. Anglia kapitalista társadalmát azért választotta vizsgálódásának tárgyául, mert tipikusnak látta. Alkalmasnak arra, hogy a konkrét, de tipikus jelenségek, tények, viszonyok halmozásából általánosíthasson, amint írja: „jövendőljön”. Konkrét társadalmi jelenségeket, viszonyokat, cselekvéseket, társadalmi csoportokat vizsgált, akárcsak idealista filozófia beállított-ságú kortársai, csupán szemlélete, világnézete, szándéka miatt jutott emezek negatív eredményei helyett a valóság valódi törvényszerűségeinek feltárásához. Kortársaival ellentétben művének megírásával, a levont tanulságokkal nem akart általános gyógyírt adni a társadalmi bajokra. Világosan látta az ilyen természetű, tudományos vizsgálódás korlátait: nem csodaszer a szociológia. Így ellenfelei támadásaival szemben viszont szerénytelenség nélkül mondhatta: „Nem az a csodálatos, hogy sok jóslatom nem vált be, hanem az, hogy sok beteljesedett.” (Idézett kiadás 27–28. lap.)

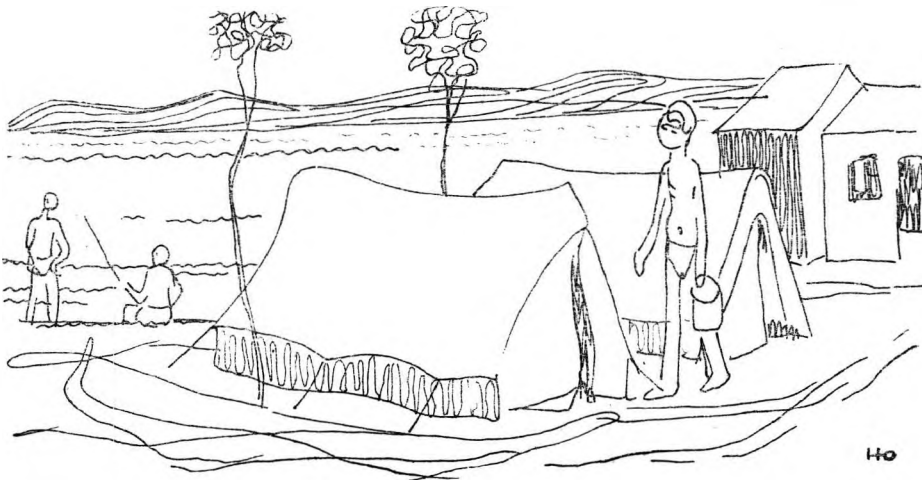
A fentiekből levonhatunk olyan tanulságot, mely szerint Engels elhanyagolhatónak tartotta az alakulóban lévő új tudományág művelését? Vagy kijelenthetjük ennek ellenkezőjét: a szociológia képes magyarázatot adni a társadalom komplex jelenségeire, a társadalom egészére? A helyes választ az Aragontól vett analógiával adhatjuk meg: „... például... egyesek szemében Engelsnek az az írása, amely Balzacot méltó helyére állítja, bőven elég volt ahhoz, hogy lebunkózzunk vele mindent, ami nem Balzac. Egyes emberek, akik ezáltal marxistáknak hitték magukat, a művészi alkotások közt így szent és sérthetetlen hierarchiát hoztak létre, megfélelkezvén arról, hogyha Engels soha nem beszélt, mondjuk Stendhalról, ez csak azért történt, mert nem olvasta. Nem értették, hogy Engels *példája* itt nem a *textus* (Aragon kiemelése), nem a Balzacról leírt mondat, hanem Engels *magatartása Balzackal szemben* (kiemelés tölem) s ezt a példát nem akkor követjük, ha elmormoljuk a szent szavakat, hanem akkor, ha Engelshez vagy Marxhoz méltó ítélőképességről teszünk tanulságot... ha véget vetünk a dogmatikus gyakorlatnak a történelemben, a tudományban...” (Partatlan realizmus? Bp. 1964, Európa. 15. lap.)

„A munkásosztály helyzete Angliában” című mű tudományrendszertani elhelyezésekor a fenti idézet szellemében kell döntenünk. Szerzője bizonyára ismerte a polgári szociológia útkereséseit és látta eltévelyedéseit is. Bizonyára mást, jobbat, többet akart megvalósítani az új tudományág felkínálta lehetőségekből. Azonosította volna Engels a történelmi materializmust, a tudományos szocializmust a szociológiával? Művéből ennek éppen ellenkezőjét látjuk.

A dialektikus válasz benne rejlik Engels könyvében: „Munkások! Nektek ajánlom művemem, amelyben megkíséréltem, hogy hű képet fessek német honfitársaimnak életviszonyaitokról, szenvedéseitekről és harcaitokról, reményeitekről és kilátásaitokról... tanulmányoztam helyzeteteket... hivatalos és nem hivatalos okmányokat... nem elégedtem meg tárgyam *elvont* (kiemelés Engelstől) ismeretével... meg akartam figyelni mindennapi életeteket... ez alkalmat nyújtott nekem arra, hogy igazságot szolgáltatassak egy elnyomott és megrágalmazott osztálynak.” (Idézett kiadás 5. lap.)

Szemben a polgári szociológiával Engels nem akarja az egész társadalmat megmagyarázni, csupán konkrét, de tipikus társadalmi jelenségek leírásán, elemzésén keresztül belső törvényszerűségek feltárását kísérli meg. Mondhatjuk, sikerrel – egy meghatározott társadalmi osztály érdekében. Az emberek közti viszonyokból indul ki, de nem szakítja el természetes alapjuktól, a társadalom belső ellentmondásaiból kiindulva magyarázza meg a társadalmi mozgást. Művének megírását egy rendkívüli gyakorlati ténnyel indokolja: „Németország szempontjából... igen nagyjelentőségű a proletáriátus klasszikus feltételeinek az ismerete... A német szocializmus elméleti feltevésekből indult ki; mi, német teoretikusok még nagyon keveset tudunk a valóságos világról... kevésbé ismerik nálunk a proletáriátus valóságos életkörülményeit... Nekünk... a tények ismeretére van szükségünk.” (Idézett kiadás 9. lap.) Íme a történelmi materializmus árnyékában csirázó szociológia, már a kezdet kezdetén elhatárolja magát attól a polgári felfogástól, mely a konkrét társadalmi jelenségeket az alaptól, az adott termelési-gazdasági viszonyoktól, az osztályhelyzettől elszakítva vizsgálja, sőt adott esetben még világnézeti aspektusát is igyekszik elleplezni. Engels külön hangsúlyozza tanulmányának pártos jellegét: „Főleg a burzsoázia és a proletáriátus kölcsönös viszonyának és e két osztály szükségszerű harcának leírására törekedtem... különösen fontosnak tartottam bebizonyítani, hogy a proletáriátusnak ez a harca teljesen jogos... az angol burzsoázia szép szólamait aljas tetteikkel igyekeztem leleplezni. Könyvem az első szótól az utolsóig vádirat az angol burzsoázia ellen.” (Idézett kiadás 342. lap.)

Vajon nem Engels szellemében ítélkezünk-e, amikor megállapítjuk: ma ugyanúgy kötelességünk napjaink konkrét társadalmi életéről, viszonyairól „hű képet festeni”, mint ahogy Engels tette saját korának társadalmáról? Ma is olyan szociológiára van tehát szükség, amely a szocialista fejlődés jelenlegi szakaszában konkrét és tipikus tényekre építve a társadalmi mozgás általános törvényszerűségeit és kategóriáit, az általános társadalmi viszonyokat kutatja, a társadalmi cselekvések tényezőinek olyan összefüggéseit tárja fel, amelyek a társadalmi lét és társadalmi tudat közötti kölcsönös kapcsolatot érintik, Engels példájára „nem elégedve meg az elvont ismeretekkel”, mert minden kor szociológiájának ki kell mutatni a társadalmi mozgás tendenciáját, ha nem akar a polgári szociológia zsákutcájába jutni.

HORVÁTH OLIVÉR rajza

ANGYAL ENDRE: *Miodrag Bulatović: Égre száll a vörös kakas*

HARCOS OTTÓ: *Mirko Božić: A Kurlanok*

Miodrag Bulatović: Égre száll a vörös kakas

Lakodalmat ülnek egy crnagorai faluban. Az öreg Ilija gazda, aki korán elvesztette feleségét és három fiát, feleségül adja unokaöccsének, Kajicának a falu egyik pártában maradt lányát, Ivankát, pedig a testileg-lelkileg egyaránt kissé ütődött harmincéves fiatalember nem vágyakozik erre a házasságra. Végül is megszökik a menyasszony elől, hiába keresik nyomát. Ilija gazdát a lakodalom izgalmai, a sok ivás és veszekedés közben gutaütés éri, odavetődő szegény felesgazdájának, a mohamedán Muharemnak egyetlen kincsét, vörös kakasát pedig elrabolják, megkínózzák, majd égnek eresztik a részeg mulatozók. A tüdőbajos, súlyosan megviselt Muharem a regény végén maga is haldokolva marad a porban, s csak a magával tehetetlen Ilija gazda belső monológjából tudjuk meg: Muharem az ő törvénytelen fia volt, egyik mohamedán szolgájától született gyermeke.

Két – Samuel Beckett hőseire emlékeztető – csavargó, Petar és Jovan szemléli, és szinte narrátorként kommentálja ezt a néhány óra keretébe összezsúfolt eseménysorozatot. Vannak aztán Bulatović regényének más ilyen narrátor-hősei is: a keresztény Srećko és a mohamedán Ismet, akik a forró augusztusi napsütésben részegen támolyogva egy mohamedán özvegyasszony holttestét viszik a temetőbe. Ebbe a szférába tartozik a falu bolond lánya, Mara is, ebbe a tragikus, félelmetes, ugyanakkor groteszk világba, amelynek ábrázolásában Bulatović olyan nagy mester.

Ha nem volna meg benne a vérbeli epikus minden adottsága, ha nem tudná művészi kézzel alakítani a legszörnyűbb, legbrutálisabb eseményeket is, akkor nem egyszer fenyegetne a pornográfia, a rémregényszerű naturalizmus. Bulatović epikai művészete azonban úrrá lesz a vesztélyeken, s a meghökkentő események, fantasztikus képek sodrában valódi, nagy irodalmi alkotás bontakozik ki. Legjobban talán egy geometriai hasonlattal világíthatnók meg Bulatović irodalmi helyét. Egy háromszögben áll ő benn, melynek egyik csúcsa a már említett Samuel Beckett, a második Cervantes, a harmadik Veres Péter.

Hogy értsük mindezt? A regény minden hőse, nemcsak Petar és Jovan, hanem Ilija, Muharem vagy Kajica is alapjában véve csavargó-típus, olyan alkat, mint az ír-francia író Godotra váró csavargói. Estragon és Vladimir Bulatović, az crnagorai paraszt-ivadék, nyilván tudatosan is követte a beckett-i példát, adott szereplőinek ajkára a nyugati egzisztencialista irodalomból vett megfogalmazásokat. Nemcsak Beckett alakjaival rokonok azonban a regény szereplői, hanem Picasso bohócaival, zenészeivel is: a spanyol származású Picasso említésével pedig már átjutottunk a cervantesi világba. Petar és Jovan, a két csavargó kissé Don Quijote és Sancho Panza is, és kissé rokona a mediterrán világ többi nagy vándorának: Dantének és Vergiliusnak

csak úgy, mint Ariosto bolyongó lovagjainak. Igen, ők is, és valamennyi szereplő is az emberi szenvedések és szenvedélyek bugyrain vándorol keresztül, s a maguk módján mindegyik keres valami megtisztulást, fölemelkedést. „Neked épp itt kell emberré válnod” – mondja magában a szenvedő Muharem, s ez a mondás mintegy vezérmotívuma a műnek. Túl az egzisztencialista helyzetek látszólagos kiüttlanságán, Muharem – a voltaképpeni „pozitív hős” – keresi a kiutat, s éppen ez a plusz, amely Bulatovičot kortársainak nyugati mintái fölé emeli. Bármennyire is tragikus a könyv eseménysorozata, van benne valami katarzisz-hangulat, valami szembenézés korának, népének, embertársainak bűneivel és a megigazulás lehetőségeivel. Maga a „vörös kakas” sem folklorisztikus kellék csupán, hanem szimbólum, jelképe az életnek, az öntudatnak, a boldogságnak, de a fantáziának is. Ez a fantázia megint Picassóval rokonítja Bulatovičot: képei, főleg táj-látomásai egy töről fakadtak a spanyol-francia művész expresszív-szürrealista vízióival.

Ákármiilyen furcsán hangzik: Veres Péter világához is nagyon közel áll a crnagorai író világa, hiszen Bulatovič hősei nemcsak „egzisztencialista csavargók” és „mediterrán vándorok”, hanem „kelet-európai kóborok” is, Kelet-Európa rideparaszti világának szenvedő, kallódó gyermekei. A román Panait Istrati ábrázolt ilyesféle alakokat, az az Istrati, akit a különben olyan tartózkodó Veres Péter így aposztrofál Olvasónapójában: „Barátom, testvérem, sorstársam, Panait, minden el van felejtve... mert szép igazat írtál a hazádról, a földedről, a népedről és a bogáncsaitokról: és ennél nincs nagyobb dolog a földön”. Azt hisszük, Veres Péter ezt Bulatovičról is leírhatná, hiszen épp most, 1965 nyarán járt Jugoszláviában, s „nem-szabályos úti jegyzeteiben” (Élet és irodalom, 1965. aug. 14.) néhány remek színfoltot villantott fel Dalmácia horvát hegyi népéről, arról a népről, amely nyelvében is, lelki alkatában is édestestvére Crna Gora szerbjeinek. És hadd írjuk le most egy festő, Mednyánszky László nevét, aki egyszerre volt Kelet- és Nyugat-Európa csavargóinak, vándorainak, kitaláltjainak sorstársa, s akit kóborlásai a XIX–XX. század fordulójában Crna Gora hegyei közé is elvittek. Az ő képei szinte már Bulatovič világát illusztrálják.

Különös, néha félelmetes ez a világ, de nem okulás nélkül való. Nem „gyönyörködünk” benne a szó mindennapi értelmében, hanem megdöbbenünk, s éppen ezáltal ébredünk emberi mivoltunkra. „Emeld föl a fejed a földről, hagyd abba a sírást és ne félj: a halál csak elvinni tud bennünket, de legyőzni és megszégyeníteni nem” – ez Bulatovič egyik nagy gondolata. Ez a gondolat, és sok hozzá hasonló megmutatja, hogy írónk nemcsak mint „egzotikumot” ábrázolja Crna Gora népét – bár biztos, hogy számos nyugati rajongóját ez az egzotikum és az egzisztencialista hangvételű részletek vonzzák – hanem mint példát, tanulságot és dokumentumot is. Ne felejtjük el: a kis hegyi ország ugyan már a XVIII. század óta önálló volt, de a következő századokban is sokat kellett küzdenie, nélkülöznie. Az oszmán birodalom csak 1912-ben tűnt el Crna Gora határai mellől, a lakosság vallási megosztottsága – pravoszlávok és mohamedánok – pedig újabb nehézségek forrása lett. Egy-két jelzésszerű utalás arra is figyelmeztet, hogy a regény 1950 körül játszódik, tehát a fasiszta háború szenvedés-sorozata után. Mind ezt hozzá kell gondolnunk, hogy Bulatovič emberi és művészi mondanivalóját helyesen értsük. Ha így nézzük, akkor nem „szenzációt” és „botránykövet” látunk a crnagorai szerzőnek ebben a regényében, és más műveiben, hanem üzenetet, bizonyágtételt és nem utolsó sorban maradandó műalkotást.

A regény sok világnyelven, s Kelet-Európa legtöbb nyelvén is megjelent: 1965 elején például egy lengyel fordítás került elénk. Ács Károlyt, a vajdasági magyar költőt és műfordítót minden dícséret megilleti a könyv tolmácsolásáért. A kétnyelvű környezetben élő Ács irodalmi színvonalon bírja a szerb-horvátot, s közben a fordításnál állandóan szembe előtt tartja a jól bevált pázmányi elvet: úgy fogalmaz, mintha magyar író, magyar nyelven alkotna volna a regényt. Bulatovič sajátos, néha fantasztikus, de ugyanakkor nagyon tömör stílusa – kedveli a rövid mondatokat – Ács tolla alatt megtalálta adekvát magyar megfelelőjét. Művészi fordításával a modern európai irodalom egyik kincsét tette a magyar olvasók számára hozzáférhetővé.

(Fórum Könyvkiadó, Novi Sad)

ANGYAL ENDRE

Mirko Božić: A Kurlanok

Božić regényét a jugoszláviai kritika nagy elismeréssel fogadta: a század szerb-horvát realista irodalmának legjelentősebb művei között tartja számon. A regényt most Borbély János magyarra is lefordította, s a novi sadi Fórum Könyvkiadó 1964-ben adta ki.

A Kamešnica, e hatalmas komor hegyóriás második lépcsőjének szikláin alatt, mint a fecskéfészkek, úgy sorjáznak az alsó Kurlanok cseréptetős, módos kőházai, a hegynek fölfelé fél óra járásnyira meg a nádfedelű felső Kurlanok nyomorúságos istállóházai. Ebben a sivár, esőtől, szétlőtől vert csupa lyuk-lyuk körengetegben élnek világukat Božić hősei. Az író nagy erővel rajzolja meg a kupeckodással meggazdagodott alsó Kurlan család és a rongyos, paraszti életformában küszködő felső rokonság között a karszt-vizekhez hasonlóan hol nyílt, hol alattomos, hol forrongó, hol tomboló, de a lelkek mélyén mindig lávaként izzó gyűlölködéseket. A Kurlanok a karsztok rideg, köves, fukar földjén maguk is kicsinyesekké, önzökké, fukarokká válnak; világuk az emberi és társadalmi gonoszsággal, maradi történelmi hagyományok keserű örökségével megvert világ. A kövek között az emberek életformája is megkövesedett, s ebből a szinte embertelen, testi-lelki nyomorból, babonákkal, előítéletekkel teli életből csak igen kemény küzdelmek, szenvedések árán lehet kitörni. De sikerül kitörniök, s emberi életet kezdenek.

Nem lehet eléggé dicsérni azt az elhatározást, hogy a regényt a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tették, holott a mű ugyancsak nehéz feladat elé állította a fordítót. Borbély Jánosnak nem csupán a tájnyelvvél, a mondatok különleges zenéjével, az ízessel (ikavština), hanem a sajátos szóképzésekkel, szóhasználattal, sőt szójátékokkal, a mértéktelemül alkalmazott nagyítóképzős alakokkal is meg kellett birkóznia, hiszen különösen az utóbbival a magyar ember csak ritkán, csak igen módjával él. De ezeken kívül minden bizonnyal az -ina, -ine, -sa, -are, -rda nagyítóképzős névszók, meg a „naježurio” szerű fokozott mértékű tulajdonságot, állapotot kifejező igék jelentették a legnagyobb fordítói problémát. De Borbély mindezeket rendkívül ügyes körülírásokkal, a nagyságot, nagy mértéket jelölő jelzők mesteri alkalmazásával, a csodálkozást kifejező kérdőszókkal – „velikim koračinama” – „hatalmas lépteivel” – „izrasta u momčetinu” – „micsoda legénnyé serült” –, valóban tökéletesen oldja meg a feladatot.

Božić mesterien érzékelteti a regény légkörét, jellegzetes éghajlati, földrajzi, társadalmi viszonyait. A gondosan megválasztott szinonimák művészi fokon adják vissza az író gondolatait.

Apróbb észrevételeink természetesen nekünk is vannak, s bizonyos, hogy nem egyedül állunk egy-két kifogással. – Mrkot, a patriarchalis család fejét például „glavar”-nak mondja Božić, s ezt Borbély a „főember” szóval fordítja. Úgy vélem, a „családfő” kifejezés sokkal helyesebb lett volna, hiszen Mrko az ősi szerb-horvát patriarchalis család, tehát a „nagycsalád feje”.

A helyenként költői szárnyalású fordításba is csúszik némi értelemszavaráó kifejezés. Az eredeti és a fordítás 8. lapján például ez olvasható: „A sprolječa kljuju zemlju kratkotrajni hiroviti potočići; nekorisne vode poplaze zemljom, kao zmijice pa zarone u bezbrojna zjala krasa; oživjele grude leda progrgoću stotinjak metara, dok ih ne progutaju žedne stijene” – „De jön a tavasz, s akkor tiszavirág életű szeszélyes patakocskák csipegetik a földet; semmi haszon belőlük, amint így apró kigyókként szertekúsznak a földön, majd eltűnnek a karszt megszámlálhatatlanul sok részében, repedésében; jégdarabok kelnek életre, száz méternyire is elgörögnek míg el nem nyelik őket a szomjas sziklák”. – Azok a szeszélyes patakocskák nem annyira csipegetik a földet, mert ez valami felülről lefelé ható mozgást, történést jelez, azok a patakocskák alulról feléle előbukkannak, ezek szeszélyesen úgy „hajtanak ki a földből”...

Néhány tájnyelvi kifejezéshez is van egy-két szavunk. „Pjevac opet zakokodače” – „a kakas megint kojódászolni kezdett”, mi úgy mondjuk, hogy „kajdászolni”. Nem hiszem, hogy sajátos magyar vonzat, illetve szólás mutatkozik meg a következőben: „Sad, ja ne znam bi li ona bila voljna tebe, am reč...” – „Na most, én nem tudom, hogy is mondjam... hajlik-e ő fe-

léd...” A magyar ember a szóra hajlik, ezúttal bizonyosan helyesebb lett volna ez a fordulat: kedvelne-e téged? Csak egy ékezethibának látszik a következő megjegyzésünk, bár sokkal több van mögötte: „E, vala, Salivestre, zbojite imaš sinove, neće ti se raspast’ stanje!” (24. l.) – „Ej, hitemre, Salivestar, jókötésű fiaid vannak, nem vesz ebül a vagyon”. (25. l.) – Ebül szerzett jószág a magyar ember szerint ebül vész, de nem vesz, viszont megveszik, ha veszett eb harapja meg. Egy másik helyen így ír Božić: „mrmljao je djed i sukao lijevi brk muvajući se po kući” – „dörmögte az öreg, szerte téblábolva a házban, és a bajusza bal kajláját pödörgette”, – az eredeti hangulatfestő szót hívebben adja vissza a „mormogta”, mint a „dörmögte”.

A legfurcsább fordítói megoldást azonban egy névben találom. – „Garin, reče stari u sebi, moj Garin” – „Gara fia, ismételte az öreg magában, az enyém ez a Gara fia” – olvashatjuk az 59. lapon. A Garin név nem lehet a magyar történelemben oly nagy szerepet játszott Gara család nevének megfelelője. Az ősi Dorozsma-nemből való Garák IV. Bélától kapták ugyan a Valkó megyei – később Verőce megyei – Garát, ezt a helyet azonban horvátul-szerbül Gorjani-nak mondják. „Hogy pedig a Gara nevek XII. sz. előtti tót gora hegy, erdő szóból valók volnának, arról szó sem lehet” – állapította meg Melich János (Magyar Nyelv, XL. 81.), – de arról sem, ha az -in birtokos ragnak felel is meg, hogy a Garin magyarul Gara legyen. Ha lehet, akkor csak még jobban csomózza a problémát az, hogy ezt a Gara nevet egy nő viseli. A magyar Gara női nevet nem ismer, a horvátoknál létezik egy leány név, a Gorinka, s ha ennek a becéző részét elhagyjuk, akkor is csak Gorin és nem Garin marad. Bizonyosan helyesebb lett volna ezt a nevet nem mindenáron lefordítani, hanem eredetben hagyni.

A műfordítás mindig „annyi, mint gúzsban táncolni”, – ahogy Kosztolányi találóan megjegyezte, s éppen ezúttal a gúzs különös nehézségeit ismerve állíthatjuk, hogy kis megjegyzéseink szinte semmit sem vonnak le a mű értékéből, s csak örülhetünk, hogy a magyar irodalomban Božić is tiszbeletbeli állampolgárságot kapott.

HARCOS OTTÓ

Kézbesítéskor
a címzett fizeti.

J E L E N K O R

Irodalmi és Művészeti Folyóirat Szerkesztősége

P é c s
Széchenyi tér 17.

Kedves olvasónk!

Megköszönjük bizalmát és érdeklődését folyóiratunk iránt. Szeretnénk Önnek még többet és jobbat nyújtani, s úgy érezzük, munkánk folytatásához elengedhetetlenül szükséges a vélemények összegyűjtése, hasznosítása. Ezért gondoltunk arra, hogy megkérjük Önt is: szíveskedjék kérdéseinkre válaszolni. Biztosak vagyunk benne, hogy a sokfelől beérkező vélemény, bírálat, érv, javaslat, ötlet, elgondolás nagymértékben segíti majd munkánkat.

Válaszát várva, szívélyes üdvözlettel:

JELENKOR

Irodalmi és művészeti folyóirat

Szerkesztő Bizottsága

1. Érzékelhető-e a Jelenkor más folyóiratoktól megkülönböztető sajátos arculata, ha igen, miben látja ezt? .....
2. Mi a véleménye folyóiratunk korszerűségéről? .....
3. Mi a véleménye a Jelenkorban megjelent szerzők összetételéről. (Ismertebbek és kevésbé ismertek, idősebbek és fiatalabbak, budapestiek és vidékiek közlésének arányáról?) .....
4. Mi a véleménye a folyóirat szépirodalmi anyagának (vers, széppróza) és a többi rovatnak az arányáról? .....
5. Az év folyamán megjelent számokban melyik írásokat találta kiemelkedő alkotásoknak? .....
- A versek közül? .....
- Az elbeszélések közül? .....
- A művészeti írások közül? .....
- A szociográfiai vagy riportszerű írások közül? .....
- A tanulmányok, jegyzetek, kritikai írások közül? .....
6. Véleménye szerint van-e olyan írás valamelyik számban, melynek közlését mellőznünk kellett volna? Melyik az az írás és miért? .....
7. Mi a véleménye a folyóiratban közölt képekről, rajzokról? .....
8. Mi a véleménye a Jelenkor külső formájáról és nyomdai technikájáról? .....
9. Milyen irodalmi műfajokat hiányol, és általában mit olvasna szívesen a Jelenkorban? .....
10. Előfizetője-e, vagy alkalmanként vásárolja a folyóiratot? (Kérjük aláhúzni.)

Név: .....

Foglalkozás: .....

Lakás: .....